

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Tysta Liljor 4-ever

- En kvalitativ studie om det svenska myndighetsförfarande då ett människohandelsbrott för sexuella ändamål har uppdagats, med fokus på offrens situation.

Socionomprogrammet, termin 6 VT-10
Institutionen för Socialt arbete
Vetenskapligt arbete 15 hp
Kurskod: SQ 1562
Författare: Therese Olsén och Josefine Höglund
Handledare: Charlotte Melander

Sammanfattning

Titel: *Tysta Liljor 4-ever – En kvalitativ studie om den svenska myndighetsförfarandet då ett människohandelsbrott för sexuella ändamål har uppdagats, med fokus på offrens situation.*

Författare: Josefine Höglund och Therese Olsén

Nyckelord: *människohandel, människohandel för sexuella ändamål, sex trafficking, human trafficking, prostitution, sexhandel och sexindustri.*

Människohandel för sexuella ändamål är ett brett område med många dimensioner. Många gånger kan det upplevas som ett avlägset problem och någonting som inte berör oss i Sverige. Människohandel är idag en utav världens mest lukrativa marknader och den tenderar bara till att öka. Vi vill med vår uppsats lyfta upp människohandel som fenomen och det genom att på ett mer precist plan fokusera på brottsoffrets situation. Uppsatsens syfte är således att undersöka det svenska myndighetsförfarandet då ett människohandelsbrott för sexuella ändamål har uppdagats, med fokus på brottsoffrets situation. De centrala utgångspunkterna är att undersöka vilka rättigheter dessa offer har, samt vilka stödinsatser som finns att tillgå, men även att se till vilka faktorer som hindrar respektive möjliggör att stödinsatser kan erbjudas.

Vår uppsats är en kvalitativ studie uppbyggd av två empiriska material. Den huvudsakliga empirin baseras på kvalitativa intervjuer. Vi har totalt genomfört nio kvalitativa intervjuer med personer från en rad skilda yrkeskategorier, som i olika sammanhang kommer i kontakt med offer för människohandel för sexuella ändamål. Dessa informanter representera bland annat de myndigheter som är att se som huvudaktörer, vilket omfattar socialtjänsten, polismyndigheten och migrationsverket. Detta har medfört att vi har fått ett brett perspektiv på den ärendeprocess som följer då ett människohandelsbrott uppdagats. För att stödja våra kvalitativa intervjuer har vi valt att kompletterar med en mindre dokumentstudie. De dokument vi utgått ifrån är på olika sätt relaterade till våra informanter och vår undersökning. Uppsatsens teoretiska bas tar sin utgångspunkt i ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och därtill relaterade begrepp. Vi har även analyserat våra resultat utifrån begrepp som ryms inom genusperspektiv. Då människohandel ofta är ett transnationellt fenomen och mänskliga rättigheter är av universell karaktär, kan mänskliga rättigheter tillföra vi ett internationellt perspektiv på studien

En utav den viktigaste slutsatserna vi kunde urskilja från vårt resultat är att det finns mycket stöd att tillgå offer för människohandel. Det finns en utbredd sektorsövergripande samverkan, samt utarbetade arbetsmodeller som visar på att det finns skydds- och stödåtgärder för dessa offer. Detta kan vidare leda oss till slutsatsen att det finns ett tydligt brottsofferfokus och att människohandel för sexuella ändamål är ett prioriterat brott. Den största slutsatsen vi har kunnat konstatera utifrån våra resultat är dock det faktum att flertalet offer avstår från att delge sina erfarenheter för de svenska myndigheterna, och därigenom inte tar del av det stöd som erbjuds. Flera av intervjupersonerna menade att det kan bero på en bristande tillit till myndigheter, vilket kan vara grundat i hemländernas annorlunda syn på prostituerade. Detta har vi försökt förstå utifrån socialkonstruktivistiska och genusteoretiska begrepp, och sett det som att vi i Sverige har definierat prostitution och människohandel som ett *socialt problem*. Dock måste människohandel ses utifrån det faktum att det ofta är nationsöverskridande, vilket gör det till en betydande internationell angelägenhet. Även om mycket har gjorts, inom ramarna för FN, kvarstår fortfarande mycket arbete. Ett arbete som i allra högst grad måste avspegla de mänskliga rättigheterna.

Förord

Vi vill tacka samtliga av våra intervjupersoner för den tid ni tagit er och för den värdefulla kunskap ni bidragit med. Utan er hade det inte varit möjligt att genomföra denna uppsats. Vi vill tacka er för det trevliga bemötande vi fick och för det intresse ni visade uppsatsen. Vi är även väldigt tacksamma för att vi fick ha en fortlöpande kontakt under uppsatsens gång bland annat i syfte att ställa kompletterande frågor.

Vi vill vidare tacka de personer som hjälpte oss, i det inledande skedet av forskningsprocessen, med vårt sökande efter intervjupersoner.

Avslutningsvis vill vi tacka vår handledare Charlotte Melander vars råd och synpunkter varit betydelsefulla. Vi är även tacksamma för de idéer och reflektioner som du bidragit med kring vår uppsats.

Josefine Höglund och Therese Olsén

Göteborg, april 2010

Innehållsförteckning

1. Inledning	1-3
1.1. Förförståelse	1-2
1.2 Problemformulering	2
1.3 Syfte och frågeställningar	2-3
1.4 Avgränsningar	3
2. Bakgrund och begreppsdefinitioner	4-6
2.1 Omfattning	5
2.2 Omsättning	5
2.3 Orsaker till människohandeln	5-6
2.4 Avslutande kommentar	6
3. Aktuell lagstiftning	7-8
3.1 Svensk lagstiftning	7
3.1.1 Utlänningslagen, UtIL	7
3.1.2 Socialtjänstlagen, SoL	7
3.1.3 Lagen om mottagande av asylsökande med flera, LMA	7
3.1.4 Brottsbalken, BrB	7
3.2 Internationella bestämmelser	8
4. Tidigare forskning	9-15
4.1 <i>Sexuell människohandel – En fråga om tillgång och efterfrågan</i>	9-10
4.2 <i>Kännedom om prostitution 2007</i>	10-11
4.3 <i>Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen</i>	11-12
4.4 <i>Human Trafficking in Scotland</i>	12-13
4.5 <i>Sexual trafficking of women – Tragic proportions and attempted solution in Albania</i>	13
4.6 <i>Protection and Assistance to Victims of Human Trafficking in Serbia: Recent Developments</i>	14
4.7 Återkommande teman	14-15
5. Metod	16-26
5.1 Metodval	16-17
5.2 Urval	17-19
5.3 Genomförande	20-23

5.3.1 Intervjustudien	20-22
5.3.2 Dokumentstudien	22-23
5.4 Analysmetod	23-25
5.5 Validitet	25
5.6 Reliabilitet	25
5.7 Generaliserbarhet	25-26
5.8 Etiska överväganden	26
6. Teoretiska perspektiv och begrepp	27-33
6.1 Socialkonstruktivistiskt perspektiv	27
6.1.1 Socialt problem	27-28
6.1.2 Institutionalisering	28
6.1.3 Internalisering	28
6.1.4 Stigmatisering	28-29
6.1.5 Social identitet	29
6.2 Genusperspektiv	30
6.2.1 Patriarkat	30
6.2.2 Könscroll	30
6.3 Mänskliga rättigheter	31-33
7. Resultatanalys	34-58
7.1 Inledning	34-35
7.2 Spaning	36-38
7.3 Tillslag	38-41
7.4 Utredningsprocessen	41-46
7.5 Återvändande	47-49
7.6 Återkoppling	49-51
7.7 Avslutande diskussion	52-56
7.7.1 Socialt problem	52-54
7.7.2 Mänskliga rättigheter	54
7.7.3 Patriarkatets påverkan	54-56
7.7.4 Stigmatisering	56
7.8 Återkoppling till syfte och frågeställningar	57-58
8. Reflektion och slutord	59

1. Inledning

Då vi stod inför valet av uppsatsämne hade vi redan tidigare övervägt att rikta fokus mot *människohandel för sexuella ändamål*. Vi hade båda ett genuint intresse för ämnet främst skapat utifrån populärkulturella böcker och spelfilmer, där inte minst Lukas Moodyssons verklighetsbaserade film "Lilja 4-ever" gjort ett djupt intryck.

Då människohandel för sexuella ändamål är ett mycket brett område och med många dimensioner, började vi med att översiktligt läsa in oss på ämnet för på så vis skapa oss en mer definierad bild. Efter denna initiala inblick i ämnesområdet, ändrades vår på förhand givna inställning av brottet människohandel som ett brott av fortfarande mycket låg prioritet. Istället kunde vi läsa om hur arbetet mot människohandel placerats högt upp på den politiska agendan såväl nationellt som internationellt. Detta visade även sig ha tagit uttryck på ett juridiskt plan då lagstiftningen på området kommit att förstärkas betydande (ECPAT 2009). På polisens hemsida kunde vi vidare läsa hur polisen uttryckligen beskriver människohandel som ett högt prioriterat område (www.polisen.se). Hos yrkeskategorier som polis, socialtjänst och åklagarväsendet, samt övriga grupper som kan tänkas vara berörda av problemet, finns även en viss specialisering utarbetad. Vikten av myndighetssamverkan betonas och de ideella organisationerna framhålls som betydelsefulla komplement (ECPAT 2009). På nationell nivå har detta avspeglats genom projektet "Samverkan mot trafficking" (www.samverkanmottrafficking.se). Regeringen har även utfärdat en handlingsplan för att bekämpa prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Drygt 210 miljoner kronor har avsatts för åtgärder under perioden 2008 till 2010 (Regeringens skrivelse 2007/08:167). Sverige arbetar även aktivt i frågan på ett internationellt plan och deltar i en rad samarbeten, inte minst inom ramen för Europeiska Unionen (ECPAT 2009).

Mot denna bakgrund väcktes ett intresse att flytta fokus från att undersöka arbetet mot människohandel, till att mer fokusera på brottsoffrets situation när ett sådant brott väl har uppdagats. Med en bild som utgick ifrån att denna inte sällan är eftersatt ville vi fördjupa oss mer i den problematiken och genom vår studie bidra till att lyfta brottsoffrets situation.

Vi ville även med vår uppsats, på ett mer övergripande plan, uppmärksamma människohandel som fenomen. Kanske kan människohandel för många verka som ett avlägset problem och någonting som inte existerar i Sverige. Människohandel är att se som ett mycket komplext samhällsproblem och något som vi måste förhålla oss till utifrån ett såväl internationellt som nationellt perspektiv. Människohandel är ett brott som inbegriper mycket grova kränkningar av mänskliga rättigheter. Faktum är samtidigt att detta hänsynslösa utnyttjande som handel med människor innebär, idag är en utav världens mest lukrativa marknader. Detta är således ett ämne som berör oss väldigt starkt och är även intressant ur den aspekten då det anlägger ett internationellt perspektiv på det sociala arbetet.

1.1 Förförståelse

Vår förförståelse avseende människohandel har främst sin bakgrund i mediala sammanhang. Vi har båda läst skönlitterära böcker och självbiografier rörande människohandel för sexuella ändamål, samt sett såväl spelfilmer som dokumentärfilmer, som på olika sätt gestaltar detta fenomen. I flera utav dessa verklighetsbaserade historier fick vi erfara hur offren inom en mycket snar tid skickades hem, och flera fall där rättsväsendet behandlat dessa kvinnor mycket kränkande. Vår ingång till ämnet *människohandel för sexuella ändamål* i övergripande termer var därmed med en kritisk

infallsvinkel och inte minst i beaktande till offrens situation. Utifrån dessa olika skildringar hade vi en bild av offrens situation som eftersatt till följd av bristande stöd och insatser, inte minst ifrån myndigheternas sida.

Vår kunskap på området har även skapats utifrån ett intresse för genusfrågor, vilket delvis formats under Socionomutbildningen. En av oss har dessutom studerat Genusvetenskap på universitetsnivå. Detta kan vara av relevans att nämna då vi bland annat valt genusperspektiv i vår teoretiska del i uppsatsen. Förförståelsen är alltid väsentlig att lyfta fram då man inte kan utesluta att det påverkar resultatet och framförallt analysen, om än på ett omedvetet plan. Man är alltid färgad av sin förförståelse då man inte kan bortse helt från sina tidigare erfarenheter och åsikter. Vi har dock genom denna medvetenhet försökt att förhålla oss så kritiskt som möjligt till det (Thurén 2007).

1.2 Problemformulering

Det är mot denna bakgrund som vi bestämde oss för att undersöka ärendeprocessen då ett människohandelsbrott för sexuella ändamål har uppdagats, med fokus på brottsoffrets situation. Studien kommer således att belysas utifrån ett myndighetsperspektiv, då det inte tidsmässigt hade varit genomförbart att bygga uppsatsen på de verkliga nyckelpersonerna, det vill säga offren. Vi kommer följaktligen att undersöka den svenska myndighetshandlingen av dessa ärenden, samt kartlägga vilka andra organisationer som kan tänkas bli inkopplade. Vi är vidare intresserade av att undersöka vilka rättigheter som offren har samt vilka stödinsatser de är berättigade till. Slutligen kommer vi att undersöka vilka faktorer som kan hindra, respektive möjliggöra, att stödinsatser kan erbjudas offren i denna ärendeprocess. Som en del av studien kommer vi även undersöka om det finns några utformade handlingsplaner med riktlinjer för hur dessa fall ska hanteras.

Uppsatsens teoretiska bas kommer att ta sin utgångspunkt i ett *socialkonstruktivistiskt perspektiv* och därifrån relevanta begrepp. Vi kommer framförallt att fokusera på begreppet *socialt problem* och utifrån det diskutera och analysera konstruktionen av människohandel som ett socialt problem. Vi kommer även att analysera våra resultat utifrån begrepp som ryms inom ett *genusperspektiv*. Människohandel är i allra högsta grad att se som ett könsbaserat fenomen som i många avseende avspeglar samhällets ojämlika maktförhållande mellan män och kvinnor. Då människohandel inbegriper grova kränkningar av mänskliga rättigheter, anser vi det väsentligt att även tolka våra resultat med grund i just *mänskliga rättigheter*. Då människohandel ofta är ett nationsöverskridande fenomen, och mänskliga rättigheter är av universell karaktär, menar vi att ett internationellt perspektiv på studien skulle skapa en ytterligare dimension av uppsatsen.

1.3 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka det svenska myndighetsförfarandet då ett människohandelsbrott för sexuella ändamål har uppdagats, med fokus på brottsoffrets situation. Syftet är således att kartlägga vilka myndigheter som blir inkopplade men även vilka andra organisationer som kan komma att bli aktuella i denna ärendeprocess för att bistå brottsoffret.

Frågeställningar

- Vilka rättigheter har ett offer för människohandel för sexuella ändamål i Sverige då brottet har uppdagats?
- Vilka stödinsatser finns att tillgå för ett offer för människohandel för sexuella ändamål i Sverige då brottet har uppdagats?
- Vilka faktorer hindrar respektive möjliggör att stödinsatser kan erbjudas offret i denna ärendeprocess?

1.4 Avgränsningar

Som med alla forskningsstudier måste man göra avgränsningar i relation till det man vill studera. Människohandel som fenomen är ett mycket omfattande ämne och ett socialt problem av stor dimension. Detta faktum måste vi förhålla oss till, vilket innebär att vi inom ramarna för vår C-uppsats måste begränsa vår studie. Som tidigare nämnt tar vår uppsats sin utgångspunkt i människohandel för *sexuella ändamål*. Vi syftar även på den människohandel som är gränsöverskridande. Vi har vidare valt att enbart låta vår uppsats fokusera på kvinnliga brottsoffer över 18 år. Med det inte menat att människohandel med män och barn, flickor och pojkar, inte existerar eller skulle vara av mindre betydelse. Utan med anledning att begränsa uppsatsens omfattning och det bland annat genom att inte involvera barnperspektivet. Poängteras bör dock göras att majoriteten av offren i Sverige är kvinnor över 18 år (SOU 2004:71) Då vi fortsättningsvis använder oss utav begreppen *människohandel* samt *brottsoffer* är det människohandel för sexuella ändamål, samt kvinnliga brottsoffer över 18 år som vi syftar på.

2. Bakgrund och begreppsdefinitioner

Även om vi i vår uppsats valt att rikta fokus mot *människohandel för sexuella ändamål* kan det vara av relevans att klargöra den generella termen *människohandel* samt begreppet *trafficking*. Då dessa begrepp i litteratur och andra sammanhang används, om vart annat, i ett inte helt okomplicerat förhållande. Inledningsvis kommer vi även att definiera *prostitution* då det kommer att vara ett återkommande begrepp i vår uppsats, eftersom det har många gemensamma skärningspunkter med människohandel för sexuella ändamål.

Prostitution definieras som den verksamhet då sexuella tjänster erbjuds mot betalning. Den vanligaste förekommande formen av prostitution är den då kvinnor säljer sex till män. I Sverige har vi en lagstiftning som endast kriminaliserar sexköparen. Dagens prostitution är till stor del en internationell företeelse genom att kvinnor ursprungligen från u-länder och Östeuropa importeras för prostitutionsverksamhet i exempelvis Västeuropa (www.ne.se)

Enligt den definition *Nationalencyklopedin* låtit göra beskrivs **trafficking** som en övergripande term för illegal handel över nationsgränser. Det innefattar som exempel människohandel, sexslavhandel eller organiserad narkotikasmuggling. Termen trafficking har även kommit att användas om den illegala verksamhet där kvinnor blir olagligt frihetsberövade för att tvingas till prostitution i främmande länder, samt om utnyttjande av människor till tvångsarbeten (www.ne.se).

Människohandel avser handel med människor för olika ändamål. Det kan syfta till att utnyttja människor för sexuella ändamål, tvångsarbete eller organhandel (Regeringens skrivelse 2007/08:167). Handeln med människor verkar ofta gränsöverskridande och utgör i många fall en del av den organiserade brottsligheten. Den inkluderar inte sällan en hel kedja av aktörer som verkar i olika led från ursprungsländerna via transitländerna till de slutliga destinationsländerna (www.polisen.se).

År 2002 infördes människohandel för sexuella ändamål som ett brott i svensk lagstiftning. År 2004 utvidgades lagen till att även inkludera människohandel som avser andra former av utnyttjande än enbart för sexuella syften. Den nya definitionen kom även att omfatta den människohandel som sker inom nationsgränser. Brottssrubriceringen är idag *människohandel* och regleras i Brottsbalkens 4 kap 1 a §. Den definitionen av brottet som återfinns i den svenska lagstiftningen grundar sig i det tilläggsprotokoll om *förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn till FN:s konvention om gränsöverskridande organiserad brottslighet* (Regeringens skrivelse 2007/08:167).

För att en verksamhet ska definieras som människohandel måste den bestå utav följande huvudsakliga moment. Det innebär inledningsvis att det krävs att en *åtgärd*, såsom rekrytering eller transport vidtas (Regeringens skrivelse 2007/08:167). Dessa åtgärder ska vidare företas genom vissa *otillbörliga medel* som exempelvis hot, tvång eller vilseledning, och den som utför människohandeln måste besitta *kontroll* över offret. Handlandet ska slutligen syfta till någon form av *exploatering* såsom prostitution. Då det avser barn ska brottet rubriceras som människohandel även om inte något otillbörligt medel använts. Brottet kan därmed utformas utifrån en rad olika tillvägagångssätt med alltifrån falska löften om arbete och en ljusare framtid till regelrätt tvång och kidnappning (Socialstyrelsen och UNICEF 2008).

Människohandel är att likna vid en modern form utav slaveri. Idag har slaveri erkänts utgöra en utav de otvivelaktigt grövsta kränkningarna av mänskliga rättigheter. *FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna* (1948) bygger på alla människors lika värde och rättigheter och slår, i artikel 4, specifikt fast ett förbud mot slaveri. Även om det är över 200 år sedan det transatlantiska slaveriet avskaffades existerar idag en utbredd människohandel världen över (ECPAT 2009). En människohandel med miljoner offer och som inte visar några indikationer på att upphöra snarare i motsatt riktning (www.amnesty.se).

Beräkningar gjorda av United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) och Europol visar på att handel med människor är den kraftigaste ökande inkomstkälla inom ramen för den organiserade brottsligheten (Regeringens skrivelse 2007/08:167). Då kvinnor faller offer för människohandel för sexuella ändamål reduceras deras kroppar till att utgöra varor som bedöms i pengar. Deras människovärde görs till ett marknadsvärde på ett sätt som totalt ifråntar dem deras grundläggande fri- och rättigheter och blir ett uttryck för en enormt cynisk verklighet (ECPAT 2009).

2.1 Omfattning

I likhet med alla illegala verksamheter är det svårt att uppskatta utbredningen av människohandeln, inte heller minst då den är gränsöverskridande (ECPAT 2009). FN har gjort ungefärliga beräkningar på att upp till fyra miljoner människor, framförallt kvinnor och barn, varje år är offer för människohandel. Den övervägande delen av dem utnyttjas sexuellt (Regeringens skrivelse 2007/08:167). Då mörkertalet är stort är det likaså svårt att få fram några exakta siffror över antalet fall i Sverige. År 2003 uppskattade rikskriminalpolisen att mellan 400 och 600 kvinnor och barn årligen transporteras till Sverige (ECPAT 2009). Majoriteten av offren för människohandel för sexuella ändamål är vuxna kvinnor, det vill säga över 18 år. Dock förekommer även fall av minderåriga, då generellt i åldern 16-17 år (SOU 2004:71). Kvinnorna kommer främst ifrån Ryssland, Estland, Polen Bulgarien, Rumänien, Albanien, Thailand och Nigeria (www.polisen.se)

2.2 Omsättning

Av ovan nämnda skäl är det även svårt att bedöma den ekonomiska omsättningen av människohandeln. Den globala sexhandeln är en enormt lukrativ marknad som har uppskattats omsätta miljardbelopp (dollar). Människohandeln beräknas vara världens tredje mest lönsamma illegala industri efter vapen och narkotikahandeln. Av dessa ofantliga avkastningar som människohandeln inbringar tillfaller endast en försumbar del offren (ECPAT 2009)

2.3 Orsaker till människohandeln

Det finns en rad orsaker som förklarar förekomsten av människohandel. En utav dem är den utbredda fattigdom och den fruktansvärda desperation som mycket svåra ekonomiska förhållanden ger upphov till. Människor som lever under mycket marginella sociala livsvillkor kan vara beredda att försöka med i stort sätt allt i förhoppning om en bättre framtid. Människohandel måste således ses mot bakgrund av detta. Människohandel måste även betraktas utifrån den krassa verklighet som gäller för all annan handel, det vill säga så länge det finns en efterfrågan av sexuella tjänster kommer det även existera en marknad för det. Handel med människor är dessutom en lukrativ marknad där förtjänsterna är stora och risken att brottet uppdagas och gärningsmännen sedan straffas är marginell (UNICEF 2008). Slutligen måste grundorsakerna till människohandel ses i förhållande till de patriarkala strukturer som hela vårt samhälle vilar på, vilket gör det möjligt att se

på kvinnor som objekt utan samma rättigheter som män (SOU 2004:71). Framväxten av den mycket inkomstbringande marknad som människohandeln utgör har underlättats av den allt mer långtgående globaliseringen där framförallt internet spelat en framträdande roll (ECPAT 2009).

2.4 Avslutande kommentar

Ett begrepp som återkommer i vår uppsats är *prostitution*. Även om uppsatsen tar sin utgångspunkt i *människohandel för sexuella ändamål* är det svårt att skilja fenomenen åt inte minst på ett analytiskt plan. Det svenska arbetet för att bekämpa handeln med kvinnor inriktar sig till stor del på bakomliggande faktorer samt understryker vikten av att motverka den rådande efterfrågan. Som ett led i detta betonas även betydelsen av att parallellt arbeta mot prostitution då människohandel och prostitution är att se som två sidor utav samma mynt. Detta då man menar att en primär källa till människohandels existens grundar sig i att det finns en efterfrågan och marknad för det i destinationsländerna (www.amnesty.se).

År 1999 trädde *Lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster* i kraft i Sverige, vilken kriminaliserar sexköparen medan den som säljer sex inte gör sig skyldig till brott (www.amnesty.se). Lagen ersattes sedan av lagen *köp av sexuell tjänst* i anslutning till sexualbrottsreformen år 2005 (www.regeringen.se). Enligt regeringens proposition Kvinnofrid betonas att en lag som kriminaliserar köp av sexuella tjänster skulle kunna motverka människohandels etablering och förekomst inom Sverige. Lagen blir därmed av fundamental betydelse i kampen mot människohandel på ett nationellt plan med hänsyn till det samband som finns mellan just prostitution och människohandel (www.amnesty.se).

Skälet till att vi i vår analys vid återkommande tillfällen uttrycker oss utav begreppet *prostitution* är att våra intervjupersoner använder sig utav det då de exempelvis talar om ”många andra länders syn på prostituerade”. I det sammanhanget har de alltså likställt synen på en prostituerad kvinna med synen på en kvinna som fallit offer för människohandel. Där poängen är att många kvinnor kommer ifrån länder där samhället har en nedvärderande syn på dessa kvinnor. Det kan ses mot det faktum att det internationellt sett fortfarande är ovanligt med en lag som endast kriminaliserar den som köper sex (www.wikipedia.se).

Även om definitionen på *prostitution* inte är helt sammanfallande med *människohandel för sexuella ändamål* kan man se att det finns många gemensamma skärningspunkter. Och till syvende och sist bottnar fenomenen i samma patriarkala system, de tar sig bara olika uttryck.

Som relevant bakgrundsinformation samt som ett stöd för läsaren har vi låtit utforma ett register över olika organisationer och aktörer som kommer att omnämnas under uppsatsen gång. Detta register har vi dock valt att placera som en bilaga då det inte är en del utav vårt resultat utan mer har funktionen att underlätta läsningen, då dessa organisationer och aktörer benämns i förbigående (se Bilaga 1).

3. Aktuell lagstiftning

Lagstiftning relaterad till *människohandel* regleras på såväl nationell nivå som i internationella konventioner. Nedan kommer de lagar som är aktuella i vår uppsats att presenteras.

3.1 Svensk lagstiftning

3.1.1 Utlänningslagen, UtlL

I Utlänningslagen lagfästs allmänna bestämmelser som avser utlänningar i riket bland annat regler gällande uppehållstillstånd.

I *Utlänningslagens 5 kap. 15 §* stadgas att förundersökningsledaren ansöker om tidsbegränsat uppehållstillstånd för en utlänning som vistas här om det behövs för att kunna genomföra förundersökning eller huvudförhandling i brottmål. Som villkor fastläs även att utlänningen tydligt uttryckt sitt samtycke till samarbete med de myndigheterna som leder brottsutredningen.

3.1.2 Socialtjänstlagen, SoL

Socialtjänstlagen är den centrala lagstiftningen för socialtjänstens verksamhet och uttrycker att samhällets socialtjänst ska främja människors sociala och ekonomiska trygghet.

I *Socialtjänstlagens 2 kap. 2 §* fastslås att det är kommunen som bär det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får den hjälp och det stöd som de är i behov av.

I *Socialtjänstlagens 4 kap. 1 §* behandlas rätten till bistånd. Den som inte själv kan tillgodose sina behov har rätt försörjningsstöd som tillförsäkrar en skälig levnadstandard.

3.1.3 Lagen om mottagande av asylsökande med flera, LMA

Lagen om mottagande av asylsökande med flera, omfattar asylsökande tills dess att personen eventuellt beviljas uppehållstillstånd. Det är företrädesvis migrationsverket som bär ansvaret för mottagandet av asylsökande.

I *Lagen om mottagande av asylsökande med flera 1 §* framgår att en person som inryms i denna lag inte är berättigade bistånd i enlighet med *4 kap. 1 § Socialtjänstlagen*. En utlänning som uppehåller sig i Sverige på basis av ett tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt *5 kap. 15 § Utlänningslagen* inkluderas ej inom Lagen om mottagande av asylsökande med flera, LMA.

3.1.4 Brottsbalken, BrB

Brottsbalken är den centrala lagen inom straffrätten och behandlar brott samt påföljder.

I *Brottsbalkens 4 kap. 1 a §* lagfästs brottet *människohandel*. Här beskrivs vilka rekvisit som måste vara uppfyllda för att brottet ska definieras som människohandel.

I *Brottsbalkens 6 kap. 11 §* regleras lagen *köp av sexuell tjänst*.

3.2 Internationella bestämmelser

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948) (www.manskligarattigheter.gov.se).

FN:s konvention för bekämpande av handel med människor och utnyttjande av andras prostitution (1949) (Länsstyrelsen i Stockholms län 2009).

FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet samt tilläggsprotokollet om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn ("Palermoprotokollet") (2000) (www.manskligarattigheter.gov.se).

EU:s rambeslut om bekämpande av människohandel (2002). (www.manskligarattigheter.gov.se)

EU:s direktiv om tidsbegränsade uppehållstillstånd (2004)(www.manskligarattigheter.gov.se).

Europarådets konventionen om bekämpning av människohandel (2005) (Länsstyrelsen i Stockholms län 2009).

4. Tidigare forskning

För att skapa oss en övergripande bild av vårt studieämne har vi sökt efter tidigare forskning som berör vårt område. Det skedde inledningsvis genom att vi gick på den sökverkstad som hölls på Universitetsbiblioteket. Sökningarna gjordes utifrån *GUNDA*, *LIBRIS* samt en del databaser såsom *Kvinnsam*, *Swepub* och *Artikelsök*. Vi hade ett väldigt brett angreppssätt i avsikt att finna så mycket information som möjligt för att sedan därifrån selektivt avgränsa oss till vårt syfte och frågeställningar. De ämnesord som vi utgick ifrån var bland annat *människohandel*, *människohandel för sexuella ändamål*, *sex trafficking*, *human trafficking*, *prostitution*, *sexhandel* och *sexindustri*. Dessa sökord gav träffar på alltifrån filmer och skönlitteratur till facklitteratur samt svensk och engelsk forskning. Vår avsikt var dock endast att finna forskningsbaserad litteratur. Vi kunde konstatera att det rent generellt finns mycket material och information om *människohandel* i stort och så även om *människohandel för sexuella ändamål*. Mycket av denna information avsåg hur handeln med människor ska bekämpas och till det relaterad fakta som byggde på förebyggande insatser mot människohandel. Eftersom vi redan tidigt visste att det var *offrets* situation vi ville fokusera på valde vi ut den litteratur som vi ansåg kunde belysa just det.

Vi kommer nedan att presentera de sex forskningsstudier som vi kommit att begränsa till vårt urval tidigare forskning. Denna forskning kommer vi vidare att använda oss utav i uppsatsens resultatanalys men inte i primärt syfte att utgöra analysunderlag utan den kommer mer ha funktionen av en referensram till vår empiri. Vi har även lyft fram olika teman vi tycker oss kunna urskilja inom dessa forskningsstudier. Dessa teman uppfattar vi som genomgående för de resultat som dessa forskare kommer fram till, vilket vi har valt att sammanfatta och presentera för läsaren.

4.1 Sexuell människohandel.-En fråga om tillgång och efterfrågan.

Syftet med denna rapport är att skapa ett helhetsperspektiv över människohandel för sexuella ändamål. Som ett led i det kommer hela kedjan från tillgång till efterfrågan att redogöras. Det framhålls i rapporten att det bedrivits omfattande forskning kring könshandel men att kunskap fortfarande behövs på området. Fokus har tidigare mestadels riktats mot den som säljer sex och inte på sexköparen. Mot den bakgrunden är det av betydelse att studera och analysera den hela kedjan som handeln med människor utgörs av och på så sätt få en övergripande bild. Det innebär att man ska kartlägga kunden, säljaren, de organiserade kriminella nätverken samt andra aktörer, illegala eller legala, som på olika sätt främjar människohandel. Det är av stor vikt att utgå ifrån samtliga led i kedjan för att förebygga människohandel som brott men även som utgångspunkt då man utformar strategier och metoder. Denna rapport utgår därför ifrån två perspektiv; tillgång och efterfrågan. Studie är uppbyggd på intervjuer, observationer, domar, förundersökningar samt en enkätstudie. Den grundar sig på tidigare studier gjorda av Brottsförebyggande rådet, Brå, eller som utfärdats i samarbete med Brå (Brottsförebyggande rådet 2008).

Rapporten åskådliggör att grunden till människohandelns existens är gärningsmännens möjlighet att på olika sätt utöva kontroll över offren. För att bekämpa människohandeln måste arbete således bedrivas för att identifiera kontrollmekanismerna. Inte sällan är kvinnorna medvetna om att de ska arbeta som prostituerade i Sverige, dock inte under vilka förutsättningar och villkor. Det är ändå av väsentlighet att poängtera att det fortfarande är många kvinnor som blir lurade till Sverige i hopp om en bättre tillvaro. Många gånger har de utlovats falska löften om jobb som exempelvis servitris eller barnflicka (Brottsförebyggande rådet 2008).

I sin forskningsrapport belyser Brå kontrollmekanismerna som ett fenomen som har förändrats ur ett tidsperspektiv. De beskriver att de inte alltid handlar om fysiskt våld som positionerar kvinnan i ett underläge. Man utnyttjar istället i många fall den sårbara situation som kvinnan befinner sig i genom indirekt kontroll i form av psykiska, sociala och ekonomiska aspekter. Utvecklingen har även visat på att det idag är mindre vanligt att gärningsmännen låser in offren, då detta sällan erfordras eftersom de utövar kontroll på andra sätt. Kvinnorna blir ändå isolerade då de saknar det svenska språket, och även mot det faktum att de inte har någon kunskap om hur det svenska samhället fungerar. Brå har utifrån förundersökningsmaterial fått fram uppgifter om att dessa kvinnor ofta är mentalt bundna till organisatörerna på olika sätt. En stor kontrollmekanism handlar om att kvinnorna är omedvetna om vilka regler och lagar som gäller i det svenska samhället, och att även om de inte rent fysiskt är inlåsta har de ingen annanstans att ta vägen. De blir alltså mentalt isolerade genom mer indirekta kontrollmedel då de sätts i ett underläge och beroendeförhållande till organisatörerna. Orsaken till att kvinnorna i många fall inte vågar vittna i rättegång, beror inte sällan på att de är hotade av organisatörerna (Brottsförebyggande rådet 2008).

En central aspekt i arbetet för dessa offer grundar sig i att samhället måste göra kvinnorna medvetna om andra alternativ till ekonomisk försörjning, genom att exempelvis kunna erbjuda utbildning. Det är även av stor vikt att kunna tillhandahålla stödinsatser, behandling, rehabilitering i kvinnans hemland men även möjlighet att få uppehållstillstånd i Sverige. En utav de slutsatser som Brå med sin rapport fastlägger är att det ibland kan vara problematiskt att identifiera de kvinnor som fallit offer för människohandel. Det med anledning av att de inte alltid bekräftar den stereotypa bilden över ur ett sådant offer förväntas vara. Brå rekommenderar därför ett ökat samarbete mellan myndigheter och där en gemensam checklista skulle kunna underlätta identifieringen av dessa kvinnor. Checklistan skulle kunna komma att utgöra ett effektivt verktyg för professioner som kan vara berörda av detta fenomen, exempelvis polis, socialtjänst och åklagare (Brottsförebyggande rådet 2008).

4.2 Kännedom om prostitution 2007.

Socialstyrelsen har sedan ett drygt decennium tillbaka haft i uppdrag av regeringen att kartlägga prostitutionens utbredning och utveckling i Sverige. Bakgrunden till det grundar sig i att prostitution är ett fenomen som förändras till sin karaktär och en kontinuerlig uppföljning är således av väsentlighet. Uppdraget har även formats utifrån tillkomsten av den lag som förbjuder sexuella tjänster. Vidare beskrivs att prostitutionen i Sverige även bör ses utifrån ett internationellt perspektiv, vilket inte minst aktualiserar människohandel för sexuella ändamål. Denna rapport har tagit sin utgångspunkt i olika metoder som tillsammans utgör tre delstudier; semistrukturerade intervjuer, enkäter och uppföljningsintervjuer till kommuner och polismyndigheter samt en kartläggning över prostitution som bedrivs via internet (Socialstyrelsen 2007).

Rapporten beskriver människohandel som ett globalt fenomen som inte sällan är nationsöverskridande. Sexhandeln är även en företeelse som är lokalt förankrad vilket medför att den tar sig olika i uttryck i olika delar i Sverige. En intervjuperson vid polisens traffickinggrupp i Göteborg redogör för en utveckling där afrikanska kvinnor blivit allt vanligare i Sverige, framförallt kvinnor från Nigeria. Det kan jämföras med tidigare då det till övervägande del varit kvinnor från forna Sovjetunionen. Det är dock fortfarande vanligt att kvinnor kommer ifrån de olika öststaterna. Informanterna i studien beskriver att offer för människohandel med andra ursprungsländer än Sverige är svårare för prostitutionsgrupperna att få kontakt med, då de ofta tar avstånd från

myndigheter (Socialstyrelsen 2007).

Det är svårt att få en entydig bild av prostitutionens utbredning i Sverige och att se någon tydlig utvecklingslinje. Det man däremot kan konstatera är att prostitutionens utveckling följer i samhällets spår där inte minst den ökade globalisering underlättat för dessa verksamheter. Ett tema som även lyfts upp är det faktum att gärningsmännen använder sig utav makt i mer subtila former. Exempelvis utövas ekonomisk kontroll i många fall före fysiskt våld, eller som en informant från polismyndigheten i Göteborg uttryckte det: ”man kan inte sälja en sönderslagen flicka” (Socialstyrelsen 2007).

4.3 Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen.

Detta är en forskningsstudie som har gjort av två personer verksamma vid Institutionen för Socialt arbete, Göteborgs Universitet. Studien baseras på kvalitativa djupintervjuer med kvinnor som lämnat prostitution under 1980- och 1990-talen. Fokus har riktats mot hur tillvaron för dessa kvinnor gestaltar sig efter att de brutit upp med sitt liv som prostituerade. Ett centralt tema i denna forskning handlar om kvinnornas hantering av den skam som ofta är förbunden med rollen som ”hora”. Efter uppbrottet upplever många av dessa kvinnor att de blir fördömda av samhället och belagda med skam. Vidare beskrivs hur denna stigmatisering från samhället påverkar kvinnans egen självbild och självkänsla. Det resulterar i en kamp mot både samhällets syn på kvinnan samt hennes eget självförakt. Författarna beskriver att kvinnorna ofta har mycket svårt att etablera en ny tillvaro då de upplever att de befinner sig någonstans mellan två världar, samt känslan av att inte tillhöra någon av dem. Vidare resoneras det kring denna stigmatisering som en anledning till varför kvinnorna i många fall faller tillbaka till prostitution och gamla mönster (Hedin/Månsson 1998).

Denna studie menar att det är då kvinnan befinner sig i detta ingenmansland som känslan av skam oftast som mest påtaglig. Det grundar sig i att kvinnan i den situationen inte har något att falla tillbaka på och därmed befinner sig i en mycket sårbar och utsatt position. Kvinnor som lämnar prostitutionen blir i många fall, genom samhällets stigmatisering, placerade i ett utanförskap. Detta faktum kan även flera av de intervjuade kvinnorna i studien vittna om. I kluvenheten mellan de två världarna skapas enorma psykiska påfrestningar. Följden av det blir i en del fall ett identitetssökande hos kvinnan i strävan att skapa en ny självbild som förenar det gamla och det nya livet. Författarna menar då att kvinnan måste bemästra såväl sin egen bild av sig själv och samhällets bild över henne, som en ”före detta prostituerad”. Vidare menar studien att även efter uppbrotten är den tidigare sociala rollen närvarande, dels i form av omgivningens fördömande syn och dels genom kvinnans egen identitetsuppfattning (Hedin/Månsson 1998).

En utav de före detta prostituerade kvinnorna i studien berättar att hon under sin uppväxt erfarit ett samhälle där kvinnan gjorts till moraliskt ansvarig för prostitution. Hon upplever därför att hon skuldbeläggs sig själv även om hon inser att det inte är rationellt, då prostitution inte hade existerat om det inte funnits en marknad för det. Författarna förklarar det med att den bilden som samhället förmedlat under hennes uppväxt har bidragit till de förhållningssätt och normer hon sedan gjort till sin egen referensram. Det har sedan kommit att påverka kvinnans känsla av skam. Ett genomgående tema som dessa kvinnor således upplevt sedan de brutit upp från sitt liv som prostituerade är den sociala stämpling de utsätts för i olika sammanhang och ständigt måste konfronteras med. Nästintill

samtliga av de intervjuade kvinnor understryker skammens negativa påverkan på den egna självbilden. Författarna uttrycker det som att skammen är att se som ett öppet sår som aldrig läker (Hedin/Månsson 1998).

I forskningen beskrivs att stigmatiseringen på samhällets olika plan kan leda till att kvinnans möjligheter till att starta ett nytt liv, fritt från prostitution, begränsas. Det medför att dessa kvinnor ofta placeras i samhällets marginalposition både ur en social och ekonomisk aspekt. Detta exemplifierar författarna genom att kvinnorna i många fall blir bidragsförsörjande samt hamnar inom ramarna för olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Den ekonomiska situationen samt svårigheten med att finna en annan försörjningskälla kan resultera i att kvinnorna faller tillbaka i prostitution. Forskningen konstaterar att utifrån vilka materiella förutsättningar som finns att tillgå påverkas kvinnans förmåga att anpassa sig till sin nya tillvaro. Karaktäristiskt för kvinnor i marginalposition är att de isolerar sig, upplever en dubbel identitet och en ökad sårbarhet samt en kluvenhet inför såväl det gamla som det nya livet. Avslutningsvis kan man se att dessa kvinnor är i stort behov av stöd. De intervjuade kvinnorna upplever dock sällan att det erhåller det eftersom de inte gärna medger sin situation (Hedin/Månsson 1998).

4.4 Human Trafficking in Scotland.

Artikeln beskriver ett mindre forskningsprojekt som har genomförts som en del av arbetet inom den skotska regeringen för att utöka kunskapen kring människohandel i Skottland. En del utav projektet syftade till att undersöka de problem som är förbundna med att tillhandahålla stöd till de offer som varit utsatta för människohandel i Skottland. Artikeln redogör även för att betydande brister förekommer då det gäller att upptäcka brottet. Vidare beskrivs att polisen gör kontinuerliga rutinbesök hos verksamheter som kan misstänkas utnyttjas som bordeller. Polisen kan dock inte göra tillslag utan att inneha tillstånd till husrannsakan, vilket det erfordras underlag för. Sådana grunder erhålls främst utifrån spaning eller inkommande tips. Enligt polisen som intervjuats i studien är det därför av fundamental betydelse att bedriva ett intensivt och påkostat spaningsarbete (Lebov 2010).

Generellt sätt utgör offer och vittnen den största källan till bevismaterial. Då det gäller offer för människohandel menar denna studie att hälften av offren inte identifierar sig som just offer. De offer som till viss del var villiga att berätta om sina erfarenheter för polisen, försvann ändå kort efter förhöret. En orsak till detta skulle kunna grunda sig i ett bristande förtroende för polisen men även i en rädsla för att skickas tillbaka. I de fall då kvinnorna stod i ekonomisk skuld till organisatörerna menar studien att man kan anta att kvinnorna försvann från platsen av rädsla för repressalier från gärningsmännen. Detta om de inte betalade sin skuld eller om de samtyckte till att vittna mot dem. Det finns vissa stödprogram utarbetade i England och Wales som erbjuder ett heltäckande stöd till offer för människohandel istället för att enbart tillhandahålla insatser i form av boende, vilka kunde ses som bidrag till att lösa en del problem. Dock kunde man urskilja en annan problematik i studien som uppstod då vissa av offren helt enkelt inte ville återvända till sitt gamla liv. I artikeln beskrivs vidare att ett sätt för att komma till rätta med det dilemma var genom ekonomiska incitament, i form utav att erbjuda och presentera andra ekonomiska alternativ (Lebov 2010).

Den skotska polisen beskriver att deras utgångspunkt är att bedriva ett offerfokuserat arbetssätt.

Dock kan prioriteringarna ibland komma att variera utefter rådande arbetsbörda. Av artikeln framgår att det finns ett fungerande samarbete mellan polis och vissa frivilligorganisationer. Det poängteras även att det är polisen som i praktiken bär det huvudsakliga ansvaret. Huruvida frivilligorganisationer involveras är ofta beroende av polisens behovsbedömning. De kan vara behjälpliga vid identifikationen av offren men även med att vinna offrens förtroende, då det ofta finns en misstänksamhet mot myndigheter. Två poliser som intervjuades i studien uttryckte dock en rädsla över att involvering av frivilligorganisationer kan ses som ett hot mot säkerheten i utredningarna (Lebov 2010).

Det finns fortfarande svårigheter med att identifiera offer för människohandel samt att få offren att våga etablera en kontakt med myndigheterna. Artikeln redogör vidare att det därför krävs förbättrade arbetssätt på området. Det i form utav utvecklade förhörstekniker samt införandet av direkta kontakter för stödjande insatser till förmån för offret. Det är ett stort problem då offer flyr undan polisen innan förhör har hållits eller direkt efteråt. Det är mot det faktum som det är av central betydelse att skapa ett arbetssätt som fokusera på att dessa första förhör genomförs på ett välfungerande vis. Här nämns även att ett samarbete med stödorganisationer skulle kunna främja detta. Genom att inkludera alla relevanta myndigheter och instanser kan även hjälpa offren i början att behöva berätta sin historia flera gånger (Lebov 2010).

4.5 Sexual trafficking of women– Tragic proportions and attempted solution in Albania

Artikeln beskriver de problem som är relaterade till människohandel i Albanien. Den redogör för de problem många kvinnor konfronteras med efter att ha frigjort sig från prostitutionen och ska återvända till sina hemländer. Artikeln beskriver hur kvinnorna ofta upplever en stor rädsla för att återigen hamna i organisatörernas makt. Detta genom den albanska maffian vilken har kontakt med de västerländska kriminella nätverk som bedriver människohandel. I forskningsstudien framgår att kvinnorna har låga förhoppningar om en bra tillvaro i Albanien när de återvänder eftersom de är stämplade som prostituerade. Kvinnorna anses inte vara dugliga för giftermål vilket medför att de hamnar i ett utanförskap. De upplever därför en stor skam inför att återvända och åter ta kontakt med sina familjer. Det grundar sig i en rädsla för att varken familjen eller samhället ska acceptera dem. Denna rädsla kan ses som befogad då det ges exempel på flickor som begått självmord eller blivit mördade av manliga familjemedlemmar. Orsakerna till detta tycktes tills stor del finnas i just den skam som samhällets stämpling av dessa kvinnor medförde (Van Hook/Gjermani/Haxhiymeri 2006).

I artikel nämns att olika icke statliga organisationer arbetar för att stödja dessa kvinnor på olika sätt. Det i form utav olika åtgärder som syftar till att återintegrera dem i samhället. Sådana insatser utgår bland annat ifrån att hjälpa kvinnorna att söka arbete eller ge dem rådgivning. Det beskrivs att bristen på stöd för dessa kvinnor är särskilt påtaglig på landsbygden. I forskningsstudien understryks vikten av återintegrerande insatser vilket inkluderar olika former utav stöd. Sådant stöd kan avse psykologisk rådgivning för att bearbeta traumat samt ekonomisk hjälp. Kvinnorna behöver även ofta hjälp med att söka nytt boende och hitta en väg till en ny försörjning, för att få möjlighet till att starta ett nytt liv (Van Hook/Gjermani/Haxhiymeri 2006).

4.6 Protection and Assistance to Victims of Human Trafficking in Serbia: Recent Developments

I denna artikel behandlas skydd och hjälp i förhållande till de offer som utsatts för människohandel i Serbien. Forskningsstudien framhåller att anmärkningsvärda förbättringar har uppnåtts vad gäller vittnesskydd i rättegångsprocessen, men poängterar även att det fortfarande krävs förbättringar på området. Detta särskilt i avseende av stöd till barn som fallit offer för människohandel. Vidare beskrivs vikten av att identifiera fall av människohandel och dess offer för att kunna effektivisera det politiska arbetet mot människohandel. Det är även avgörande för att kunna erbjuda offren adekvat stöd. Trots att det finns mycket professionell kunskap och information om problemet finns det fortfarande brister då det handlar om att identifiera offer för människohandel. Skyddet från statliga myndigheter är mycket otillräckligt och följden av det blir att stödet till offren förläggs till frivilligorganisationerna. I artikeln benämns att organisationen IOM i dokumenterade fall har kunnat bistå offren med vissa ekonomiska bidrag samt kunnat hjälpa till med att erbjuda tolkar. Även vad gäller de stödprogram som finns för offren vilar finansieringen på utländska donatorer och inte staten. I artikeln omnämns att för att kunna erbjuda skydd och stöd till utländska offer är det viktigt att kunna fördröja den tid de lagligen kan vistas i landet, vilket kan ske genom att bevilja tidsbegränsade uppehållstillstånd (Simeunovic-Patic/Copic 2010).

I nuläget har Serbien inte utvecklat några stödprogram för varken återhämtande eller återvändandeprocessen för personer som fallit offer för människohandel. IOM har på dessa områden spelat en avgörande roll. Vidare framhålls det att för att återintegreringen ska utvecklas i en positiv riktning måste ansvar förläggas på myndigheter. Genom ett omfattande stöd från internationella aktörer, har *The Agency for Co-ordination of Protecting of Victims of Trafficking in Human Beings* etablerats som en statlig enhet. Inom dess ramar finns bestämmelser som garanterar offren en återhämtningsperiod. Utifrån det skapas en stabilare jämvikt mellan kriminalitet och migration vilket avspeglar de mänskliga rättigheterna på ett mer värdigt sätt. Avslutningsvis konstateras dock att mycket arbete kvarstår då det gäller skydd och stöd till offren. Exempelvis nämns att det finns en avsaknad av riktlinjer för riskbedömning angående återvändandet för offren till hemländerna (Simeunovic-Patic/Copic 2010).

4.7 Återkommande teman

I den tidigare forskning vi valt att titta närmare på har vi kunnat urskilja vissa återkommande teman vi anser av relevans bör lyftas fram. Det första man tydligt kan se är att gärningsmännen i många fall använder sig utav mer indirekta kontrollmetoder än just direkt fysiskt våld. Enligt Brottförebyggande rådet ligger därför mycket utav arbetet för att bekämpa människohandel i att just identifiera dessa kontrollmekanismer. Exempelvis kan det handla om att kvinnorna blir isolerade på olika sätt, bland annat genom att de är främmande för det svenska samhället (Brottsförebyggande rådet 2008). Även socialstyrelsen kan se en utveckling där subtila former av makt blir mer vanligt, som exempelvis ekonomisk kontroll (Socialstyrelsen 2007).

Ett annat tema vi tycker oss kunna se är svårigheten i att definiera offer för människohandel. I Skottland har Lebov konstaterat att endast omkring hälften av de kvinnor som faller offer för människohandel definierar sig som just offer. Lebov menar att en anledning till detta kan vara ett bristande förtroende hos dessa kvinnor för myndigheter (Lebov 2010). Även Simeunovic-Patic och Copic lyfter fram att det trots professionell kunskap är mycket svårt att identifiera offer för

människohandel. En anledning till detta menar de kan ligga i att det statliga skyddet för dessa offer är otillräckligt (Simeunovic-Patic/Copic 2010).

Detta leder oss in på ytterligare ett tema som kan representeras av stigmatisering. Hedin och Månsson kunde i sin studie tydligt se att stigmatisering från samhället påverkade kvinnors möjlighet att starta upp ett nytt liv fritt från prostitution. De intervjuade kvinnorna i studien poängterar skammens påverkan på deras välmående, vilket är som störst precis efter uppbrottet. Detta gör att kvinnan hamnar i ett slags ingenmansland där en kamp mellan samhällets syn på henne och hennes eget självförakt börjar (Hedin/Månsson 1998). Även Van Hook, Gjermani och Haxhiymeri menar att en av orsakerna till att kvinnor i Albanien i många fall är rädda för att återvända till sina familjer är just samhällets stämpling. I värsta fall visar denna forskning att detta kan leda till att dessa kvinnor tas om livet eller tar livet av sig själva, då den skam från omgivningen blir alltför outhärdlig (Van Hook/Gjermani/Haxhiymeri 2006).

Något som också nämns frekvent i dessa forskningsstudier, och som därmed kan ses som ett tema, är att samarbete uppmuntras på olika plan. Brå rekommenderar ett ökat samarbete myndigheter emellan (Brottsförebyggande rådet 2008), och Lebov understryker att ett samarbete mellan stödorganisationer och myndigheter skulle främja stödet för offer för människohandel (Lebov 2010).

Det sista tema vi vill poängtera är den ekonomiska aspekt som flera av dessa forskningar har visat på. Brå kunde framhålla att en central aspekt gällande stödarbetet för offer för människohandel handlar om att kunna erbjuda andra alternativ till försörjning (Brottsförebyggande rådet 2008). Detta kunde även Hedin och Månsson se i sina resultat. De menar att kvinnor som bryter upp från prostitution ofta hamnar i en marginalposition, exempelvis genom att bli bidragsberoende. Det kan i vissa fall leda till att kvinnorna faller tillbaka i prostitution (Hedin/ Månsson 1998). Lebov menar också att ett effektivt och nödvändigt sätt att stödja dessa kvinnor är att presentera ekonomiska alternativ som framstår som mer lockande än deras gamla liv (Lebov 2010).

5. Metod

5.1 Metodval

Vi har valt att göra en kvalitativ studie och därefter utgått ifrån kvalitativa metodval. Då man gör en kvalitativ studie finns det tre olika sätt att samla in data på: öppna intervjuer, direkta observationer, samt dokumentanalyser (Larsson 2009). Vi har använt oss utav två av dessa datainsamlingsmetoder; öppna intervjuer och delvis dokumentanalyser. Vi valde kvalitativ metod då vi ansåg att detta kunde hjälpa oss i att uppnå vårt syfte. Då vi var väldigt osäkra på vilken information vi kunde vänta oss att få ut av våra frågor, blev det nödvändigt för oss att ställa följdfrågor utefter de svar som inhämtades. Denna möjlighet hade inte givits genom att exempelvis skicka ut en enkät. Att välja kvalitativ metod där vi fick möjligheten att göra öppna intervjuer med breda frågor var därför den metod vi ansåg vara mest lämpad för vår studie.

Då man gör öppna intervjuer får man fram direkta citat som vittnar om intervjupersonens tankar, känslor, attityder samt kunskaper. Då vårt syfte är att undersöka hur ärendeprocessen ser ut för ett offer för människohandel, vilka myndigheter som blir inkopplade samt vilka andra organisationer som kan komma att bli aktuella, är den data vi anser oss behöva till stor del informativ. Med det inte menat att den information om den ärendeprocess vi valt att fokusera på, skulle vara fri från attityder och värderingar. Då man gör dokumentanalyser inom kvalitativ forskning får man fram citat från olika typer av källor som exempelvis officiella rapporter eller publicerade skrifter. Dessa syftar till att på olika sätt kunna ge svar till de frågor vi ställer. Vi har alltså i syfte att stödja våra kvalitativa intervjuer, kompletterat vår studie med en mindre dokumentstudie. De dokument vi valt att inkludera i vår undersökning är på olika sätt relaterade till våra intervjupersoner. De innehåller även kompletterande uppgifter som vi ansåg ökade trovärdigheten i den information som våra intervjupersoner presenterade (Larsson 2009). Man kan således konstatera att vi i vår studie har två typer av empiriska material.

Inom den kvalitativa forskningsmetoden har den som studerar ofta som syfte att studera situationer och fenomen ur ett helhetsperspektiv. Dock är det här viktigt att poängtera att detta inte innebär att man studerar situationer eller fenomen ur alla möjliga vinklar och perspektiv. Avgränsningar är nödvändigt och kan exempelvis ske genom olika valda teman. Man försöker då analysera hur dessa olika teman man studerat och undersökt, hänger ihop i ett helhetsperspektiv och övergripande sammanhang (Larsson 2009). Vi har valt ut myndigheter och andra inkopplade aktörers hantering av den ärendeprocess som offer för människohandel ställs inför då ett brotts uppdrag, som vårt helhetsperspektiv. Vi har sedan inom detta valt ut centrala teman som offrets rättigheter, vilka stödinsatser som finns att tillgå samt faktorer som hindrar respektive möjliggör att stödinsatser kan erbjudas offren. Man kan alltså se våra frågeställningar som de teman som återkommer i vår studie. Vårt syfte är dock att se dessa teman i relation till den övergripande myndighetsprocessen offer för människohandel ställs inför.

I vår undersökning har vi utgått ifrån ett abduktivt arbetssätt. Det innebär en blandning av induktiv och deduktiv metod. Ett induktivt arbetssätt innebär att man studerar någonting helt utan förutbestämda hypoteser eller perspektiv, och där en passande teori successivt växer fram genom det undersökande arbetets gång. Att förhålla sig deduktivt är istället motsatsen, det vill säga att man redan innan sina observationer, intervjuer eller dokumentanalyser, har en bestämd uppfattning om vilken eller vilka teorier man ska utgå ifrån i sin studie. Resultatet av detta blir att fokus inom

forskningen kommer att anpassas utefter vad den valda teorin anser är relevant information. Det förhållningssätt vi valt att tillämpa är dock en kombination av dessa två metoder och benämns således som abduktivt arbetsätt. Då man arbetar abduktivt följer man endast till viss del förutfattade perspektiv eller idéer om teori och man håller sig fortfarande öppen för nya infallsvinklar och förhållningssätt under studiens gång (Larsson 2009). I vårt fall innebar det att vi redan innan genomförda intervjuer hade en aning om vilka perspektiv och begrepp vi eventuellt skulle komma att använda oss utav. Vi hade exempelvis en idé om att vi kunde använda oss utav genusperspektiv, dock hade vi inte någon klar utarbetad inriktning eller färdiga begrepp att applicera på vårt material.

Då vi gick in med inställningen, vilket tidigare beskrivs i vår förförståelse, att det skulle vara mycket bristfälligt med insatser för brottsoffer för människohandel, ansåg vi det både relevant och nödvändigt att föra in ett genusperspektiv i detta resonemang. Vi hade tankar om att begrepp som *sexualitet* eller *genussystem* kunde vara passande, men utarbetade inte några mer klara perspektiv då vi var väldigt osäkra på vilken information vi skulle få från våra intervjuer. Vi resonerade oss fram till att de mänskliga rättigheter kunde ge oss ett perspektiv som stod utanför den svenska staten som en isolerad utgångspunkt. Vi började därför innan intervjutillfällena att undersöka vilka specifika rättigheter som kunde vara relevanta för just vår studie och analys. Syftet var att se på människohandel ur ett internationellt perspektiv, vilket vi ansåg vara nödvändigt då det är en nationsöverskridande företeelse.

Under vår undersöknings gång insåg vi att det fanns betydligt fler insatser och åtgärder för dessa brottsoffer än vi på förhand trott, samt ett tydligt brottsofferperspektiv inom det myndighetsförfarandet som offren går igenom. Konsekvensen av detta medförde att de genusbegrepp vi tidigare tänkt använda oss utav inte längre var aktuella, åtminstone inte på det sätt vi planerat. Vi kunde i våra resultat istället se frågor som berörde olika sätt att se på brottsoffret, särskilt då man jämför Sverige med många av de hemländer som offren i de flesta fall återvänder till. Detta kunde många av våra intervjupersoner vittna om ställer till problem i arbetet med dessa offer på fler än ett sätt. Vi började då att intressera oss för idén om hur ett brottsoffer konstrueras i ett sammanhang, och fick på så vis inspiration till att använda socialkonstruktivistisk perspektiv och och dithörande begrepp. Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan synen på kvinnan se olika ut i olika sammanhang, på olika platser och under olika tidpunkter. På så sätt kunde vi förena socialkonstruktivismen med ett genusperspektiv och fick fram två begrepp; *patriarkat* och *könsroll*. Med begreppet *patriarkat* avsåg vi att få in ett genusperspektiv på makronivå, vilket kunde presentera idén om ett samhälle där samtliga delar genomsyras av manlig dominans. *Könsroll* fick uppgiften att symbolisera en form av identitet baserad utefter kön. Utifrån socialkonstruktivismen har vi sedan använt fyra begrepp samt baserat vår analys utifrån detta övergripande synsätt, där utgångspunkten är att det vi ser i våra resultat är socialt konstruerat utifrån olika sammanhang. Vi höll även fast vid tanken om att det skulle vara en styrka i vår analys att anlägga ett internationellt perspektiv och av den anledningen tillämpa mänskliga rättigheter.

5.2 Urval

Då vi fått en preliminär idé om syfte och frågeställningar började vi kontakta olika myndigheter och organisationer via mail och telefon, i syfte att hitta intervjupersoner. Då vi bokat in intervjuerna skickade vi ett formellt mail till samtliga intervjupersoner där vi presenterade syfte och frågeställningar, samt redogjorde för de etiska riktlinjerna. I en kvalitativ undersökning finns det ingen anledning att ha ett slumpmässigt urval, då andra kriterier gäller än i kvantitativt urval. I kvalitativa undersökningar, som vår, handlar urvalet om ett selektivt urval av studieobjekt. I en

intervjuundersökning kan urvalet alltså se ut på många olika sätt (Svenning 2003).

För att göra vårt urval började vi med att inledningsvis läsa in oss och söka information om ämnet *människohandel för sexuella ändamål*. Det gjorde vi genom internet och böcker av olika slag, och fick då fram en mycket avgörande källa nämligen socialstyrelsens kartläggning: *Interventioner mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål. En systematisk kartläggning med kompletterande intervjuer av svenska insatser* från juni 2008. Genom denna kartläggning fick vi veta att de tre huvudaktörerna gällande myndigheter, som offer för människohandel kommer i kontakt med är; polisen, socialtjänsten och migrationsverket. Utifrån det konstaterade vi vikten av att ha minst en intervjuperson som representerar respektive myndighet. Genom denna kartläggning fick vi även information om ett projekt vid namn *Samverkan mot Trafficking* och började därför att söka informanter inom detta projekt. I kartläggningen nämner socialstyrelsen även att man ofta syftar till de tre storstadsregionerna då man ser till stöd för offer för människohandel. Anledningen till detta är att det helt enkelt är vanligare och mycket mer utbrett med människohandel i Stockholm, Göteborg och Malmö. Mot den bakgrunden har vi valt att fokusera på just dessa regioner då det ter sig vara av högst relevans. Det kan alltså vara av läsarens intresse att veta att vi härnäst syftar på just Stockholm, Göteborg och Malmö när vi pratar om stöd för offer för människohandel i vår resultatanalys.

När vi läste på dessa myndigheters hemsidor nämndes fler myndigheter som vi också tog kontakt med. Genom den "research" vi gjort för att sätta oss in i ämnet visste vi också att det fanns vissa frivilligorganisationer som hjälper offer för människohandel på olika sätt, och började därför kontakta dessa. I flertalet av de rapporter vi läste för att få en insikt i ämnet *människohandel för sexuella ändamål* fick vi veta att det i Sverige finns en nationell samordnare mot prostitution och människohandel vid länsstyrelsen i Stockholm. Vi blev därför väldigt angelägna om att få tag på denna person och ansåg honom vara en av våra viktigaste intervjupersoner, då hans kunskap inom ämnet kan antas vara värdefull.

Efter att ha skickat många mail fick vi även många svar som visade att flertalet organisationer inte hade någon speciell kontakt med just offren, utan arbetar mer i förebyggande syfte eller med människohandel på andra sätt. Många organisationer arbetar också specifikt med barn, vilket i vårt fall inte var relevant, då vi valt att fokusera på de offer som är över 18 år. Dock kunde många av dessa hänvisa oss till andra organisationer och personer som hade större vetskap om detta.

Efter en veckas tid hade vi fortfarande inte fått svar från vissa av de personer vi var angelägna om att få tag på, och bestämde oss därför för att börja ringa mer intensivt. I och med socialstyrelsens kartläggning visste vi att personer inom just polisen, socialtjänsten och migrationsverket skulle vara kunniga inom detta ämne. Vi koncentrerade oss därför på att få tag på intervjupersoner inom just dessa myndigheter i Stockholm, Göteborg eller Malmö. Genom att både läsa på om ämnet, samt läsa om myndigheterna på deras hemsidor, förstod vi att åklagarmyndigheten även skulle kunna komma med viss information. Slutligen fick vi möjlighet att boka telefonintervjuer med följande personer som tillsammans utgör vårt urval:

- **Mats Paulsson**, chef över Traffickinggruppen vid Länskriminalpolisen i Västra Götaland.
- **Jonas Trolle**, polisiär förundersökningsledare och gruppchef på Stockholmspolisens Kommission mot människohandel.
- **Thomas Ahlstrand**, åklagare vid åklagarmyndigheten Göteborg.
- **Bosse Svennecke**, socialsekreterare vid prostitutionsgruppen, Social Resursförvaltning, Göteborgs Stad.
- **Gunnel Svedberg**, beslutsfattare vid Återvändandeenheten på Migrationsverket och kontaktperson på Myndighetssamverkan mot människohandel.
- **Patrik Cederlöf**, Nationell samordnare mot prostitution och människohandel vid Länsstyrelsen i Stockholm
- **Anneli Avelin**, föredetta informatör för *Samverkan mot Trafficking* och numera informatör för *Insamlingsstiftelsen mot Trafficking*.
- **Inge-Gärd Kihlgren**, föredetta projektledare för ett projekt mot trafficking, numera medlem i Sorotimisterna.
- **Anna Johansson**, heter egentligen någonting helt annat då hon vill vara anonym. Hon arbetar inom ett skyddat boende någonstans i Sverige.

Genom vårt urval anser vi att vi har fått ett brett perspektiv, då det inkluderar både de tre myndigheter som enligt socialstyrelsen är de tre huvudaktörerna, samt andra organisationer. Urvalet består i och med att vi har två empiriska material, inte enbart av intervjupersoner utav också av fyra stycken utvalda dokument:

- ***Utlänningshandboken*** (Migrationsverket)
- ***Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål 2007-2008*** (Rikspolisstyrelsen).
- ***Mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål*** (Regeringskansliet).
- ***Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel*** (*Samverkan mot Trafficking*)

Dessa fyra olika dokument valde vi ut genom att vi till att börja med frågade våra intervjupersoner om de hade någon handlingsplan eller några rutiner, vi kunde få ta del av inom de myndigheter de representerade. Från migrationsverket fick vi då ta del av *Utlänningshandboken* som vi fick information om att de använder sig utav i ärenden rörande människohandel. Polisens *Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål 2008-2008* och regeringens handlingsplan *Mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål* blev vi hänvisade till från en kontakt på länsstyrelsen. Den *Nationella myndighetssamverkansplanen för stöd till personer utsatta för människohandel* fick vi tillgång till via Patrik Cederlöf, som är en av våra intervjupersoner. När vi läste olika rapporter och andra texter letade vi efter texter som nämnde just stöd till offren. Det vi också anser vara en styrka i valet av just dessa dokument är att de nämner mycket av det som våra intervjupersoner svarat i våra intervjuer. Detta är en styrka i och med att syftet med dessa texter är att både komplettera och bekräfta våra intervjupersoners svar.

5.3 Genomförande

5.3.1 Intervjustudien

Vi har sammanlagt intervjuat nio personer från olika myndigheter och organisationer. Samtliga intervjuer har varit telefonintervjuer och de har tagit cirka 30 minuter.

Kvalitativa intervjuer koncentreras vanligen kring bedömningsfrågor och värderingsfrågor (Svenning 2003). Utifrån vår studies syfte som fokuserar på den ärendeprocess som offer för människohandel ställs inför då ett brott uppdagats, skulle den information vi behövde för att kunna svara på våra frågeställningar till viss del kunna uppfattas som faktamässig. Då vi använder ett socialkonstruktivistiskt perspektiv blir vår tolkning av ”fakta” dock konstruerad utifrån ett sammanhang och i samspel mellan människor. Vi vill därför vara försiktiga med att benämna fakta som någon form av ”sanning”. Det vi menar när vi benämner våra frågor som informativa är att de inte är utformade i syfte att mäta värderingar eller attityder. Dock är vi medvetna om att ingenting sägs helt med avsaknad av tolkning från intervjupersonen. Även om det inte var vår mening eller vårt angreppssätt från början att se till olika värderingar och attityder, fick vi i vårt resultat fram en mängd olika indikationer på just detta. Exempel på detta är olika perspektiv på brottsofferfokus, samt tolkningar om vilka faktorer som hindrar respektive möjliggör att stödinsatser kan erbjudas brottsoffret.

Utifrån vårt syfte utformade vi en intervjuguide (se bilaga 2) vilken kunde rama in den information vi ansåg oss vara i behov av. Vi har i vår intervjuguide enbart kollektiva frågor, vilket avser frågor som är ställda till samtliga intervjupersoner och därmed inte är individuellt utformade (Svenning 2003). Frågorna är att se som övergripande teman som vi vill täcka in under intervjun. Under intervjuens gång lades fokus vid olika frågor beroende på intervjupersonernas olika roller, dock ställdes alla frågor till samtliga intervjupersoner.

När vi fått fram våra nio intervjupersoner såg vi till vilka expertområden de kunde antas representera. Det underlättar om forskaren innan intervjutillfället är relativt påläst om den organisation som intervjupersonen företräder, vilket vi försökte vara. Detta gjorde att vi hade bättre förutsättningar att ställa de rätta följdfrågorna (Svenning 2003). Vi försökte läsa in oss på människohandel som ämne, både för att införskaffa oss de bästa förutsättningarna vi kunde för att få till bra intervjuer, samt för att ha en aning om vilken information vi kunde förvänta oss av intervjuerna. Dock ansåg vi det svårt att beräkna vilken mängd av information intervjupersonerna kunde komma med. Merparten av den information vi kunde få tillgång till genom tidigare forskning och diverse rapporter från olika myndigheter, passade inte in på vårt syfte. Vi kan därför se oss själva som relativt oförberedda på den information vi kunde vänta oss genom intervjuerna.

I och med detta blev vår ambition att täcka in så mycket information som möjligt genom vår intervjuguide, för att minska risken att missa viktiga aspekter. Frågorna i intervjuguiden är alltså utformade som mycket öppna och breda, vilket vi såg som både en nödvändighet och en styrka i vår strategi inför våra intervjuer. Vi formulerade avsiktligt breda frågor för att dessa skulle kunna användas som underlag för samtliga intervjupersoner, trots deras olika roller. Det var också en fördel då dessa kunde täcka in mycket och bred information, vilket var nödvändigt i och med vår begränsade kunskap om den ärendeprocess vi har som syfte att studera. Detta hjälpte oss att få en

övergripande bild över det stöd som finns för offer för människohandel i Sverige, både från myndigheter och frivilligorganisationer.

Redan vid detta stadie hade vi i beräkning att det skulle bli svårt att följa intervjuguidens exakta ordning, både delvis genom intervjupersonernas olika roller, men också genom att frågorna tenderade att överlappa varandra. Då vi ville samla in så mycket information vi kunde lät vi intervjupersonerna prata relativt fritt, men såg ändå till att alla frågor i intervjuguiden var besvarade innan intervjuens sluta. Det är här viktigt att poängtera att alla intervjupersoner inte hade kunskapen eller erfarenheten för att svara på alla frågor. Detta gjorde att ett svar som ”det kan jag tyvärr inte svara på” också anses vara ett svar. Vi ställde följdfrågor utefter den kunskap som personen uttryckte i sina svar. Detta var en nödvändighet då vi innan intervjuerna besatt alltför lite kunskap om våra frågeställningar för att kunna förutse passande följdfrågor. Vår intervjuguide kan därför ses som relativt ostrukturerad. I och med detta valde vi också att anteckna svaren i den ordning som intervjupersonerna valde att prata om de olika frågorna, istället för att placera in svaren under vår intervjuguides struktur. Detta skulle ha gjort att svaren blev osammanhängande och svårare för oss att arbeta med, då information tenderar att tas ur sitt sammanhang.

Efter intervjuerna frågade vi samtliga intervjupersoner hur de ville bli benämnda, det vill säga med namn, titel eller om de ville vara anonyma. Av våra nio intervjupersoner ville endast en person vara anonym. Då de andra nio inte hade någonting emot att bli benämnda med både fullständiga namn och titlar, fann vi ingen mening med att dölja dessa personers identiteter. Vi ansåg vidare att det var en fördel för vår studie, i och med att den baseras på information vars trovärdighet stärks av vetenskapen om vem som uttalat den. Detta både av anledningen att man vet varifrån informationen är tagen, och att informationen går att verifiera. Genom att vi förklarar intervjupersonernas yrkesroller, och på vilket sätt de arbetar med offer för människohandel, kan läsaren få ett sammanhang i intervjupersonernas olika utsagor.

Vi har av praktiska skäl gjort telefonintervjuer då våra intervjupersoner till stor del befunnit sig i andra städer än Göteborg. De som har befunnit sig i Göteborg har på grund av tidsbrist föredragit telefonintervjuer, vilket vi har anpassat oss efter. Vi genomförde intervjuerna genom att en av oss höll i själva intervjun och en av oss antecknade. Detta var möjligt genom att vi använde oss av högtalartelefon. Vi ansåg detta upplägg vara effektivt då det gav en av oss möjligheten att verkligen koncentrera sig på samtalet i intervjun, och den andra att anteckna så detaljerat som möjligt. Detta gav oss tydliga roller, och gjorde dessutom att vi fick bådas uppfattning och perspektiv på intervju svaren. Vi delade upp rollerna som ”intervjuare” och ”sekreterare” över intervjuerna, så att båda fick erfara båda roller.

Efter att i förväg ha provat hur en eventuell inspelning av våra intervjuer skulle ha blivit, ansåg vi att kvalitén blev alltför svag. Vi provade dels genom att använda oss av högtalartelefon och lägga en bandspelare bredvid, och dels genom att spela in direkt på mobiltelefonerna. Vi valde givetvis inte att spela in någon av våra verkliga intervjuer, utan testade istället på oss själva, men kom till den insikten att resultaten blev för otydliga för att lyssna på. Intervjuerna har av dessa skäl inte spelats in. Direkt efter intervjun renskrev vi dock anteckningarna på dator för att allt som sagts skulle komma med, vilket vi ansåg var väl fungerande. Vi insåg att det verkligen var av stor vikt att vi renskrev anteckningarna direkt efter intervjun, då minnet försvagas med tiden.

Vi ansåg även att vi kunde motivera, att vi inte spelade in intervjuerna, utifrån att de frågor vi ställde inte var beroende av exakta formuleringar, utan snarare ett övergripande innehåll och sammanhang. Detta gjorde att vi, i de fall vi skulle glömma någonting eller inte förstå våra egna anteckningar, kunde höra av oss igen och ställa om frågan utan att svaren blev mindre trovärdiga. Dessutom fanns möjlighet att maila eller ringa intervjupersonerna för eventuellt förtydligande och kompletterande i efterhand. Trots detta finns det alltid en risk för att vi som undersökare kan göra felaktiga tolkningar av det som sägs under intervjuerna. För att undvika detta valde vi att maila de anteckningar som skrivits ner från intervjutillfällena till respektive intervjupersoner för godkännande. På detta sätt fanns det möjlighet för samtliga intervjupersoner att korrigera sina uttalanden, och försäkra sig om att ingen felaktig information skulle publiceras i uppsatsen.

5.3.2 Dokumentstudien

Principen när man bygger upp sina intervjuer på frågor utformade på ett "faktamässigt" sätt, är att i de fall man kan få fram den information man behöver från andra källor, ska man primärt se till dessa. Anledningen till detta är att människor kan se på saker på olika sätt beroende på inställning till ämnet, samt att människor kan glömma olika viktiga punkter under själva intervjutillfället. För att få all information korrekt bör man därför se till fler källor än just intervjuer. Dessa källor kan bestå av register, protokoll eller andra liknande dokument (Svenning 2003). Vi har använt vår dokumentstudie som en form av sekundärkälla, då vi främst och i första hand har sett till våra intervjuer. Anledningen till att vi valt att göra på detta sätt är på grund av det faktum att det inte fanns tillräckligt med skrivet material som ensamma kunde besvara våra frågeställningar. Vi har därför fått merparten av vårt resultat från våra intervjupersoner, men ändå styrkt deras utsagor genom att studera fyra olika dokument som också berör våra frågeställningar, om än inte i samma utsträckning.

Vi har studerat följande dokument:

- ***Utlänningshandboken*** (Migrationsverket).

Denna text fick vi skickad till oss av en handläggare på migrationsverket som vi nådde genom att ringa till migrationsverkets växel. Denna handläggare ansåg sig inte vara tillräckligt insatt i ämnet för att kunna svara på vår intervjuguide men hänvisade då till denna *Utlänningshandbok*. Hon menade att migrationsverket använder sig utav denna i ärenden rörande människohandel. Detta har sedan bekräftats av vår intervjuperson Gunnel Svedberg från migrationsverket. Handboken består av utdrag från Utlänningslagen (Utlänningshandboken 2006).

- ***Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål 2007-2008*** (Rikspolisstyrelsen). Polisens lägesrapport har som syfte att ge en bild av människohandel i stort, samt visa på vilket sätt människohandelns omfattning har förändrats i Sverige sedan 2006, då den senaste lägesrapporten utfärdades. Denna rapport bygger framförallt på förundersökningar och domar som berört människohandel de senaste åren. Den är i första hand avsedd för regeringen och myndigheter, kanske i synnerhet polisens specifikt berörda enheter, men innehåller också information som kan vara till nytta för både frivilligorganisationer och allmänheten (Rikspolisstyrelsen 2009).

- ***Mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål*** (Regeringskansliet). I denna skrivelse redogör regeringen för hur de ser på hur prostitution och människohandel för sexuella ändamål ska bekämpas, samt hur offer för dessa brott ska få utökat stöd och skydd. Skrivelsen innehåller även förebyggande åtgärder, samt åtgärder som ska öka effektiviteten

och även kvaliteten inom rättsväsendet. Den beskriver också hur man bör öka samverkan och kunskapen inom samtliga organisationer och aktörer som kommer i kontakt med prostitution och människohandel. Utgångspunkten i samtliga åtgärder och insatser som regeringen föreslår är fokus på den enskilde individens behov. Detta synsätt ska också vara genomgående inom alla myndigheters arbete. En uppföljning av handlingsplanen kommer att utarbetas 2011 (www.regeringen.se).

- ***Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel (Samverkan mot trafficking)***. Denna samverkansplan har inte som syfte att ses som någon form av facit för hur man ska handlägga ärenden rörande människohandel, detta då man gör konstaterandet att det ser oerhört olika ut, det vill säga inget ärende är det andra likt. Planen uttrycker att för att långsiktigt kunna minska människohandeln måste energi riktas mot att lagföra organisatörerna inom människohandeln, samt sexköparna. Denna samverkansplans syfte kan sammanfattas genom fyra punkter: För det första ska planen öppna upp för möjligheter att ge offren för människohandel stöd och trygghet. För det andra ska handläggare och annan berörd personal inom kommunen, landsting och myndigheter kunna känna sig trygga i sitt arbete. Detta för att på bästa sätt kunna värna och tillförsäkra att individen får sina behov uppfyllda. Planen syftar även till att göra handläggningen av dessa ärenden mer effektiva genom att tydliggöra roll- och ansvarsuppdelning mellan olika myndigheter. Slutligen ska den finnas till som stöd och inspiration för kommuner, landsting och myndigheter att utforma sina egna respektive samverkansplaner (*Samverkan mot trafficking* 2007).

Dessa dokument har vi valt ut dels genom hänvisningar från våra intervjupersoner, och dels genom att läsa ett stort antal rapporter för hitta information som uppfyller vårt syfte och frågeställningar. Vi har då kommit fram till att dessa fyra dokument innehåller störst relevans för just vår studie. Vi har läst dessa noggrant och valt ut de delar som hjälper oss att svara på våra frågeställningar. Dokumentstudien är att se som ett komplement till vår intervjustudie.

5.4 Analysmetod

Vi har valt att presentera vårt resultat tillsammans med vår analys för att få ett mer samlat och sammanhängande perspektiv.

För att få en tydlig struktur i det material vi samlat in genom både intervjuer och olika relaterade dokument, valde vi att utforma en modell som vi anser kan ge en bild över den text den beskriver. Vi har valt att presentera vårt resultat i form av ett händelseförlopp där vi tillfört fem olika stadier som i vår text blivit våra fem rubriker.

Dessa stadier är:

- Spaning
- Tillslag
- Utredningsprocess
- Återvändande
- Återkoppling

Det är här av vikt att understryka att dessa är våra formuleringar och att det är vi, som genom vårt insamlade material, utformat detta händelseförlopp. Det är med andra ord ingen av våra intervjupersoner som beskrivit ett händelseförlopp med exakt dessa rubriker. Dock är innehållet givetvis taget från intervjupersonernas utsagor, samt det vi kunnat läsa om i våra utvalda dokument. Exempelvis är rubriken ”utredningsprocess” vårt ordval. Med denna rubrik menar vi den ärendeprocess som är aktuell för offret från det att ett brott uppdagats, tills det att hon inte längre tilldelas några stödinsatser, och åker tillbaka till sitt hemland eller ansöker om asyl i Sverige.

Under varje rubrik går det vidare att se att händelseförloppet inte alltid går att se utifrån denna struktur. Det är långt ifrån alla gånger ärendeprocessen för offret ser ut exakt på detta sätt. För att läsaren ska förstå detta har vi i texten ibland hänvisat till att det ibland kan ske på andra sätt, exempelvis är det inte alltid genom tillslag som polisen först kommer i kontakt med ett offer för människohandel. Vi vill också tydliggöra att samtliga av våra intervjupersoner förklarat att det ser väldigt olika ut från fall till fall, och att det därför är svårt att ge någon generell bild av hur ”utredningsprocessen” ser ut för dessa kvinnor. Genom vårt insamlade material har vi dock kunnat urskilja ett mönster bland de insatser och stödåtgärder som finns inom myndigheter och frivilligorganisationer. Det är detta mönster som varit grunden till den modell vi utformat och de rubriker som vår text vilar på.

I vissa fall i texten hänvisar vi till lagar som styrker det som en intervjuperson sagt, eller som vi läst i någon av våra utvalda dokument. Anledningen till att vi gör detta är för att stärka reliabiliteten i vår undersökning, och för att det ger insatser och arbetsätt ett sammanhang utifrån att det ofta handlar om myndigheter. Vi ansåg därför att det var av intresse att i vissa fall ange ifrån vilken lag en myndighet arbetar utifrån, samt vilka regler som i och med detta är gällande. Då vår uppsats inte har som fokus att analysera lagrum har vi mestadels valt att nämna dessa i förbigående. För att läsaren ska kunna försäkra sig om att vi förstått lagen rätt, samt ha möjlighet att se exakt vad det är som står i den lag vi nämner, har vi redogjort för dessa lagrum i vår inledning. I detta avsnitt skriver vi ut exakta lagrum, dock har vi i vissa fall inte skrivit ut hela paragrafer, utan endast den del som varit relevant för vår text.

Det har inte varit vårt syfte att ta reda på om dessa insatser som vårt material vittnar om verkligen följs, så väl i Sverige som i hemländerna. Detta har varit utom vår uppsats ramar. När vi skriver att vissa länder är korrumperade och har en annan syn på prostituerade än här i Sverige, är detta baserat på våra intervjupersoners personliga uppfattningar genom erfarenhet. Detta står även nämnt i viss del av den dokumentation vi använt oss utav. Vi inser också att detta generaliserar väldigt många länder, samtidigt som vi kände att det var nödvändigt då intervjupersonerna gjorde denna generalisering. Det är också mycket relevant att understryka att de som verkligen kan vittna om hur processen för brottsoffren ser ut givetvis är brottsoffren själva. Läsaren bör ha i åtanke att den information vi fått ta del av är utifrån myndigheters och frivilligorganisationers perspektiv, och inte offrens.

De huvudsakliga teoretiska perspektiv vi valt att använda oss utav är som tidigare nämnt socialkonstruktivistiskt perspektiv och genusperspektiv. Dessa två perspektiv har vi använt genom att välja ut ett antal begrepp inom respektive perspektiv, för att sedan använda dessa som teman att analysera utefter. Vi ser begreppen som verktyg som syftar till att hjälpa oss förstå våra resultat utifrån ovan nämnda perspektiv. Vi har sedan, i och med att människohandel är ett nationsöverskridande brott och fenomen, valt att komplettera dessa två perspektiv med ett

internationellt, genom att använda oss utav mänskliga rättigheter. För att styrka våra resultat har vi även refererat till tidigare forskning i vår resultatanalys. Vi har valt att avsluta vår resultatanalys med en avslutande diskussion, där vi försöker få en helhetsbild över det resultat vi presenterat, samt hur vi kan förstå dem genom teoretiska begrepp.

5.5 Validitet

Ser man till vanligt språkbruk hänvisar ordet validitet till ord som riktighet, giltighet och sanningsenligt. Detta innebär att argument och slutsatser måste vara övertygande och mycket välgrundande för att räknas som giltiga. Inom samhällsvetenskapen har validitet kommit att bli en bekräftelse för om en metod undersöker det studien har som syfte att undersöka (Kvale 2009).

För att visa på att vi innehar validitet i vår studie har vi valt att ha ett stycke i vår avslutande diskussion med rubriken ”Återkoppling till syfte och frågeställningar”. Vi vill här visa på att vi har undersökt det vi hade som syfte att undersöka, samt svarat på de frågeställningar vi från början ställde.

5.6 Reliabilitet

Reliabilitet handlar om tillförlitligheten hos resultaten i forskning, och ställer ofta frågan: Kan resultaten reproduceras av andra forskare vid andra tidpunkter? Innebörden av reliabilitet blir alltså frågan om intervjupersonerna möjligen kommer att ändra sina svar under intervjuens gång, eller om intervjupersonerna skulle givit ett likvärdigt svar till en annan forskare. När det gäller just intervjuer hamnar reliabilitetens fokus ofta på huruvida forskaren ställt ledande frågor, vilket oavsiktligt kan påverka vilka svar intervjupersonen ger. Det kan dock även vara relevant att nämna att en alltför markant tonvikt vid reliabiliteten hos en forskare kan resultera i både brist på kreativitet och variation (Kvale 2009).

Det som vi ser som stärkande för reliabiliteten i vår studie är en rad olika aspekter. Till att börja med anser vi det bidragande till trovärdigheten att samtliga intervjupersoner har fått möjligheten att läsa de anteckningar vi fört under intervjun. Detta har givit dem chansen att korrigera eventuella missuppfattningar innan resultaten sammanställdes. Vi ser det också som en tillgång att vi har varit två personer under intervjuerna, då detta ger oss två perspektiv på den data vi samlat in, till skillnad från om vi gjort dem var för sig.

Vi anser det vara en fördel att vi fått åtta av nio informanter att godkänna nämmandet av deras namn och titlar, då detta ger direktkällor till varifrån informationen kommer. Vi har även märkt under våra intervjuer att flera av våra intervjupersoner refererar och hänvisar till varandra, vilket visar på att de alla är aktuella och aktiva inom ämnet. Samtliga svar från samtliga intervjupersoner stämmer överens med varandra, vilket också ökar trovärdigheten i svaren. De dokument som vi valt till vår dokumentstudie bekräftar också mycket av den information som intervjupersonerna gav under intervjuerna. Vi har även använt vissa lagrum för att ytterligare styrka våra resultat.

5.7 Generaliserbarhet

När man ser till genrealiserbarhet i vår studie kan man se att vi har fått fram både relevant och stärkande tidigare forskning, som visar på liknade resultat som våra. Vi kan med hjälp utav den

tidigare forskning vi undersökt se resultat både nationellt och internationellt som bekräftar många av de slutsatser vi dragit utifrån vår studie. Detta kan man se som en form av genrealiserbarhet, då det visar på att våra resultat delvis går att överföra på andra platser, tidpunkter och sammanhang.

5.8 Etiska överväganden

Individskyddskravet kan ses som den mest fundamentala utgångspunkten vad gäller forskningsetik. Detta grundläggande krav kan emellertid delas upp i fyra huvudkrav; *Informationskravet*, *Samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. Även vår studie var tvungen att följa dessa krav, på vilket sätt redovisas nedan (Vetenskapsrådet 2008).

Informationskravet- innebär att forskaren har skyldighet att informera de personer som deltar i studien om vilka villkor som gäller för deras deltagande. Studiens frivilliga deltagande är exempelvis mycket viktigt att nämna, tillsammans med studiens syfte samt frågeställningar. Vi uppfyllde detta krav genom att skriva ett mail (se bilaga 3), där vi redogjorde för vårt syfte samt frågeställningar. Vi poängterade också här att det givetvis var frivilligt att delta, samt att konfidentialitet utlovas till den som önskar detta.. Vi började också samtliga intervjuer genom att återigen klargöra för syfte och frågeställningar för att intervjupersonerna skulle påminnas om detta innan vi började ställa frågor (Vetenskapsrådet 2008).

Samtyckeskravet- innebär att forskaren måste inhämta samtycke från den person som väljer att delta i studien. Även detta krav inkluderades i det mail som vi sände ut till alla involverade, där vi skrev att ett svar via telefon eller mail var ett kriterium för att det ska räknas som samtycke. Vi informerade likaså om att de som väljer att delta har rätt att avbryta sitt deltagande när som helst utan negativa konsekvenser, eller några som helst påtryckningar från vår sida. Vi nämnde även att man vid eventuella frågor kan kontakta oss eller vår handledare och angav då dessa mailadresser (Vetenskapsrådet 2008).

Konfidentialitetskravet- förtydligar att allt som omfattas av känsliga uppgifter och identifierbara uppgifter ska skyddas. Vad som kan anses vara kränkande är givetvis svårt att uppskatta då detta blir en subjektiv bedömning, men utgångspunkten är att det som kan *antas uppfattas* som kränkande för deltagaren ska skyddas. Vi gjorde dock bedömningen att frågorna inriktade sig på deltagarnas yrkespositioner och inte privatpersoner. Samtidigt var vi tvungna att ha detta i åtanke då vår form av intervju var ostrukturerad. Detta innebär att det är svårt att veta innan vad som kommer att tas upp, då frågorna är mycket breda. Vi inkluderade även detta krav i det mail som skickades ut, samt frågade samtliga intervjupersoner vid intervjutillfället hur de ville bli benämnda. Åtta utav nio intervjupersoner hade inga invändningar mot att bli benämnda med både fullständigt namn och titel, dock ville en intervjuperson vara anonym. Vi har därför tilldelat denna person ett annat namn och enbart skrivit att personen arbetar inom ett skyddat boende någonstans i Sverige (Vetenskapsrådet 2008).

Nyttjandekravet- menar att det är viktigt att klargöra att de uppgifter som insamlas från de deltagande personerna enbart får användas för forskningsändamål. Även detta klargjordes i det mail som skickades ut, där vi skrev att de uppgifter vi mottagit endast kommer att användas i vår specifika C-uppsats (Vetenskapsrådet 2008).

6. Teoretiska perspektiv och begrepp

Vi har valt att använda oss utav ett socialkonstruktivistiskt förhållningssätt som ett övergripande perspektiv i vår resultatanalys. Detta gör vi genom att utgå ifrån att våra resultat är socialt konstruerade utifrån olika sammanhang och samspel mellan människor. Vi har också använt oss utav ett genusperspektiv för att lyfta upp de slutsatser vi anser att man kan dra utifrån kön. Inom dessa två perspektiv har vi sedan valt ut ett antal olika begrepp. Dessa begrepp har som syfte att fungera som verktyg som kan hjälpa oss att förstå våra resultat utifrån ovan nämnda perspektiv.

Vi har även, i och med att människohandel är ett nationsöverskridande brott och fenomen, ansett det vara nödvändigt att tillföra ett internationellt perspektiv. Detta har vi gjort i form utav de mänskliga rättigheterna, som vi i vår resultatanalys kommer att föra resonemang utifrån.

6.1 Socialkonstruktivistsikt perspektiv

Inom *socialkonstruktivismen* intar språket en central position, där man menar att all kunskap uppstår genom en språklig interaktion. Detta gäller såväl vår förståelse av oss själva samt den verklighet som omger oss. Man menar alltså att den sociala gemenskapen genom interaktion skapar kunskap, det vill säga kunskap skapas inte främst individuellt utan kollektivt. Det socialkonstruktivistiska perspektivet medför att vi måste ha ett kritiskt förhållningssätt till det som anses vara verkligt och sant, eftersom det bara är ett av många sätt att konstruera verkligheten på (Thomassen 2008).

För att definiera ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan man se till fyra premisser. Den första består av en kritisk inställning till den kunskap som gör att vi tror oss *veta* någonting, och på sätt tar kunskap för givet utan att reflektera. Den kunskap vi innehar ses istället som en produkt av vilket sätt vi definierar och valt att kategorisera världen utefter, snarare än en objektiv spegling av verkligheten. Den andra premissen består utav tanken att det sätt vi uppfattar världen på är socialt, kulturellt och historiskt betingat, vilket även är föränderligt över tid. För det tredje menar man att det existerar ett samband mellan sociala processer och kunskap, vilket innebär att "sanningar" kommer till i social interaktion. För det fjärde finns det även ett samband mellan kunskap och social handling, vilket gör att handlingar blir kontextbundna. Detta innebär att en handling som anses vara acceptabel i en verklighet, kan uppfattas som oacceptabel i en annan (Johansson 2006).

6.1.1 Socialt problem

Man skulle kunna ställa sig frågan om *sociala problem* verkligen finns om man gör påståendet att de är socialt konstruerade. Enligt sociologen Halvor Fauske är kriteriet för att definiera något som ett socialt problem, att det ska finnas ett samspel mellan grundläggande värderingar och praktiker. Dessa aspekter kan alltså ses som avgörande för att något ska definieras som ett socialt problem, och därmed vilka insatser och åtgärder som man ska ta vid för att hantera det. Med andra ord kan sociala problem anses vara konstruerade på så sätt att de alltid är formade utefter de praktiker som utgör dem, samt hur de beskrivs av begrepp och teorier i samhället (Thomassen 2008).

Man kan definiera ett problem som ett fenomen som innefattar tre elementära grunder: det existerar, det är skadeverkande och det finns en eventuellt möjlig lösning. Inom det konstruktivistiska perspektivet definieras problem kollektivt genom gemensamma definieringsprocesser. Problemet existerar därmed inte genom objektivitet utan skapas genom kollektivet. Detta innebär att ett

problem existerar först då det subjektivt definieras som ett problem. Det vill säga problemet finns inte förrän någon upplever det som ett problem. Detta är dock inte tillräckligt för man ska tala om ett socialt problem. Det måste även upplevas som åtgärdbart, det vill säga när man uttalar ett problem fastslår man samtidigt att någonting borde göras åt det. Utifrån detta kan man se att sociala problem har både kognitiva och normativa aspekter (Meeuwisse/Swärd 2002).

För att ett problem ska uppfattas som ett samhällsproblem snarare än ett individuellt problem, måste det fordra offentliga åtgärder. Man menar då att det inte är individrelaterat utan att samhället bör reglera detta genom olika insatser som exempelvis lagstiftning eller förebyggande arbete. Olika typer av insatser syftar till att få klienten att omskapa sin problematik utefter de åtgärder som erbjuds. Meeuwisse och Swärd menar vidare att det är en central aspekt av myndigheternas arbete att omskapa den enskilda personens preferenser och erfarenheter så att de intar den form inom ramen för tillgängliga insatser. Då man analyserar brottsoffer som sociala konstruktioner finns det en risk att deras smärtsamma erfarenheter nonchaleras. Men detta innebär endast att man granskar på vilket sätt föreställningar konstrueras och reproduceras, inte att man ifrågasätter dess verkliga existens (Meeuwisse/Swärd 2002).

6.1.2 Institutionalisering

Det är genom *institutionalisering* som olika sociala aktiviteter blir naturliga, och på så sätt skapas kollektiva uppfattningar om "verkligheten". Det är utifrån gemensamma antaganden som det skapas normer som präglar individernas handlingar. Det är alltså när ett kollektiv är eniga om hur verkligheten ska uppfattas som normerna har institutionaliserats; "sanningar" legitimeras således på detta sätt. Man kan säga att individen skapas av samhället genom att befinna sig i en institutionaliserad värld, och genom att använda de normer som existerar inom denna. Detta kan resultera i ett handlande fritt från reflektion. Genom ett sådant förhållningssätt till kunskap reproduceras vedertagna sanningar till nästa generation (Johansson 2006).

6.1.3 Internalisering

Normer och förväntningar uttrycks av andra i omgivningen men blir sedan efter hand en del utav den enskildes egna verklighetsuppfattning. Denna process kallas inom sociologin för *internalisering*. De regler som är knutna till den roll individen innehar, är alltid relaterade till hur personer i en specifik position bör uppföra sig. Internalisering är en typ av socialisering. Ett internaliserat beteende innebär att man subjektivt bekräftar det beteende som kollektivet har tilldelat personen. Det är genom internalisering som den enskilde har övertygats om att ett speciellt uppförande är det mest korrekta för den aktuella sociala rollen. Man kan alltså säga att de dominerade normerna i en grupp, genom internalisering, även blir en del av den enskilde gruppmedlemmens verklighetsuppfattning och värderingar. Internalisering innebär alltså att individen tar upp kollektivets uppfattning på ett sätt att det blir till hennes egen (Repstad 2005).

6.1.4 Stigmatisering

Stigmatisering kan ses som en tolkning av avvikande beteende. Idén är att avvikande beteende utvecklas och förstärks genom att personer stigmatiseras som just avvikare. För att illustrera detta kan man konstatera att ordet *stigma* betyder brännmärke. Detta synsätt menar inte att orsaken till avvikande beteende ligger inom personliga egenskaper, utan riktar fokus mot en relationell förklaring. Då en person beter sig avvikande kan han eller hon tillskrivas generella negativa

egenskaper. Detta betyder dock inte att en kritiserad handling eller ett normbrott måste betraktas som stigmatisering. Stigmatisering blir det först då personen som bryter mot normen uppfattar att omgivningen talar om han eller henne i generella negativa karaktärsdrag, samt stereotypa föreställningar. Med andra ord får inte den enskilde möjlighet att ses som en individ med såväl positiva som negativa egenskaper, då omgivningen enbart ser brännmärket. Detta resulterar i två konsekvenser; Stigmatiseringen påverkar den enskildes självuppfattning samt sociala situation. Sociala följder kan exempelvis handla om isolering, eller att ständigt ifrågasättas av andra människor med misstänksamhet. Individens självbild kan påverkas mycket negativt av en hård socialiseringsprocess, där andra människor påstår att man är någonting som man från början inte identifierade sig med. Detta är ett fenomen som ibland kallas ”självuppfallande profetia”. Man kan säga att antagandet från omgivningen att man är på ett visst sätt, blir sant genom att man själv börjar identifiera sig med dessa påståenden (Repstad 2005).

6.1.5 Social identitet

Den egna *sociala identiteten* kan definieras som vem man uppfattar sig att vara, vilken grupp man anser sig tillhöra, samt vilka grupper man inte kan identifiera sig med. Den sociala identiteten kan tilldelas människor utifrån vilka sociala kategorier de kan sägas tillhöra, en sådan kategori är exempelvis kön. Man kan även se den sociala identiteten som ett fenomen som människor i samspel med andra konstruerar. Identiteten är alltså någonting föränderligt utifrån sammanhang och socialt samspel (Månson 2000).

6.2 Genusperspektiv

6.2.1 Patriarkat

Inom den radikalfeministiska traditionen kan *patriarkatet* ses som den gemensamma fienden. Patriarkatet står för ett samhälleligt system vilket är uppbyggt på mäns dominans över kvinnor. Enligt radikalfeminister kan man påstå att alla män drar en fördel av att leva i patriarkatet då det ger dem makt över kvinnor. Själva termen patriarkat introducerades av Kate Millett 1970 i boken *Sexualpolitiken*. Patriarkatet kom sedan att bli en grundpelare i det moderna feministiska tänkandet (Gemzöe 2005).

Idén går ut på att i samtliga samhällen man känner till, har förhållandet mellan de två könen alltid baserats på makt och har därmed en politisk karaktär. Inom alla områden inom samhället existerar ett maktförhållande bestående av mäns dominans över kvinnor. Detta utgör ett system vilket avspeglas inom alla aspekter i samhället, vilket resulterar i att detta maktförhållande uppfattas som naturligt och på så sätt osynliggörs. En viktig poäng att påpeka är att kvinnor redan som små skolas in i en ideologi, som går ut på att kvinnor har ett lägre värde än män. Denna uppfattning internaliseras och blir en del utav maktordningen. Man kan alltså säga att följden av att leva i ett patriarkat blir för många kvinnor att acceptera sin underlägsenhet. Patriarkatets uppbyggnad består inte endast av en ideologisk dominans av kvinnor, då kvinnor även domineras av våld eller hot om våld. Millett menar att kontrollen av kvinnors sexualitet, där ytterligheten är våldtäkt, är patriarkatets största form av förtryck. Hon hävdar vidare att de är samma patriarkala system som är ansvarigt för att kvinnor i västvärlden utsätts för sexuellt våld, som kvinnlig omskärelse i Afrika. Milletts slutsats är att alla heterosexuella förhållanden i patriarkatet enbart visar på mäns maktövertag över kvinnor. Det är alltså inte förrän patriarkatet är störtat, samt när sexualiteten genomgått en fullständig förändring, som kvinnor och män kan mötas erotiskt som jämlikar (Millett 1971).

Kate Milletts analys i *Sexualpolitiken* har sedan används av senare feminister för att förklara exempelvis pornografi och prostitution. Man menar då att den patriarkala kulturen tydligast uttrycks inom pornografin. Detta genom att sex förenas med kvinnlig underkastelse och manlig dominans, där det är männens sexuella behov som råder, samt där det är accepterat med sexuellt våld mot kvinnor. Man menar vidare att själva existensen av prostitution är en symbol över manlig makt över kvinnlig sexualitet. Man menar att prostitution uttrycker en sexuell ordning inom patriarkatet, samtidigt som det legitimerar denna ordning. Prostitution utgör alltså ett allmänt erkännande av att män har rätt till kvinnors sexualitet, enbart genom att finnas till. Ett resultat av denna analys av prostitution är Sveriges kriminalisering av köp av sexuella tjänster (Gemzöe 2005).

6.2.2 Könnsroll

En roll kan beskrivas som en sammansättning normer och förväntningar över hur man ska bete sig då man intar en viss social position (Repstad 2005). Ett exempel på en roll skulle kunna vara en *könnsroll*, vilket betecknar ett övergripande begrepp för skillnader mellan könen som är socialt och kulturellt betingade. Detta kan exempelvis handla om beteende, föreställningar, makt och värderingar. Könnsrollen kan även uttrycka sig genom olika fördelning av resurser, samt i form av olika status mellan män och kvinnor. Man kan alltså säga att könroller styr vad som anses vara typiskt kvinnligt respektive manligt (www.ne.se).

6.3 Mänskliga rättigheter

De mänskliga rättigheterna avser alla människor och fastställer att alla är lika mycket värda samt födda fria och med samma rättigheter. De mänskliga rättigheterna är universella och gäller därmed över hela världen. De berör varje människa oavsett nationell eller etnisk tillhörighet, språk, hudfärg, kön, sexuell läggning samt religiös eller politisk uppfattning (www.manskligarattigheter.gov.se).

De mänskliga rättigheterna är en del av folkrätten och innefattas därmed i de rättssystem som betraktas gälla mellan olika stater (Magnusson/Sjögren 2004). Mänskliga rättigheter är även en del utav den internationella rätten i stort och preciseras i en rad olika internationella överenskommelser. Dessa benämns vidare utifrån den karaktär skyldigheten har. Konventioner och protokoll blir juridiskt förpliktande då stater formellt proklamerar sig förbundna till dem. Deklarationer och förklaringar är mer av politisk än rättslig mening (www.manskligarattigheter.gov.se) och beskrivs som ett offentliggörande av ett ställningstagande av principiell karaktär (Norstedts Akademiska Förlag 2004).

De mänskliga rättigheterna reglerar statens makt i förhållande till individen och fastslår samtidigt dess förpliktelser till varje enskild människa. Varje land har skyldighet att implementera de mänskliga rättigheterna de har förbundit sig till i den nationella lagstiftningen. Vidare måste varje stat även bygga på ett rättssäkert system med opartiskt polis- och domstolsväsende som realiserar dessa lagar (www.manskligarattigheter.gov.se).

I enlighet med den huvudsakliga bestämmelsen är det endast stater som internationellt kan bli åtalade för brott mot de mänskliga rättigheterna. Det är företrädesvis den aktuella staten som bär ansvar för att den enskilde individen får återupprättelse då en kränkning mot mänskliga rättigheter har begåtts. Dock understryks vikten av att se de mänskliga rättigheterna utifrån ett internationellt perspektiv vilket medför övriga länders fulla rätt att uttryck sin ståndpunkter samt framföra påtryckningar i de stater där rättigheterna inte efterlevs (www.manskligarattigheter.gov.se).

Vid ett flertal tillfällen under historiens lopp har mänskliga rättigheter utformats, exempelvis under det amerikanska frihetskriget samt under den franska revolutionen, vilket daterar sig ända tillbaka till 1700-talet (Magnusson/Sjögren 2004). Det är främst sedan andra världskrigets slut som de mänskliga rättigheterna på ett internationellt plan har utvecklats genom nationsöverskridande samarbete. Detta rotade sig i en inställning om ett gemensamt ansvar för de mänskliga rättigheterna bland de stater som kom att utgöra Förenta Nationerna, FN. FN har sedermera bedrivit ett mycket omfattande arbete med att cementera de mänskliga rättigheterna. Och sedan den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna som FN antog 1948 har rättigheterna fastställs i en rad internationella konventioner. Sverige har ratificerat de grundläggande konventionerna och är därmed förpliktade att följa de överenskommelser som reglerar de mänskliga rättigheterna. De mänskliga rättigheterna avspeglar sig i de flesta politiska områden och arbetet för att stärka dem sker såväl på ett nationellt som internationellt plan. Sveriges utrikespolitik har som uppgift att medverka till att även människor i andra delar av världen ska få omfattas utav dessa rättigheter (www.manskligarattigheter.gov.se).

Förenta Nationerna, FN, intar den centralaste ställningen då det gäller de mänskliga rättigheterna (www.manskligarattigheter.gov.se). Många gånger hänvisas det till just *FN:s allmänna förklaring*

om de mänskliga rättigheterna (1948), vilken har varit grundval för efterkommande bindande FN-konventioner (Magnusson/Sjögren 2004). FN uttrycker vidare att den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheterna ska utgöra en norm som syftar till att världens samtliga nationer ska verka för ett samhälle som vilar på dessa rättigheter. Samt att arbeta för att de implementeras såväl på nationell som internationell nivå (www.manskligarattigheter.gov.se).

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna (1948) består utav 30 artiklar och behandlar de fundamentala friheterna, rätten att få de grundläggande behoven tillgodosedda samt varje människas rätt till skydd mot övergrepp. Den första artikeln uttrycker att ” Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.” I den fjärde artikeln fastslås att ”Ingen får hållas i slaveri eller trældom; slaveri och slavhandel i alla dess former skall vara förbjudna” (www.manskligarattigheter.gov.se).

Slaveri har som företeelse existerat i skilda former under historiens gång. På 1600-talet påbörjades den omfattande transatlantiska slavhandeln vilken inte kom att upphöra förrän på 1800-talet då slaveriet avskaffades. En modern form utav slaveri är dagens människohandel. I denna mycket utbredda handel med människor utnyttjas den övervägande delen för sexuella ändamål. Handel med människor utgör mycket grova kränkningar av mänskliga rättigheter (www.manskligarattigheter.gov.se). Människohandel innebär dock inte endast ett brott mot mänskliga rättigheter i övergripande termer utan utgör även kränkningar i form utav tortyr, misshandel eller annan förnedrande behandling. Samtidigt inskränks ett flertal andra rättigheter bland dem exempelvis rätten till frihet, rätten att skyddas av lagen samt rätten till hälsa. Då personer faller offer för människohandel kränks inte enbart deras grundläggande rättigheter och värden av gärningsmännen utan även utav stater och nationella rättssystem. Slaveri har idag erkänts som en utav de allra grövsta kränkningarna av mänskliga rättigheter (www.amnesty.se).

Redan år 1949 antog FN Konventionen för bekämpande av handel med människor och utnyttjande av andras prostitution (Länsstyrelsen i Stockholms län 2009) och idag hanteras handeln med människor en rad olika internationella överenskommelser. År 2000 antog FN Konventionen mot gränsöverskridande organiserad brottslighet samt tilläggsprotokollet om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn (Palermoprotokollet). Sveriges lagstiftande församling, riksdagen, har ratificerat såväl konventionen som dess tilläggsprotokoll. Ett av protokollets huvudsakliga fokus är att ge skydd och stöd till offren med hänsyn till mänskliga rättigheter. I protokollet betonas att detta ska ske genom att främja ett samarbete staterna emellan (www.manskligarattigheter.gov.se).

Även inom ramen för den Europeiska Unionens samarbete har ett antal åtgärder utarbetats i syfte att bekämpa handeln med människor (www.amnesty.se). EU:s ministerråd antog år 2002 ett *rambeslut om bekämpande av människohandel*. Det avser att utforma kollektiva minimiregler i EU:s medlemsstater vad gäller straffrättsliga påföljder och åtgärder mot människohandel. På EU-nivå fastslogs även år 2004 ett *direktiv* innehållande föreskrifter om *tidsbegränsade uppehållstillstånd*. Direktivet riktar sig mot dem som fallit offer för människohandel och reglerar då tillfälliga uppehållstillstånd ska kunna beviljas de offer och vittnen som medverkar till bekämpning av människohandel (www.manskligarattigheter.gov.se).

Europarådet antog år 2005 *Konventionen om bekämpning av människohandel* (Länsstyrelsen i Stockholms län 2009). Konventionen trädde i kraft 2008 och Sverige har signerat den, dock inte ratificerat den än (Sundquist 2008). Totalt har 26 länder i Europa ratificerat konventionen och den (www.coe.int) och den är även tillgänglig för andra nationer utanför Europa (Sundquist 2008). Konventionen belyser offrets situation och intar en central position i utvecklingen av skydd för offrens rättigheter. Den förbinder staterna att företa åtgärder, genom såväl individuella som kollektiva insatser, i kampen mot människohandel. I konventionen fastställs en vidare definition av människohandel, än den som uttrycks i Palermoprotokollet, till att även omfatta människohandel inom en nations gränser (www.amnesty.se).

Konventionen innebär så även ett utvidgat tillämpningsområde då människohandeln inte måste innefatta en organiserad kriminell verksamhet. Enligt Amnesty ökar konventionen skyddet för människohandelns offer på en rad områden. Detta bland annat genom staterna ska utarbeta metoder för att kunna identifiera personer som är utsatta för människohandel. De som fallit offer för människohandel ska även tillhandahålla skydd och stöd vilket exempelvis innefattar skyddat boende, medicinsk och psykologisk vård. Vidare ska dessa offer även göras medvetna om vilka rättigheter de innehar samt få hjälp med tolkning i de fall det är aktuellt. Dessa stöd är ovillkorliga och även oberoende av deras samtycke till att medverka i rättsprocessen. Offren ska erhålla kompensation och staterna ska även tillförsäkra dem upprättelse för de grova kränkningar av deras mänskliga rättigheter som de utsatts för. Slutligen ska staterna säkerställa att återvändandet för personer som fallit offer för människohandel sker med beaktande av skyddsaspekten och inte minst med respekt för offrets värdighet och rättigheter (www.amnesty.se).

7. Resultatanalys

7.1 Inledning

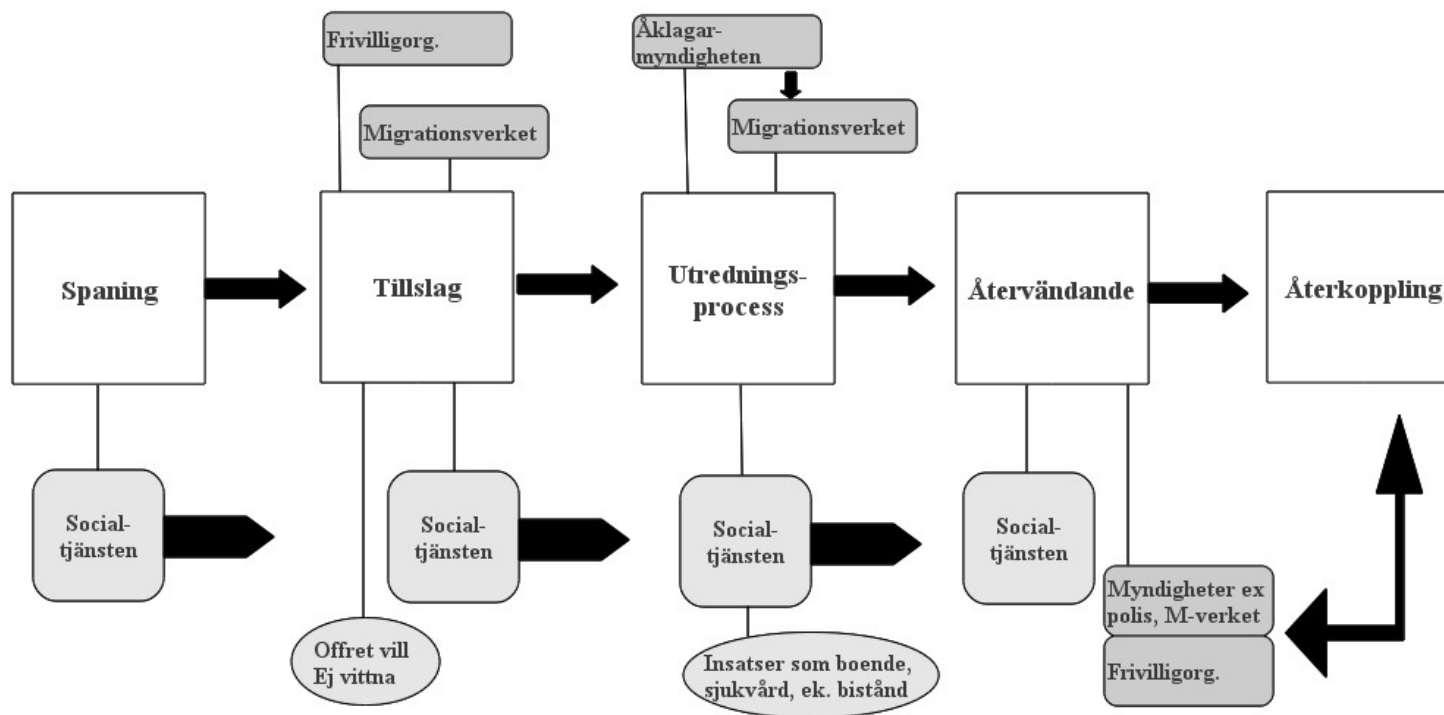
Vi har valt att presentera vårt empiriska resultat tillsammans med vår teoretiska analys för att lättare kunna se de analytiska slutsatser vi drar i ett sammanhang. Den struktur vi valt att använda oss utav har formen av ett händelseförlopp, då vi ansåg oss kunna urskilja olika stadier i intervjupersonernas utsagor. För att tydliggöra detta händelseförlopp, och vilka aktörer som kopplas in, har vi utformat en modell som vi sedan utgått ifrån i texten. Denna modell, samt vår text, består av följande fem stadier:

- Spaning
- Tillslag
- Utredningsprocess
- Återvändande
- Återkoppling

Vi har valt att endast referera till intervjupersonernas efternamn i texten. Detta av den anledningen att vi ansåg texten bli alltför upprepande, om vi skulle ha skrivit ut fullständiga namn eller titlar varenda gång vi nämner en person. Vi inser att det kan vara svårt för läsaren att hålla reda på vilka alla personer är, och har därför valt att nämna samtliga intervjupersoner ytterligare en gång, i syfte att läsaren enkelt ska kunna gå tillbaka och se vem som sade vad. Vi vill poängtera att den person som uttalar sig om någonting i detta material, enbart svarar för den organisation de företräder och även ofta det geografiska område de rör sig inom.

Vi har samlat in material genom 9 kvalitativa intervjuer med följande personer:

- **Mats Paulsson**, chef över Traffickinggruppen vid Länskriminalpolisen i Västra Götaland.
- **Jonas Trolle**, polisiär förundersökningsledare och gruppchef på Stockholmspolisens Kommission mot människohandel.
- **Thomas Ahlstrand**, åklagare vid åklagarmyndigheten Göteborg.
- **Bosse Svennecke**, socialsekreterare vid prostitutionsgruppen, Social Resursförvaltning, Göteborgs Stad.
- **Gunnel Svedberg**, beslutsfattare vid Återvändandeenheten på Migrationsverket och kontaktperson på Myndighetssamverkan mot människohandel.
- **Patrik Cederlöf**, Nationell samordnare mot prostitution och människohandel vid Länsstyrelsen i Stockholm
- **Anneli Avelin**, föredetta informatör för ”Samverkan mot Trafficking” och numera informatör för ”Insamlingsstiftelsen mot Trafficking”
- **Inge-Gärd Kihlgren**, föredetta projektledare för ett projekt mot trafficking, numera medlem i Sorotimisterna.
- **Anna Johansson**, heter egentligen någonting helt annat då personen vill vara anonym. Hon arbetar dock inom ett skyddat boende någonstans i Sverige.

7.2 Spaning

Enligt Trolle har ett spaningsarbete ofta pågått i flera månader och kan ha föranletts av olika skäl. I *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel* ges exempel på hur detta kan komma till polisens kännedom. Det kan röra sig om tips från privatpersoner eller från myndigheter som på olika sätt har misstanke om att de kommit i kontakt med offer för människohandel. Information kan även nå polisen via internationella polisorgan som Interpol eller Europol (*Samverkan mot Trafficking* 2007). För att dra en parallell till en artikel av Lebov kan vi se hur den skotska polisen i studien poängterar vikten av ett omfattande spaningsarbete. Detta beskrivs vidare som en förutsättning för att skapa en tillräcklig bevisgrund (Lebov 2010).

Det mest relevanta resultat vi fått fram i det stadiet vi valt att benämna som ”spaning” är att socialtjänsten redan här blir inkopplade. I såväl Stockholm, Göteborg samt Malmö förekommer ett mycket nära samarbete mellan polis och socialtjänst. Det i form utav att socialtjänsten har inrättat särskilda prostitutionsgrupper, där de verksamma socialsekreterarna informeras redan innan tillslag. Trolle menar vidare att detta samarbete är mycket fördelaktigt då tillslag i människohandelsärenden har en stor social dimension. Det polisiära arbetet bör inte innefatta för mycket social involvering då kravet på objektivitet är grundläggande. Det utvecklade samarbetet medför på så sätt att bemötandet av offren bli mer professionellt, samt objektivt då socialtjänsten svarar för den sociala delen, enligt Trolle.

Med utgångspunkt i ett socialkonstruktivistiskt synsätt ses ett socialt problem som ett fenomen som är socialt konstruerat. Sociala problem skapas kollektivt genom processer i ett sammanhang. Med det uttryckt kan man se det som att ett socialt problem existerar först då det subjektivt har definierats, och gemensamt upplevts, som ett problem. Utifrån våra resultat om spaningsprocessen åskådliggörs hur svenska myndigheter betraktar människohandel som ett socialt problem. Man markerar att det finns en social dimension som måste tas hänsyn till och utvecklar sedan ett arbetssätt utefter denna subjektiva definitionen. Vidare kan det faktum att socialtjänsten är involverade redan innan tillslaget, samt det nära samarbete som utformats, ses som åtgärder i en strävan mot att bekämpa det sociala problemet. Det finns inom polismyndigheten särskilda grupper och enheter tillsatta för människohandels- och prostitutionsärenden, vilket indikera på ett samband mellan värderingar och praktiker.

Cederlöf berättar att det i Stockholm arbetar socialsekreterare på Kommissionen mot människohandel, vilket involverar socialtjänsten direkt i arbetet. Han menar vidare att det även förekommer ett tätt samarbete mellan socialtjänst och polis i Göteborg och Malmö. Däremot kan det vara bristfälligt i de mindre regionerna där ett inte lika tydligt samarbete återfinns. Detta kan man relatera till en studie av Van Hook, Gjermani och Haxhiymeri, där resultat visar att brist på stöd till offer för människohandel är mycket påtagligt på just landsbygden (Van Hook/Gjermani/Haxhiymeri 2006). Cederlöf uttalar sig även i regeringens handlingsplan *Mot prostitution och människohandelför sexuella ändamål* och menar att nyckelaktörerna för en effektiv samverkan består av socialtjänsten, polismyndigheten, åklagarmyndigheten samt migrationsverket. Detta förutsätter ett sektorsövergripande samarbete som omfattar såväl myndigheter som frivilligorganisationer (Regeringskansliet 2009). I en artikel av Lebov beskrivs på ett liknande sätt idén om ett sådant samarbete i Skottland. Man menar att frivilligorganisationer kan vara behjälpliga polisen i vissa sammanhang, även om det huvudsakliga ansvaret vilar på polisen. En skillnad som framträdde i detta resonemang, i jämförelse med vårt resultat, var att en del skotska poliser som intervjuats i studien ansåg att frivilligorganisationer kan ses som ett hot mot säkerheten i dessa

ärenden. Ingen utav de personer som vi intervjuat har däremot yttrat något sådant (Lebov 2010).

Även Paulsson understryker betydelsen av socialtjänstens nära samarbete med polisen. Han berättar att redan under spaningsfasen kopplas socialtjänsten in, så att de kan förbereda eventuella skyddande boenden efter förväntat behov. Det medför att offren redan vid tillslaget kan föras till dessa boenden, då det inte finns någon väntetid. Detta samarbete är att se som stor fördel för brottsoffret. Som tidigare nämnt har socialtjänsten en mycket avgörande del redan i detta tidiga stadium, vilket så även Avelin betonar. Avelin förklarar vidare att det för tio år sedan var relativt vanligt att kvinnorna skickades hem bara en kort tid efter tillslaget. Utvecklingen har gått mot ett tydligare brottsofferperspektiv till skillnad från tidigare, då fokus framförallt riktades mot att uppdaga själva brottet.

Vi kan utifrån våra resultat urskilja ett nära samarbete mellan polismyndigheten och socialtjänsten under de tidiga stadierna. Detta är med hänsyn till de mänskliga rättigheterna att se som betydelsefullt, bland annat eftersom det beskrivs som fördelaktigt för offret. Det indikerar på så vis en prioritering av offrets situation. Då regeringen i sin handlingsplan *Mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål* poängterar vikten av samverkan skulle detta kunna ses som ett uttryck för en prioritering av brott som människohandel. Inte minst utifrån det faktum att regeringen utfärdat en handlingsplan för att bekämpa handel med människor. Inom ramen för de mänskliga rättigheterna är detta att se som ett arbete i rätt riktning. Det finns dock anledning att till viss del förhålla sig kritisk. Människohandel är att se som vår tids slaveri. Slaveri har idag erkänts som en utav de absolut grövsta kränkningar av mänskliga rättigheter, och trots att omfattande arbete bedrivs på området tenderar handeln med människor bara att öka.

Efter våra intervjuer med representanterna från polismyndigheten, Trolle och Paulsson, observerade vi en väsentlig skillnad mellan Stockholm och Göteborg i spaningsarbetet. I Stockholm bedrivs generellt ett längre spaningsarbete då det utefter ett påföljdsperspektiv, är bättre att arbeta med längre spaningsprocesser. Trolle förklarar det som att Stockholmspolisen måste bedriva längre spaningar än Göteborgspolisen. Detta då domstolarna i Stockholm kräver mer för att få gärningsmännen fällda, samt för att få en hårdare bestraffning. En orsak till varför det ser ut på det sättet skulle kunna härledas till att det under en längre tid bedrivits mer omfattande spaningsarbete i Stockholm. Domstolarna har därför ofta haft tillgång till ett större material och underlag. Med andra ord är det svårt att peka på vad som har föranletts av vad. En fördel med ett längre spaningsarbete förklarar Trolle med att ärendet inte är lika beroende av brottsoffrets utsaga, utan mer på det bevismaterial man insamlar under spaningen. Detta minskar i sin tur hotbilden, sett utifrån brottsoffrets perspektiv. Man kan även se till det faktum att när gärningsmännen väl är fällda kan de inte rekrytera fler offer.

Mats Paulsson menar dock att man i Västra Götalandsregionen har utarbetat ett tydligt ställningstagandet som går ut på att offret alltid måste komma i första hand. Detta även då det innebär att polisen inte kan få någon gärningsman fälld. Han jämför spaningsarbetet i människohandelsärenden med spaningsarbetet gällande narkotikahandel. Han menar att då polisen bedriver spaning på organiserade brottslighet som narkotikahandel, kan de under en längre tid avvakta tillslag. Detta exempelvis i syfte att invänta en större varuleverans. Narkotikahandeln är lik människohandeln i den bemärkelsen att det rör sig om en utbredd organiserad brottslighet som avser att sälja och köpa varor. Paulsson poängterar dock att det i fall av människohandel, då varorna består av människor, inte är etiskt försvarbart från polisens håll att avvakta tillslag, då kvinnor i

dess fall far illa.. Han menar att offret i dessa fall måste komma i första hand och ha högre prioritet än gärningsmannen. Det är dock ingen enkel avvägning då följden i många fall blir att gärningsmännen går fria, och på så sätt kan fortsätta att bedriva brottslighet.

Vi kan vidare utifrån våra resultat urskilja en skillnad i brottsofferfokus mellan det polisiära spaningsarbetet i Stockholm respektive Göteborg. Enligt Kate Millett vilar alla kända samhällen på patriarkala strukturer, även om de kan se olika ut och utvecklas olika över tid. Då Avelin uttrycker att den senaste tiden gått mot en utveckling av ett tydligare brottsofferfokus, samt då såväl Trolle som Paulsson beskriver väl utarbetade arbetssätt, skulle det kunna ses som ett led i den feministiska utvecklingen. Trots att Trolle och Paulsson arbetar utifrån olika förhållningssätt i spaningsprocessen, anser båda att de innehar ett brottsofferfokus, vilket visar på eftertanke då de själva uttrycker det som ”svåra avvägningar”. Det finns alltså hos våra intervjupersoner en diskussion och ett resonemang kring vad som är bäst för brottsoffret. Detta innebär dock inte, enligt Kate Milletts argument om patriarkatet, att det inte existerar ett patriarkat. Mäns dominans över kvinnor genomsyrar samtliga områden i samhället, och då även givetvis myndigheter och däribland polisiärt spaningsarbete. Dessa utarbetade arbetsmodeller, med hur man ska prioritera i dessa fall, kan dock ses som ett tecken på att den feministiska kampen mot patriarkatet har påverkat detta området, i form av ett stort fokus på det kvinnliga brottsoffret.

7.3 Tillslag

Paulsson berättar att rutinen då ett tillslag genomförs är att förhöra offren kortfattat på plats. Vid tillslaget är socialtjänsten närvarande för att så skyndsamt som möjligt kunna följa med offren till eventuella boenden. Även Trolle förklarar händelseförloppet, vilket framförallt består av att gripa gärningsmännen och omhändertaga offren. Polisen frågar offren om dess namn, ålder samt om hur de kom till Sverige. Paulsson understryker vid detta stadiet att processen hädanefter är beroende av vad offren är benägna att berätta. I de fall de vill återge vad de varit utsatta för blir de erbjudna skyddat boende utefter behov och hotbild. Det är dock ingen ovanlighet att offren avstår från att berätta, då de många gånger saknar tilltro till polis och andra myndigheter. I sådana fall slutar slutar processen för brottsoffret här, eftersom varken polis eller andra myndigheter då kan göra något. Detta gäller dock inte i fall då barn är involverade, understryker Paulsson.

För att knyta an våra resultat till en forskningsstudie av Lebov som genomförts i Skottland, kan vi i se att få offer identifierar sig som just offer i fall av människohandel. Offer, liksom vittnen, fastslås i artikeln som den största källan till bevismaterial. Vidare problematiseras bristen på information från de offer som utsatts för människohandel. Det är inte ovanligt att offren försvinner från platsen redan innan polisen kort kunnat förhöra dem, eller omgående efter att de blivit förhörda. Denna studie poängterar därför vikten av ett förbättrat arbetssätt i form utav anpassade förhörstekniker, vid misstanke om att en person fallit offer för människohandel (Lebov 2010).

Paulsson gör vidare en jämförelse med att lika lite som han kan tvinga en kvinna som är svensk medborgare att vittna om att exempelvis hennes man har slagit henne, kan han tvinga dessa kvinnor att vittna om sina erfarenheter. Därför hamnar de fall då offren inte är villiga att vittna eller komma med nödvändiga upplysningar, utom polisens och andra myndigheters ansvar och räckhåll. Enligt Cederlöf får offren i dessa fall istället hjälp att ta sig hem till hemlandet genom betald hemresa.

Paulsson informerar även att det inte alltid är genom spaning eller tillslag som polisen kommer i kontakt med offer för människohandel. Ett tänkbart scenario kan vara att polis kontaktas av ideella organisationer som har gömt offer, men i brist på resurser inte kan hantera situationen längre. I vissa av dessa fall finns det då inte någon gärningsman med i bilden, utan arbetet blir helt fokuserat på offret. Socialtjänsten blir inkopplade även i dessa ärenden och bistår kvinnan på det sätt som är möjligt. I *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel* understryks att den myndighet som först kommer i kontakt med offret, ska som första prioritet försöka utreda vilka behov offret har av stöd. I den mån det är genomförbart ska offrets egna önskemål stå som utgångspunkt. Det kan exempelvis handla om ifall en manlig eller kvinnlig tolk ska tillsättas (Samverkan mot Trafficking 2007)

Svedberg berättar att migrationsverket kan vara första instans som kommer i kontakt med offret. Hon ger vidare exempel på fall då gärningsmännen tar med sig offret till migrationsverket direkt då de har anlänt till Sverige. Detta med anledning av att ansöka om asyl för att kvinnan inte ska vistas i Sverige illegalt om hon skulle ertappas av polis på offentliga platser. Svedberg menar att då man har arbetat med asylsökanden under en längre tid lär man sig identifiera indikationer på människohandel. Om kvinnan har med sig en eller flera män som bevakar henne och inte riktigt verkar vilja släppa iväg henne, kan det vara ett tecken på att kvinnan inte är där av fri vilja. Svedberg informerar fortsättningsvis att alla som ansöker om asyl blir tilldelade en handläggare på mottagningsenheten, som har i uppdrag hjälpa henne med de sociala behov som omfattas av Lagen om Mottagande av Asylsökande m.fl. (LMA). I de här fallen tar man alltid in kvinnan, det vill säga den sökande, i rummet ensam och lämnar männen i väntrummet. Om handläggaren misstänker att det rör sig om människohandel kan han/hon ta kontakt med Svedberg för rådgivning i dessa ärenden. Likaså framhålls i *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel* att handläggarna bör underrätta de interna kontaktpersonerna i de fall de misstänker människohandelsbrott (Samverkan för Trafficking 2007).

Ibland kan Svedberg själv prata med kvinnan. Om misstankarna kvarstår om människohandel poängterar Svedberg att det är ett grovt brott enligt svensk lag, och att polisen därför är väldigt angelägna om att prata med henne. Hon tydliggör vidare att kvinnan ses som ett brottsoffer fri från skuld i detta. Processen som följer efter detta kan ta sig olika former beroende på vad kvinna själv är villig att berätta.

Utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv kan man se hur konstruktionen av ett brottsoffer tydligt formas i den sociala och kulturella kontext som för tiden är rådande. Detta blir tydligt då de kvinnor som fallit offer för människohandel och befinner sig i Sverige, många gånger har en annan syn på prostitution. Denna bild kan man tänka sig är färgad utav kvinnans hemlands konstruktion av och föreställningar kring prostitution. I Sverige har vi genom lagen *köp av sexuell tjänst* tagit ställning till prostitution som ett samhällsproblem. Lagen utgår även ifrån uppfattningen om prostitution som något ej frivilligt, och kriminaliserar därmed köparen men inte säljaren. Internationellt sett är sådan lagstiftning ovanlig. Detta skulle kunna ses som en förklaring till de inte sällan skilda synsätt på prostitution som uppstår då kvinnor, utsatta för människohandel, möter svenska myndigheter.

Svedberg berättar sedermera att i de fall då kvinnan är beredd att tala med polisen tar migrationsverket kontakt med socialtjänstens samordnare som i många fall kan sedan komma till migrationsverket för att eskortera kvinnan till polisen, samt därefter hjälpa henne till ett skyddat

boende. Ett annat möjligt utfall kan vara att kvinnan är villig att tala med polis men inte vill åka till polisstationen. I dessa fall kontaktas Kommissionen mot människohandel samt socialtjänsten, som skickar förhørsledare och socialsekreterare istället kommer till migrationsverket för att tala med kvinnan på plats. Oavsett hur fallet utkristalliserar sig kommer socialtjänst och polis in genom en annan ingång än via väntrummet. Kvinnan behöver likaså aldrig gå ut dit igen. Av dessa skäl menar Svedberg att det är av betydande vikt att det finns ett väl fungerande samarbete mellan migrationsverket, socialtjänsten och polismyndigheten. Då det uppstår angelägenheter som migrationsverket anser är av relevans för polis eller socialtjänst att veta, eller det omvända förhållandet, kan de utbyta den informationen.

Svennecke poängterar svårigheten med att få offren att vittna. Detta bottnar många gånger i en rädsla för organisationerna genom de hot de lever under. Svennecke förklarar vidare att människohandeln antagit nya former, framförallt i Göteborg har det blivit vanligare med offer från Nigeria. Detta exemplifieras även i Socialstyrelsens rapport *Kännedom om Prostitution 2007*. I den berättar en informant från polisens Traffickinggrupp i Göteborg, om en utveckling som visar på en ökning av trafikerade kvinnor till Sverige från Nigeria (Socialstyrelsen 2007). Svennecke beskriver vidare att organisationerna har förändrat sitt sätt att arbeta. Det handlar främst om att de inte ens befinner sig i Sverige utan i ursprungsländerna, exempelvis i Nigeria. Det menar Svennecke har bidragit till att det är mycket svårt att komma åt dessa gärningsmän. Dessutom är människohandeln ofta organiserad i flera oberoende led, vilket gör det ytterligare komplicerat att komma åt gärningsmännen. I polisens *Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål* bekräftas människohandeln som en välorganiserad brottslig verksamhet. Det beskrivs hur organisationerna kan hantera organisationen från sina ursprungsländer, och på så sätt inte behöver vara fysiskt på plats. Detta återges som en utav orsakerna till att det ofta är problematiskt att bevisa kopplingen mellan gärningsmän och offer (Rikspolisstyrelsen 2009).

Svennecke redogör även för en annan skillnad då det gäller offren. Offren är numera i större utsträckning medvetna om att de kommer till Sverige för att prostituera sig, dock inte i vilken utsträckning eller under vilka former och villkor. I Brottsförebyggande rådets rapport *Sexuell människohandel- En fråga om tillgång och efterfrågan* framhålls även denna aspekt. De menar att kvinnorna i många fall är införstådda med att de ska arbeta som prostituerade när de anländer till Sverige, men att de blir lurade gällande förutsättningarna (Brottsförebyggande rådet 2008). Detta omnämns på liknande sätt i polisens *Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål*. I den poängteras att offret i många fall är medvetna om att de ska prostituera sig men däremot inte under vilka omständigheter. I den beskrivs hur offren ofta är omedvetna om vilka levnadsförhållanden som väntar, vilket ekonomiskt upplägg som gäller, de inskränkningar i personlig frihet som kommer att ske, samt de övergrepp de kommer få utstå (Rikspolisstyrelsen 2009).

Svennecke menar att det tidigare var fler fall av offer som befann sig under starkare tvång och där de i princip blev "kidnappade" för att säljas till prostitution. Idag kan man istället se att det finns ett fattigdomssyndrom, det vill säga att kvinnorna säljer sig i ekonomiskt desperation. Svennecke resonerar vidare att dessa aspekter skulle kunna ses som bidragande faktorer till varför offren inte vill vittna i samma utsträckning idag. Följden av detta blir att det blir svårare att inleda en utredningsprocess. Utifrån det faktum att gärningsmännen dessutom många gånger befinner sig i ursprungsländerna, finns det ofta inget underlag för att inleda utredningsprocessen.

Utifrån dessa resonemang kan det vara av relevans att dra en parallell Socialstyrelsens rapport *Kännedom om Prostitution 2007*. I den framhålls att det numera är mindre inslag av fysiskt våld, medan andra metoder som exempelvis ekonomisk kontroll används mer frekvent. Även i en artikel av Lebov gestaltas detta fenomen. Det poängteras att offren i många fall befinner sig i ekonomisk skuld till gärningsmännen och inte vågar tala om vad de varit utsatta för, i rädsla för att gärningsmännen ska skada dem eller deras familjer. I denna forskning kan man även se hur fattigdomssyndromet aktualiseras. Man undersökte då vad som kunde få dessa kvinnor att lämna prostitutionen. där ett sätt var just att presentera andra rent ekonomiska alternativ till försörjning (Lebov 2010).

7.4 Utredningsprocess

Efter tillslag sker förhör med misstänkta och brottsoffer. Utredningsprocessen kan enligt Trolle ta upp emot ett halvår, vilket inte inkluderar spaningsarbetet. Åklagare blir tidigt inkopplade i processen. Åklagarens huvudsakliga uppgift, förklarar Ahlstrand, är att få brotten bevisade och gärningsmännen fällas. Avgörande för att nå detta mål är de erfarenheter som offren kan återge, vilka sedan är åklagarens sak att presentera på ett trovärdigt sätt. Ahlstrand menar därför att han är indirekt beroende av att dessa kvinnor mår så förhållandevis bra som möjligt, för att de både ska kunna och vilja berätta sina historier. Initialt är det som sker att offret erhåller ett målsägandebiträde, vilket är en rättighet som offret har. Ahlstrand menar vidare att de ända rättigheterna som offren har i juridisk mening är just att få ett målsägandebiträde och att välja att åka hem. Allt annat är insatser som är behovsrelaterade.

Enligt Ahlstrand arbetar åklagaren mycket nära polismyndigheten och socialtjänsten. När kvinnorna bor på skyddade boenden vet inte åklagaren vart dessa boende finns, utan måste gå via polisen då kontakt måste tas med offret. Polisen försöker fånga upp kvinnornas berättelser så optimalt som möjligt genom noggrann dokumentation och genom att ofta filma förhören. Förhör, menar Ahlstrand, bygger på förtroende vilket medför att utredningsprocessen kan ta lång tid, då förtroende tar tid att etablera.

Efter att ett målsägandebiträde har kopplats in ansöker åklagaren om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd för kvinnan och därigenom blir migrationsverket aktuella. Enligt migrationsverkets *Utlänningshandboken* är det endast förundersökningsledaren som kan ansöka om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd hos migrationsverket för bevispersonen (Utlänningshandboken 2006) Svedberg informerar om att förundersökningsledarens yrkeskategori kan vara åklagare eller polis. Enligt hennes erfarenhet har det dock oftast varit en åklagare. Värt att notera i detta sammanhang, och som tidigare nämnts under rubriken tillslag, är att migrationsverket även kan vara den instans som först kommer i kontakt med brottsoffret.

Det tidsbegränsade uppehållstillstånd är enligt Avelin en nödvändighet då kvinnorna ofta befinner sig i Sverige illegalt. På detta sätt kan de stanna i Sverige under utredningsprocessen. Enligt migrationsverkets *Utlänningshandbok* blir tidsperioden för det tidsbegränsade uppehållstillståndet beroende av hur långt tid förundersökningsledaren bedömer att processen kommer att ta. Avsikten med det tidsbegränsade uppehållstillståndet är att offret, det vill säga bevispersonen, ska kunna stanna i Sverige medan rättsprocessen pågår (Utlänningshandboken 2006). I en studie av Simeunovic-Patic och Copic gjord i Serbien, framhålls att för att kunna erbjuda utländska offer det stöd de behöver, är det mycket viktigt att kunna fördröja den tid de lagligen kan vistas i landet

(Simeunovic-Patic/Copic 2010).

Svedberg berättar att skillnaden mellan en ansökan om asyl och en ansökan om tidsbegränsat uppehållstillstånd är att asyl är en personlig ansökan och det tidsbegränsade uppehållstillståndet är en ansökan från rättsvådande myndighet. Det innebär att asyl endast är någonting som den enskilde själv kan ansöka om, medan ett tidsbegränsat uppehållstillstånd är en ansökan från åklagare eller polis åt den enskilde. Svedberg informerar vidare att asylsökande behandlas under *Lagen om Mottagande av Asylsökande med flera* (LMA). Så länge en ansökan täcks av LMA är det migrationsverket som står för kostnaderna. En månad efter att en person beviljats asyl upphör LMA:t och ansvaret blir kommunens. Vad gäller det tidsbegränsade uppehållstillståndet blir ansvaret kommunens direkt då ansökan blivit registrerad. Kommunen kan senare återkräva pengarna från staten, konstaterar Svedberg. I *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel* redogörs att dessa ekonomiska villkor även gäller för landstinget i form utav de hälso- och sjukvårdskostnader de stått för Samverkan mot Trafficking 2007).

I *Utlänningshandboken* finns det utdrag från *Utlänningslagen*, vilken är aktuell för dessa offer. I den stadgas, enligt 5 kap. 15 § UtlL, att ett tidsbegränsat uppehållstillstånd får beviljas en utlänning som vistas i Sverige om det erfordras för att kunna genomföra en förundersökning, eller en huvudförhandling i brottmål. Detta uppehållstillstånd kan tilldelas både den som själv är målsägande, samt de vittnen vilkas medverkan i rättsprocessen kan ha betydelse. Den här bestämmelsen har främst tillkommit i syfte att de personer som fallit offer för människohandel ska kunna vittna i rättegång, eller på annat sätt medverka i rättsprocessen. Detta tillstånd är dock endast tillfälligt vilket innebär att det löper ut då rättsprocessen är över (Utlänningshandboken 2006). Svedberg berättar att eftersom det är förundersökningsledaren som utreder behovet av bevispersonens medverkan, saknas generellt anledning till att migrationsverket ska ha en större utredande del i ärendet. I de fall då kvinnorna inte vill vittna blir det tidsbegränsade uppehållstillståndet dock aldrig aktuellt enligt Svennecke.

Utifrån mänskliga rättigheter finns det skäl att se på den här lagen med en viss kritik. Enligt 5 kap. 15 § UtlL fastslås att lagens primära syfte är att möjliggöra att brottsoffret kan vistas i Sverige om dess medverkan behövs för utredningsprocessen. Lagens tillkomst är således inte stiftad utifrån att skydda brottsoffret, utan endast med hänsyn till den rättsliga processen. Offrets möjlighet till att vistas i Sverige en tid efter att brottet uppdragats är alltså avhängigt bedömningen om dess behov av medverkan i rättsprocessen. Det tidsbegränsade uppehållstillståndet beviljas följaktligen enbart om kvinnans medverkan anses vara till fördel för brottmålet, och inte uteslutande kvinnans eget välmående. Detta innebär vidare att endast så länge kvinnan bedöms vara behövlig i utredningsprocessen, och då erhåller ett tidsbegränsat uppehållstillstånd, har hon rätt till behovsrelaterade insatser enligt socialtjänstlagen.

I *konventionen om bekämpning av människohandel*, som antogs av Europarådet 2005, menar Amnesty att skyddet för de offer som blivit utsatta för människohandel utökas. Det bland annat genom att staterna ska tillhandahålla skydd samt stöd, där exempelvis skyddat boende samt medicinsk och psykologisk vård ska innefattas. Offren ska även informeras om vilka rättigheter de innehar. Dessa stöd är ovillkorliga och oberoende av deras medgivande till att medverka i rättsprocessen. Detta sakförhållande är inte att se som överensstämmande i förhållande till den svenska Utlänningslagen om det tidsbegränsade uppehållstillståndet. Det bör dock tilläggas att

Sverige endast har signerat lagen men ännu ej ratificerat den, vilket är anmärkningsvärt i sig då 26 andra länder i Europa har ratificerat lagen. Man måste även se till det faktum att Sverige har signerat lagen och därmed ställt sig bakom principen, och utifrån det borde förväntas handla därefter.

Svedberg förklarar att då ett brottsoffers ansökan om tidsbegränsat uppehållstillstånd registrerats, har de samma rättigheter som svenska medborgare i form utav insatser från socialtjänsten samt sjukvård. Denna information överensstämmer med den bild som såväl Trolle som Cederlöf angivit. Svedberg berättar vidare att en asylsökande däremot endast har rätt till absolut nödvändig vård. Ovanstående information kan bekräftas genom *Utlänningshandboken* där det uttrycks att den aktuella bevispersonen har tillgång till både hälso- och sjukvård samt socialt bistånd (Utlänningshandboken 2006).

Cederlöf förklarar under intervjun att det är socialtjänsten som har det ekonomiska och vårdande ansvaret, samt ansvar för skyddat boende då det blir aktuellt. De skyddade boendena drivs sällan i socialtjänstens egen regi utan ofta utav ideella organisationer och stiftelser, som socialtjänsten använder sig utav. I *Utlänningshandboken* uttrycks att det är kommun och landsting som har kostnadsansvaret för bistånd och vård. Man kan även utläsa att ansökningar som avser tidsbegränsat uppehållstillstånd ska behandlas skyndsamt, för att syftet med tillståndet inte ska motverkas (Utlänningshandboken 2006). Svedberg menar att dessa ansökningar beviljas nästintill omedelbart efter att ansökan inkommit då det är av hög prioritet.

I regeringens handlingsplan Mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål fastställs att det är statens och kommunernas ansvar att ge offret skydd och stöd. I den redogörs för flertalet åtgärder som ska öka stödet för personer som utsatts för människohandel. Dessa består bland annat av stöd och rehabilitering samt att utveckla verksamheter inom missbruks och beroendevården. I denna betonas vikten av ett samarbete mellan myndigheter på nationell nivå, samt ett samarbete i ett globalt sammanhang. Vidare framhålls även att frivilligorganisationerna roll som ett ovärderligt komplement (Regeringskansliet 2009).

Paulsson och Ahlstrand understryker att skyddat boende inte kan ses som rättighet utan är mer utav en bedömningsfråga. Johansson beskriver att offer för människohandel sällan kommer till skyddat boende ensamma, utan kommer ofta tillsammans med socialtjänsten eller polisen. För att en plats på ett skyddat boende ska bli aktuellt krävs att det finns en hotbild. Cederlöf berättar att det är polisens ansvar att göra denna hot- och riskbedömning över offrets situation. Enligt *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel* ska polisen undersöka en eventuell hotbild för att kunna göra en bedömning om och vilka skyddsåtgärder som kan behöva åtas. Det kan handla om frågor gällande offrets identitet, skyddat boende samt vilka insatser som kan komma att bli aktuella i återvändandefasen. Skydd- och stödsåtgärder som skyddat boende samt ekonomiskt bistånd blir sedan socialtjänstens ansvarsområde (Samverkan mot Trafficking 2007). Detta stadgas i Socialtjänstlagen där det framgår att kommunen har det yttersta ansvaret för att personen som vistas i kommunen får den hjälp och det stöd som det finns behov av.

Cederlöf menar vidare att det kan vara av relevans att nämna att hotbilden generellt sett är relativt liten i Sverige. Vidare understryker Avelin att det är socialtjänstens ansvar att ombesörja att kvinnorna kommer till ett boende, men att lösningarna är individuella utifrån hotbilden. Det kan

därför röra sig om allt från hotell till skyddat boende. Johansson berättar att det på skyddade boenden ofta finns stöd i form av tillgänglig personal dygnet runt. Det är ofta mycket svårt för dessa kvinnor att berätta om det de varit med om, och därför krävs tålamod. Detta innebär att man får anpassa utredningsprocessen efter kvinnans takt och utifrån ”var hon befinner sig”. Offren får en kontaktperson som de kan ha regelbundna samtal med. Personalen på boendena kan hjälpa offren med kontakter med socialtjänsten eller migrationsverket, om de exempelvis ansöker om asyl. De kan också vara ett stöd angående kontakter med kvinnokliniken och vårdcentraler, då de i vissa fall kan följa med dem dit. Det kan också handla om att hjälpa kvinnan att få en kontakt inom psykiatrien då de ofta mår mycket dåligt psykiskt, menar Johansson.

Avelin framhåller dock att det kan se olika ut i landet då det inte finns några fastslagna riktlinjer eller rutiner för hur det *ska* gå till i dessa fall. Hon informerar dock om att det tagits fram en nationell samverkansplan för hur myndigheter kan arbeta och refererar till *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel*. Även Brottsförebyggande rådet, Brå, rekommenderar i sin forskningsrapport *Sexuell människohandel- En fråga om tillgång och efterfrågan* ett ökat samarbete. I den beskrivs att det kan ske bland annat genom en gemensam checklista, som kan utgöra ett verktyg som riktar sig till samtliga berörda professioner, för att underlätta identifiering av fall av människohandel samt för att erbjuda stöd till offren (Brottsförebyggande rådet 2008).

Under intervjun med Svennecke poängterar han att det är ett omfattande problem då offren inte vågar vittna eftersom det medför att det blir svårt att inleda en utredning. Följden av det är att det blir svårt att sätta in insatser, i form av vård och skyddat boende, då dessa insatser är behovsrelaterade. I de fall då en utredning dock inleds finns det enligt honom mycket stöd att tillgå. Det kan exempelvis röra sig om behandlingshem samt en vårdkedja med medicinska- och psykologiska insatser. I regeringens handlingsplan *Mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål* står det utfärdat att de tre storstadsregionerna kan erbjuda stödsamtal, rådgivning, krisbearbetning, missbruksbehandling, stöd vid polisanmälan samt stöd i kontakt med hälso- och sjukvård och psykiatri. Regeringen uttrycker dock i denna handlingsplan att skyddat boende och behandlingshem är insatser som behöver förstärkas och att det är socialtjänstens prostitutionsgrupper som har ansvaret för de stödjande verksamheterna (Regeringskansliet 2009).

Även om det är ett betydande problem att få brottsoffer vågar vittna kan man i de fall då offren uppger att de är utsatta för människohandel konstatera positiva resultat. Detta förutsatt att en utredning inleds och offret på så vis beviljas ett tillfälligt uppehållstillstånd, vilket vidare medför att offret inkluderas inom Socialtjänstlagen. Svennecke beskriver en rad insatser som finns att tillgå offret och likaså i regeringens handlingsplan *Mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål* uttrycks ett antal stödåtgärder. Utifrån en diskussion om mänskliga rättigheter kan man se att detta visar på ett ställningstagande mot brottet människohandel. Det bland annat genom att det finns utarbetade handlingsplaner samt att resurser i form utav olika stöd, prioriteras till fördel för offrets återhämtningsprocess. Det visar även på att resurser inte bara förläggs på arbetet för att bekämpa människohandel, utan att man även ser till offrets situation efter det att brottet har uppdagats. Detta överensstämmer vidare med konventioner som FN antagit, exempelvis det så kallade Palermoprotokollet om *Förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn*. Ett utav protokollets elementära grund är att ge stöd och skydd till offren med hänseende till dess mänskliga rättigheter, vilket Sverige genom ratificering har förbundit sig att följa.

I polisens *Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål* beskrivs att det i domar framgått att majoriteten av dessa kvinnor aldrig rest utanför sitt hemlands gränser innan de fallit offer för människohandel. Detta leder till att de ofta saknat kunskap och insikt om hur exempelvis det svenska samhället fungerar, och därmed även vilket stöd och skydd som finns från polisen, sociala myndigheter och ideella organisationer (Rikspolisstyrelsen 2009). Dessa omständigheter kan även bekräftas utifrån Brås rapport *Sexuell människohandel- En fråga om tillgång och efterfrågan*. I rapporten menar man att man kan se en utveckling där gärningsmännen i många fall använder sig av andra kontrollmekanismer än rent fysiskt våld. En sådan strategi kan vara isolering. Det blir verksamt inte minst utifrån det faktum att kvinnorna i regel inte kan det svenska språket, men även genom att de är omedvetna om vilka regelverk och lagar som är gällande i det svenska samhället. Detta skiljer sig dessutom många gånger ifrån de samhällen där dessa kvinnor ofta är uppvuxna i (Brottsförebyggande rådet 2008).

Detta kan relateras till begreppet social identitet. Den sociala identiteten skapas ofta under just uppväxten och under påverkan av samhällets normer och värderingar, vilka man *internaliserar* till sina egna. I *Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen* av Hedin och Månsson beskrivs vidare ett antal svenska kvinnor som har lämnat prostitution. En av de intervjuade kvinnorna berättar hur hon under sin uppväxt format en bild, utifrån rådande samhällsklimat, där kvinnan gjorts moraliskt ansvarig för prostitution. Det har medfört hon i vuxen ålder har mycket svårt att inte skuldbelägga sig själv, trots att hon vet att det inte är rationellt, då prostitution inte hade förekommit om det inte existerade en efterfrågan. Man kan utifrån det se det som att hennes sociala identitet har konstruerats i samspel med andra och på så vis format hennes egen självuppfattning (Hedin/Månsson 1998).

Detta resonemang skulle kunna tänkas vara överförbart på offer för människohandel och även begreppet skam som är ett centralt tema i studien. Skam skulle kunna ses som en faktor till varför kvinnorna sällan vill ta kontakt med polis och andra myndigheter. En kombination av brist på kunskap om det svenska samhället, samt det sociala identitetsskapandet från samhället de vuxit upp i, kan tillsammans ha konstruerat bilden av polis och myndigheter i allmänhet som icke tillförlitliga. I polisens *Lägesrapport 10. Människohandel för sexuella och andra ändamål* menar polisen att de genom erfarenhet kan vittna om att dessa kvinnor i väldigt många fall saknar förtroende för myndigheter, och avstår därför från att samarbeta med dem. Ett ytterligare problem beskrivs som det bristande förtroende för de tolkar som kopplas in i dessa fall. Inte sällan kommer de från samma geografiska område, vilket gör att offret inte känner tilltro till att dessa personer inte kommer att sprida nedvärderande information om dem, både i hemländerna och i Sverige (Rikspolisstyrelsen 2009). Detta nämner även Johansson då hon uppfattar det som ett återkommande problem att kvinnorna i många fall inte litar på tillsatta tolkar.

Under vår intervju med Svennecke förklarar han att det finns tydliga handlingsplaner för skyddat boende och en klar strategi, samt en utbredd samverkan mellan myndigheter. Han upplever att det finns ett tydligt fokus på brottsoffret, däremot är det få som definieras som just brottsoffer och det är ett stort problem i sig. Insatser som exempelvis skyddat boende kan endast sättas in då offren medger sin situation och kan påvisa ett behov. Kvinnorna har ofta ett mycket litet förtroende för andra människor då de många gånger har varit sålda sedan de varit små flickor. Även Ahlstrand menar att det ofta finns en mycket liten tilltro hos offren för myndigheter, då myndigheter i ursprungsländerna ofta har en annan syn på prostituerade än vad vi har i Sverige.

Enligt socialkonstruktivismen är det sätt vi uppfattar världen på socialt, historiskt och kulturellt betingat, vilket medför att det som beskrivs som verkligt och sant, bara är ett utav flera sätt att konstruera verkligheten på. Mot den bakgrunden kan man se att två skilda konstruktioner av ett brottsoffer framträder. Dels den ena som utgår ifrån socialsekreterarens beskrivning och som är formad utav det svenska samhällets normer och lagar. Man skulle då kunna tänka sig att Lagen om *köp av sexuell tjänst* varit tongivande, vilken endast kriminaliserar den som köper sex medan den som säljer inte gör sig skyldig till något brott. Svennecke beskriver problemet med att det är få som kan definieras som brottsoffer, då många kvinnor inte uppger vad de varit utsatta för eller vågar anförtro sig till myndigheter. Detta måste vidare förstås utifrån den kontext som kvinnorna omfattas av. Det är utifrån den kontexten man skulle kunna tänka sig att kvinnans konstruktion av ett brottsoffer bottnar. Som tidigare nämnt kommer många utav kvinnorna ifrån länder där en eventuell annan syn på prostitution existerar. En tänkbar förklaring till att många kvinnor avstår från att berätta sin historia, och därmed inte kan definieras som ett brottsoffer, skulle kunna bero på att de själva inte ser sig som ett sådant, i våra svenska ögon definierat. Då deras bild av prostitution har formats utifrån det samhällsklimat som för dem varit rådande, skulle man kunna tänka sig att de till stor del lägger skulden för det som hänt hos sig själva. Man kan exempelvis se att en lag likt, vår lag om *köp av sexuell tjänst*, är mycket ovanlig internationellt sett.

Det finns flera möjliga resonemang kring varför många kvinnor tar avstånd från myndigheter. En annan tänkbar förklaring, som utvecklar ovanstående tankegång, skulle kunna vara att kvinnorna har internaliserat samhällets syn på prostitution i form av omgivande värderingar och normer. Detta kan leda till att dessa utgör en del av sin egna identitet. Detta styr sedan kvinnans sätt att handla och förhålla sig till i olika situationer, såväl på ett medvetet som omedvetet plan. Ett annat begrepp som blir aktuellt då man diskuterar i termer av samhällsnormer är könsroll. Detta begrepp blir av relevans inte minst då prostitution har en mycket utpräglad genusaspekt och människohandel är att se som ett könsbaserat fenomen, som i allra högsta grad avspeglar samhällets ojämlika maktförhållande mellan män och kvinnor. Sannolikt har dessa kvinnor successivt sedan barndomen internaliserat de omgivande samhällets normer och förväntningar, som är förbundna med den rådande könsrollen. Kvinnorna har därmed redan som barn formats in i den könsmaktordning som innebär mäns makt över kvinnor, och kvinnors lägre värde i förhållande till män. Då detta blivit en del utav kvinnornas egna verklighetsuppfattning, styr det vidare kvinnornas beteende genom att de handlar utefter de regler som är knutna till könsrollen. Detta kan på så vis ses som en förklaring till kvinnornas bristande förtroende för myndigheterna.

Ett ytterligare begrepp som blir tillämpligt i detta sammanhanget är *social identitet*. Den sociala identiteten kan definieras som vem man uppfattar sig som, samt vem eller vilka man inte identifierar sig med. Man skulle kunna tänka sig att kvinnorna internaliserat de värderingar, normer och beteende som är förbundet med dess könsroll, som sedan blivit till kvinnans sociala identitet. Om kvinnorna då internaliserat normer som gör dem underlägsna i förhållande till männen, blir detta i sin tur en del utav kvinnans verklighetsuppfattning. Om kvinnorna vidare är färgade utav en bild som säger att de bär moralisk skuld till det som hänt, samt inte skyddas utav någon lagstiftning som hävdar motsatsen, skulle detta kunna ses som en förklaring till varför de inte själva identifierar sig som brottsoffer. Även kan betraktas som en bidragande förklaring till att få kvinnor uppger att de är utsatta för människohandel.

7.5 Återvändande

Enligt *Utlänningshandboken* är det meningen att offret, när rättsprocessen är över, ska återvända till sitt hemland. Möjligheten finns för offret att ansöka om förlängt uppehållstillstånd, offret kan även ansöka om asyl (*Utlänningshandboken* 2006). Dock väljer de allra flesta av dessa kvinnor att åka hem, menar Svedberg. Trolle poängterar att man måste ha respekt för att de flesta brottsoffer vill återvända till sina hemländer. Även om vi anser att Sverige är ett tryggt land måste man se till vad dessa kvinnor varit utsatta för. Han menar vidare att vi heller inte ska ha för stora illusioner av att de blir hjälpta i hemlandet, då möjligheterna till stöd ofta är mycket små. Vill offren återvända trots hotbild kan man inte hindra dem. Det är offrens egen sak att avgöra om polis i hemlandet ska kontaktas, eller om kontakt med någon eventuell ideell organisation ska tas. De flesta vill dock inte att några sådana kontakter blir aktuella.

Ett återkommande tema i våra resultat är att våra intervjupersoner vid upprepade tillfällen beskriver offrets önskan om att i de flesta fall återvända hem, samt betonar deras fria vilja att också göra det. Utifrån detta skulle man kunna förhålla sig kritisk till hur mycket resurser och tid som läggs från svenska myndigheter på att vinna offrets förtroende att berätta om sina erfarenheter. Det man måste ta i beaktandet är att människohandel ofta är en transnationell företeelse, där offren inte sällan har ett bristande förtroende för myndigheterna i sina hemländer. Med detta menas att ett förtroende är något som kan ta tid att bygga upp, och där man skulle kunna se att svenska myndigheter bär ett ansvar. Människohandel måste ses ur ett internationellt perspektiv och aktualiserar i allra högsta grad de mänskliga rättigheterna. Man kan i och med dessa se att Sverige bär ett betydande ansvar för att lägga resurser på att vinna dessa kvinnors förtroende. Följden kan annars bli att dessa kvinnor återvänder trots att vi vet att det existerar en hotbild. Att låta dessa kvinnor återvända trots att vi är medvetna om att de är utsatta för människohandel, är inte att se som förenligt med de mänskliga rättigheterna för ett land som Sverige, som ställer sig bakom de grundläggande principerna om mänskliga rättigheter.

Samtidigt är den andra sidan utav dilemmat det som Trolle tidigare beskrivit, att även om vi anser att Sverige är ett tryggt land måste man se till vad kvinnorna varit utsatta för i just Sverige. Man skulle kunna tänka sig att vi i Sverige genom institutionalisering har skapat en gemensam uppfattning om Sverige som ett tryggt och bra land. Det är sedan utifrån dessa kollektiva antaganden som vi individer handlar och agerar. Man kan utifrån detta perspektiv förstå att det uppstår svårigheter från myndigheters sida, eller ideella aktörer, då offret önskar att återvända till sitt hemland. Man skulle då kunna tänka sig att det uppstår ett dilemma då dessa personer, som har institutionaliserat bilden av Sverige som ett tryggt land, bemöter kvinnorna med helt andra erfarenheter av Sverige. Lika väl som vår bild av Sverige är starkt förankrad i vår sociala verklighet, måste vi förstå att detta land troligen ser betydligt annorlunda ut utifrån dessa kvinnors perspektiv.

Detta kan i sin tur beskrivas övergripande som ett tydligt exempel på stigmatisering. När kvinnan "blir" prostituerad och betraktas hon därefter genom en patriarkal ordning. Inom denna ordning är manlig dominans över kvinnlig sexualitet rådande, vilket resulterar i att den prostituerade kvinnan tillskrivs olika negativa egenskaper, exempelvis värdelös, maktlös, smutsig, underlägsen osv. När kvinnan uppfattar att människor runt omkring henne tillskriver henne dessa karaktärsdrag, mister kvinnan sin möjlighet att ses som en individ utan ett stigma, ett brännmärke. Stigmatiseringen gör att hon från och med nu endast betraktas som en prostituerad och inte som en människa. Detta medför att även kvinnan börjar betrakta sig själv som "en prostituerad" och ingenting annat. Följderna av detta kan leda till isolering, vilket ofta är konsekvenserna för dessa offer. Detta

exempelvis genom att kvinnorna isolerar sig från myndigheter vilket visar sig i vårt resultat på en såväl nationell som internationell nivå.

Intervjupersonerna berättar i flera fall att de kan hjälpa kvinnorna med att ta kontakt med myndigheter inför återvändandet, eller frivilligorganisationer om offren inte känner förtroende för just myndigheter. Det är både genom våra intervjuer och de dokument vi behandlat, mycket ovanligt att kvinnorna vill att sådana kontakter ska tas. Detta kan ses som ett resultat av stigmatisering med just isolering och en ständig misstänksamhet av andra människor. Stigmatisering är en typ av socialiseringsprocess där människor påstår att en individ är någonting till den grad att hon själv börjar tro att det är sant. När kvinnan uppfattar att hon enligt omgivningen tillskrivs negativa egenskaper, finns det en möjlighet att hon tillslut börjar identifiera sig med dessa karaktärdrag. Hon blir på så sätt en karaktär som andra människor, genom att brännmärka henne, har konstruerat. Hon blir då också ett exempel på en självuppfyllande profetia. Även om detta enbart är spekulationer kan man, genom att utgå ifrån att detta är sant, se att det inte är irrationellt att dessa kvinnor i många fall inte vill berätta sina historier.

Enligt Ahlstrand är många av kvinnornas hemländer korrumperade, vilket gör att offren inte väljer att lita på myndigheter. Synen på prostituerade är dessutom ofta väldigt annorlunda än här i Sverige, menar Ahlstrand. Svedberg berättar att även migrationsverket kan ta kontakt med frivilligorganisationer som kan hjälpa kvinnorna då de kommer tillbaka till hemländerna. Dock är även hennes bild att offren sällan vill detta. Många vill inte förknippa sig själv med prostitution och litar inte ens på de ideella organisationerna. Svedberg menar dock att offren alltid blir informerade om möjligheten.

Även här kan vi se hur liknande resonemang återkommer. Som tidigare nämnt kan prostitution ses som tätt förbundet med en genusaspekt och de patriarkala strukturer som genomsyrar samtliga samhällen. Man kan utifrån ovanstående resultat se hur prostitution som fenomen konstrueras olika i skilda länder. I Sverige har vi genom lagstiftning, åtminstone i juridisk mening, valt att se på prostitution som ett socialt problem och ett brott där kvinnan inte bär någon skuld. Av vårt resultat att döma råder i många andra länder en annan syn på prostitution. En sannolik tolkning utifrån resultatet skulle kunna vara att kvinnan har internaliserat de i sitt hemlands rådande föreställningar, som bygger på en mycket nedsättande bild som konstruerats av en prostituerad kvinna. Man kan då vidare tänka sig att kvinnans egen konstruerade bild utav en prostituerad kvinna, är färgad utav dessa föreställningar. Detta skulle följaktligen kunna ses som en förklaring till varför kvinnorna, av rädsla för att förknippa sig själva med denna bild, avstår från hjälp av såväl myndigheter som frivilligorganisationer.

Enligt Cederlöf är det socialtjänsten som har det yttersta ansvaret för återvändandet. Även om hotbilden är relativt liten när det gäller hemresan måste man ändå ha det i beaktande. Det är även mycket lite inslag utav fysiskt våld när de kommit till hemlandet, då operatörerna använder mer subtila metoder som "ryktesspridning" och "smutskastning" av offren i hemlandet. Anledningen till detta bottnar i att fysiskt våld hade försvårat rekryteringen av nya offer. Detta nämns även i Brå:s rapport *Sexuell människohandel- En fråga om tillgång och efterfrågan*. Brå kan genom sin forskning se en utveckling där gärningsmännen använder sig utav andra kontrollmekanismer som exempelvis isolering i olika former. Detta kan handla om att kvinnorna inte kan det svenska språket, samt står utan kunskap om hur det svenska samhället fungerar (Brottförebyggande rådet 2008). Enligt socialstyrelsens rapport *Kännedom om prostitution 2007* kan det också handla om ekonomisk

kontroll i form av att skuldsätta kvinnorna till gärningsmännen. En intervjuperson från polismyndigheten i Göteborg uttrycker det som att fysiskt våld inte alltid används i och med att ”man kan inte sälja en sönderslagen flicka” (Socialstyrelsen 2007).

I *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel* konstateras att offret ska få den vård och omsorg som det finns behov av. Det poängteras dock att man måste vara flexibel och ha ett individperspektiv. Man måste se till vad personen önskar vilket kan vara väldigt individuellt (Samverkan mot trafficking 2007).

Avelin ger exempel på fall då tjänstemän och/eller polis har följt med offren på planet hem. Hon menar vidare att regeringen avsatt pengar som Länsstyrelsen ska dela ut angående just återvändandet. Mycket är gjort men mycket kvarstår att arbeta med på detta område, anser Avelin. Hon berättar även att man på Länsstyrelsen håller på med att arbeta fram konkreta insatser kring just återvändandet. Sammanfattningsvis kan man säga att det kan se väldigt olika ut angående återvändandet då fall skiljer sig åt, och det blir därför aktuellt med individuella lösningar. Enligt *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel* bör alla involverade myndigheter informeras inför återvändandet för att ha en gemensam genomgång, i syfte att få ett så bra återvändande som möjligt. Man bör då undersökat vilket mottagande som är möjligt i hemlandet, och vilka stödinsatser som finns för offret (Samverkan mot trafficking 2007). Svennecke berättar att förutsatt att kvinna vill det själv, kan tjänstemän kan åka med offret som stöd till svenska gränsen. Han menar vidare att det nu sker ett pågående arbete kring återvändandet, då det var just inom detta område man ofta såg att det fallerade. Kontakter håller exempelvis på att byggas upp i Nigeria. Enligt Svennecke är återvändandet den största utmaningen för fortsatt arbete kring människohandel.

7.6 Återkoppling

Paulsson beskriver att den svenska polisen kan ta kontakt med vissa ideella organisationer exempelvis IOM och Caritas, då dessa är internationella organisationer som finns utspridda i många av dessa hemländer. IOM nämns även i en artikel av Simeunovic-Patic och Copic angående stödarbete i Serbien. I denna forskning kan man se att IOM har kunnat bistå offer för människohandel vid ett flertal tillfällen, då stöd från myndigheter inte räcker till (Simeunovic-Patic/Copic 2010). Dessa organisationer kan se till att offren möts upp av några inom organisationen för att erbjuda skydd och annan behövlig omsorg. Detta är än en gång förutsatt att kvinnan själv vill det. I forskningsstudien *Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitution* kommer Hedin och Månsson fram till att känslan av skam oftast är som starkast när kvinnan befinner sig mellan två världar; det gamla livet som prostituerad och det nya livet som ligger framför. Känslan av skam skulle kunna vara en av anledningarna till varför många kvinnor inte vill ha någon kontakt med varken myndigheter eller frivilligorganisationer i hemländer (Hedin/Månsson 1998). Paulsson poängterar att det är mycket olika beroende på vilket land det handlar om, och att det därför är svårt att uttala sig rent generellt. Cederlöf menar också att samverkan mellan myndigheter och frivilligorganisationer måste bli bättre, då målet är att offren ska kunna erbjudas ett bra och samordnat stöd.

Trolle berättar att polisen försöker ha en återkoppling med offren, men att det är väldigt svårt. Avelin menar att återkoppling är en komplex fråga, då kvinnorna i många fall inte vill ha kvar någon kontakt med eventuellt inkopplade ideella organisationer eller myndigheter i Sverige. Därför

har det ofta handlat om individuella lösningar anpassade efter den specifika situationen. Det är även en svårarbetad fråga att arbeta fram allmänna riktlinjer, då man inte heller vet om det är till fördel för offret att ha kontakt med polis i hemlandet. Cederlöf säger att när ett brottsoffer har återvänt, vilket de allra flesta gör, försöker myndigheter i Sverige att behålla kontakten. Detta kan dock medföra svårigheter med hänsyn till den inte sällan korrumperade polisen som finns i många fattiga länder. Det uppstår även en svårighet i kontakten med ländernas socialtjänst, då de inte existerar en socialtjänst i den form som vi är vana vid i Sverige och långt utan dess förutsättningar.

Svennecke poängterar också han svårigheter när offren anlant till hemländerna, då organisationer i hemlandet tar vid. Organisationerna har ofta mycket sämre resurser än i Sverige och de kan vara svåra att förlita sig på. Svennecke menar att de som arbetar med dessa frågor i Sverige inte kan veta vad som händer i hemlandet, och att det är svårt att veta vad de ska göra härifrån Sverige. Cederlöf konstaterar att det inte finns några formella rutiner eller någon formaliserad modell för hur kontakten med brottsoffren i hemländerna ska hållas. Ansvar för stöd till offret ligger på hemlandet. Återvändandet har varit eftersatt eftersom det har varit förbundet med många svårigheter. Många aktörer har varit involverade och förutsättningarna i de olika länderna har ofta varit begränsade, vilket Cederlöf menar att vi måste förhålla oss till.

Både i återvändandefasen och i återkopplingsfasen kan man i våra resultat se hur intervjupersonerna beskriver de problem som är förbundna med dessa stadier i ärendeprocessen. Trolle beskriver under återvändandefasen att man inte ska ha för stora illusioner av att kvinnorna blir hjälpa i hemlandet. Cederlöf bekräftar under återkopplingsfasen vidare den svårighet som uppstår i kontakten med ländernas socialtjänst, då hemländernas bristande resurser gör sig påminda. Slutligen poängterar så även Svennecke svårigheten då offren återvänt hem och organisationerna i hemlandet tar vid, organisationer som inte sällan har mycket begränsade resurser. Utifrån dessa uttalanden skulle man kunna aktualisera frågan om hur långt det svenska ansvaret sträcker sig? Sätter man det i relation till mänskliga rättigheter växer ett komplex problem fram, då vikten av de mänskliga rättigheterna utifrån internationellt perspektiv betonas.

Sverige har ratificerat de grundläggande konventionerna som reglerar de mänskliga rättigheterna. Däribland det sk Palermoprotokollet, vars huvudsakliga fokus är att ge skydd och stöd till offren med hänsyn till mänskliga rättigheter. Detta betonas ska ske genom att understödja utvecklingen av samarbete staterna emellan. Utifrån detta finns det anledning att förhålla sig kritisk med hänsyn till det faktum att många offer återvänder trots hotbild och utan uppföljning. Även om det till viss del finns samarbeten mellan en del stater kan man ifrågasätta huruvida detta är tillräckligt. Samtidigt aktualiseras återigen dilemmat om offrets självbestämmanderätt. Offret är den som måste fatta beslutet om huruvida myndigheter och andra organisationer ska kontaktas i hemlandet, samt ifall en kontakt ska behållas i Sverige.

En organisation som polisen ibland vänder sig till är Soroptimisterna som är en världsorganisation och finns i många länder. Kihlgren berättar att Soroptimisterna främst hjälper offer för människohandel då de har anlant till sina hemländer. Genom att sälja lila band får de in pengar som de sedan kan använda för att hjälpa offren rent ekonomiskt i hemländerna. Ofta är det fråga om "fickpengar" och att hjälpa kvinnorna att få ett annat sätt att försörja sig, då det är mycket vanligt att de faller tillbaka i prostitution av ekonomiskt skäl. Detta kommer även Hedin och Månsson fram till i *Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitution*. Denna studie vänder sig inte till offer för människohandel utan till svenska kvinnor som brutit upp från prostitution under 1980- och 1990-

talen. Även om det inte är samma situation för dessa kvinnor som för offer för människohandel, kan deras historier ändå ses så pass liknande att det kan anses vara av relevans (Hedin/Månsson, 1998).

Hedin och Månsson visar på att många av dessa föredetta prostituerade kvinnor lätt hamnar i en marginalposition både socialt och ekonomiskt. Detta exempelvis genom att bli bidragstagare eller beroende av andra ekonomiska insatser. En anledning till varför man såg att många av dessa kvinnor föll tillbaka i prostitution var därför strikt ekonomisk. Detta hör sedan samman med en ökad mental sårbarhet och självbild, man kunde ändå se att de materiella förutsättningarna hade en betydande påverkan (Hedin/Månsson 1998). De kvinnor som faller offer för människohandel kan antas i många fall ha värre materiella förutsättningar än dessa kvinnor. Cederlöf menar att det ofta inte existerar en socialtjänst i hemländerna så som den vi har i Sverige, och långt utanför dess förutsättningar.

Det är också, enligt Kihlgren, inte ovanligt att kvinnornas familjer tar avstånd från dem, då det blir en enorm skam att bära genom att de varit prostituerade. Även Kihlgren menar att det ser olika ut beroende på vilket land det handlar om men att det i väldigt många fall hänger på just ideella organisationer för att ge stöd åt offren när de väl kommit hem till hemlandet. I en artikel av Van Hook, Gjermani och Haxhiymeri nämns att kvinnor från Albanien i många fall far mycket illa när de blir hemskickade. I flera fall hamnar dessa kvinnor i utanförskap och isolering, då de är rädda för att berätta vad de varit med om för sina familjer. Man har i denna forskning kunnat se exempel på kvinnor som blivit dödade av manliga familjemedlemmar, eller tagit sina egna liv av skam och ensamhet. Van Hook, Gjermani och Haxhiymer menar att det är samhällets stämpling av kvinnan som för med sig en skam som är mycket plågsam (Van Hook/Gjermani/Haxhiymer 2006).

Detta kan med enkelhet kopplas samman med begreppet stigmatisering. Stigmatisering kan lätt förknippas med en person som kritiseras utifrån att han eller hon har brutit mot en norm, vilket inte är fallet. Stigmatisering blir det först då kvinnan själv uppfattar att omgivningen tillskriver henne negativa egenskaper som gör henne till en stereotyp. Efter att ha fått höra tillräckligt många gånger att man är någonting, är det lätt att själv börja tro att man innehar dessa egenskaper. Van Hook, Gjermani och Haxhiymer beskriver att kvinnor i Albanien inte anses vara dugliga till giftermål efter att ha varit med om dessa erfarenheter (Van Hook/Gjermani/Haxhiymer 2006), vilket kan ses som ett mycket tydligt exempel på ett stigma.

7.7 Avslutande diskussion

Enligt Svennecke är det ett stort problem att få offer för människohandel definieras som just offer. Detta både genom att de själva inte definierar sig som offer, samt att de av polis och andra myndigheter inte kan definieras som offer, då de inte berättar om sina upplevelser. Även Ahlstrand menar att det finns en liten tilltro hos offren för myndigheter. Myndigheterna i ursprungsländerna menar han ofta har en annan syn på prostituerade. Detta skulle man kunna relatera till Kate Milletts argument om att patriarkatets yttersta maktutövning består av den manliga dominansen över den kvinnliga sexualiteten. Detta kan man sedan vidare argumentera om det dessutom hör ihop med patriarkatets syn på en prostituerad, och hur man genom denna syn skapar olika sociala problem.

7.7.1 Socialt problem

I våra resultat har flera intervjupersoner påstått att det i många av de ursprungsländer där många offer kommer ifrån, finns en annan syn på prostituerade än här i Sverige. Med detta uttalande kan vi inte i denna analys förutsätta att detta stämmer, enbart genom att ett fåtal personer vittnat om det. Detta kan helt och hållet vara dessa personers personliga uppfattning eller slutsatser, vilket vi inte kan se som någon form av sanning. Det finns dock annat man kan se till för att utöka denna tanke, och för att stödja dessa intervjupersoners bild.

Enligt socialtkonstruktivistiskt perspektiv finns det vissa kriterier som måste uppfyllas för att ett socialt problem ska kunna definieras. Enligt sociologen Halvor Fauske måste det finnas ett samspel mellan värderingar och praktiker. Vad innebär då detta i just vår studie? Om man gör påståendet att prostitution och människohandel för sexuella ändamål är ett socialt problem, vill man på något sätt säga någonting med detta. Anledningen till att vi valt att använda oss utav begreppet ”socialt problem” är på grund av den sammanhängande och gemensamma bild som vi fått av samtliga intervjupersoner; nämligen att offer för människohandel har liten tilltro till myndigheter. Detta skulle man kunna se som en av de mest tydliga, och dessutom grundläggande, slutsatser i denna studie. Men när man gör en sådan slutsats ställer man sig relativt direkt frågan: Varför ser det ut på detta sätt?

Från flertalet av våra intervjupersoner har vi fått bilden att många av de hemländer där dessa kvinnor kommer ifrån, ofta har en annan syn på just prostituerade än vad vi har i Sverige. Detta påstående kräver en hel del mer undersökande och analyserande innan man kan forma det till en slutsats. Vad menas då med en *annan syn på prostituerade*? Hänger detta ihop med det stöd som vi i Sverige kan erbjuda offer för människohandel, och som vi i denna studie försökt presentera och kartlägga? Om vi antar att det finns ett samband mellan synen på prostituerade i Sverige, och de insatser som vi konkret kan erbjuda offer, kan vi se att detta faktiskt kan klassas som ett samspel mellan värderingar och praktiker. Detta skulle kunna innebära att ett socialt problem håller på att definieras.

Om vi då ser till de källor vi har för just praktiker angående prostitution och människohandel för sexuella tjänster i Sverige, kan vi peka på ett antal olika faktorer. Till att börja med kan vi se, som vi nämnt i vår inledning, att vi i Sverige kriminaliserat köp av sexuella tjänster sedan 1999. En lag skulle man kunna se som en indikation på vem, den svenska staten utåt sett, vill se som moraliskt skyldig i dessa brott. Den största källan till praktiker i detta sammanhang ser vi dock i vårt resultat bland de insatser och åtgärder som arbetats fram inom de svenska myndigheterna. I regeringens handlingsplan *Mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål* fastställs det exempelvis

att det är statens och kommunernas ansvar att ge offret skydd och stöd. Den nämner även flertalet åtgärder för att öka stödet för dessa offer (Regeringskansliet 2009).

Människohandel nämns som prioriterade brott på flera olika sätt i vårt resultat. Exempelvis kan man se i *Utlänningshandboken* att ärenden rörande människohandel ska behandlas skyndsamt, samt att man utgår ifrån ett individperspektiv inom stödarbetet i stort för att bejaka offrets egna önsknings (Utlänningshandboken 2006). Ännu ett tecken på en praktik inom detta sociala problem kan vara all den samverkan som på många ställen understryks vara viktig, och som också till stor del existerar enligt våra intervjupersoner. Samarbetet mellan huvudaktörerna polisen, socialtjänsten, migrationsverket verkar vara utbrett och utefter erfarenheter.

Paulsson betonar vikten av ett samarbete med socialtjänsten utifrån polisens perspektiv, och konstaterar samtidigt den stora sociala aspekten av ärenden rörande människohandel. Migrationsverket har speciella kontaktpersoner som är insatta för att vara kunniga och behjälpliga för handläggare angående ärenden för människohandel. Svedberg är en av dessa kontaktpersoner som beskriver noggranna rutiner för hur man bör handla i dessa fall. Ahlstrand kan också berätta om samarbete mellan honom och polisen, samt polisen och socialtjänsten. Avelin har dessutom tidigare varit del av projektet ”Samverkan mot Trafficking”, som verkligen var ett utformat arbetssätt som inkluderade både myndigheter och frivilligorganisationer. Att det finns ett samarbete, och att det betonas som viktigt, genom både intervjupersonerna och de dokument vi inkluderat, skulle kunna ses som en indikation på att Sverige anser människohandel som ett prioriterat brott. Även i tidigare svensk forskningen från socialstyrelsen (Socialstyrelsen 2007) och Brå (Brottsförebyggande rådet 2008) kan man se hur just samverkan förespråkas.

Men är det ett prioriterat brott utifrån offrets välmående eller viljan att ta fast gärningsmännen? Enligt Trolle går detta hand i hand genom att man utifrån att gripa gärningsmännen hindrar dem från att rekrytera fler offer, och därigenom har man ett brottsofferperspektiv från Stockholmspolisen. Paulsson menar dock att man måste se till kvinnans välmående i första hand och i nutid, med andra ord måste man ingripa även om det innebär att gärningsmannen inte blir fälld. Både Paulsson och Trolle menar att detta är svåra avvägningar, men man skulle kunna tänka sig att, det faktum att de ändå gjort avvägningarna, visar på eftertanke och diskussion i ämnet. Att båda benämner det som ett brottsofferfokus skulle också kunna visa på en prioritet av kvinnan i fråga, även om de har olika syn på vad detta innebär.

Alltså kan vi dra slutsatsen att alla dessa insatser och sociala åtgärder, tillsammans med ett samarbete utifrån önskan att kunna ge offret det bästa stödet är, indikationer på att vi i Sverige ser prostitution och människohandel som sociala problem. Att vi har ett tydligt brottsofferfokus i stödarbetet kan också det relateras till detta begrepp. Sociala problem är konstruerade utefter de praktiker som utgör dem. Detta innefattar tre elementära grunder som beskriver ett socialt problem som ett fenomen; det existerar, det är skadeverkande, och det finns en möjlig lösning. De två första punkterna kan vi i detta fall eventuellt se som självklara, men vad sägs om den sista? Finns det en möjlig lösning? För att ett problem ska definieras som ett socialt problem måste det upplevas vara åtgärdbart, det betyder alltså inte att det i praktiken måste vara det. När man uttalar att människohandel är ett socialt problem, säger man samtidigt att någonting borde göras för att bekämpa det. Men är det inte exakt det alla dessa insatser innebär? Kan det vara så att vi genom att kollektivt ha definierat människohandel som ett socialt problem, också har skapat och arbetat fram alla dessa insatser, åtgärder och arbetsmetoder. Om vi drar den slutsatsen kan vi se ett tydligt

samband mellan just praktiker och värderingar.

7.7.2 Mänskliga rättigheter

Då människohandel ofta antar en nationsöverskridande karaktär, är det av stor vikt att se detta fenomen ur ett globalt sammanhang. Människohandel aktualiserar i allra högsta grad de mänskliga rättigheterna, vilket vidare gör det relevant att se även dem ur ett internationellt perspektiv. En intressant aspekt blir då att se hur människohandel konstrueras som ett socialt problem på internationell nivå och i förhållande till de mänskliga rättigheterna.

Då man utgår ifrån socialkonstruktivismens definition kan man se hur människohandel i internationellt perspektiv kommit att konstrueras som just ett socialt problem. Med utgångspunkt i mänskliga rättigheter kan vi tydligt se hur människohandel kommit att formas som ett socialt problem på internationell nivå, där FN är att se som den centrala aktören. Detta blir som mest påtagligt genom de av FN antagna konventioner som successivt växt fram för att reglera människohandeln. Redan år 1949 antogs inom ramarna för FN:s arbete, en konvention för att bekämpa just handeln med människor, och sedan dess har en rad internationella överenskommelser tillkommit. Som exempel kan det så kallade Palermoprotokollet nämnas som stiftats som ett tilläggsprotokoll, med fokus på framförallt att ge skydd och stöd till offren med hänsyn till de mänskliga rättigheterna.

Med tiden som perspektiv kan man alltså se hur dessa internationella konventioner har utökats till sin karaktär. Offrens situation har kommit att belysas på en rad områden, bland annat genom skydd för dess rättigheter. Denna utveckling kan man se som ett uttryck för hur människohandeln över tid har konstruerats som ett socialt problem. En utveckling som är att se som en manifestering av just de mänskliga rättigheterna.

7.7.3 Patriarkatets påverkan

En viktig fråga man kan ställa inom ramen för denna diskussion är vad som kan ha påverkat definitionen av ett socialt problem. Enligt Kate Millets syn på patriarkatet är det den feministiska frammarschen som kan påverka utvecklingen i samhället. Enligt Millett är själva existensen av prostitution en symbol över kvinnans underlägsenhet i den patriarkala ordningen. Med andra ord är det samma patriarkala system som kan ses som ansvarigt för att kvinnor i Östeuropa eller Afrika blir sålda till prostitution, som det är att vi i Sverige väljer att köpa dem. Kriminaliseringen av köp av sexuella tjänster kan ses som ett resultat av en intensiv feministisk analys och diskussion som har förts i det svenska samhället. En mycket viktig poäng att här understryka är att detta inte på något sätt befriar det svenska samhället från att vara ett patriarkat. Enligt Millett är alla kända samhällen patriarkat, men de kan se olika ut och utvecklas olika. Skulle detta kunna vara ett svar på varför det eventuellt finns en annorlunda syn på prostituerade kvinnor här i Sverige, jämfört med många av offrens hemländer?

I tidigare forskning kan vi se skillnader i myndighetshanteringen av dessa offer, jämfört med vad vårt resultat visar att svenska myndigheter kan göra. Vi fann artiklar som visar på forskning i både Albanien, Serbien och Skottland, varav det skilde sig på flera plan jämfört med Sverige. Lebov nämner svårigheten med att få kvinnorna att berätta om sina erfarenheter, då de ofta har brist på förtroende för myndigheter (Lebov, 2010). Simeunovic-Patic och Copic menar att även om polisen

har det yttersta ansvaret, hamnar merparten av stödåtgärder hos frivilligorganisationer (Simenuovic-Papic/Copic 2010). Flera åtgärder, som redan finns i Sverige, föreslås av Van Hook, Gjermani och Haxhiymeri, exempelvis tidsbegränsat uppehållstillstånd, ökad samverkan myndigheter emellan, samt utvecklandet av stödprogram för att hjälpa offren. Fall i Albanien där kvinnor blivit mördade eller begått självmord pga skam genom deras erfarenheter beskrivs också (Van Hook/Gjermani/Haxhiymeri 2006). Även Khilgren från Soroptimisterna beskriver hur kvinnor ibland blir förvisade från sina familjer och hamnar i utanförskap. Detta skulle kunna vara ett tecken på att synen på prostituerade är annorlunda i vissa av de hemländer dit offren återvänder. Eventuellt skulle begreppet patriarkatet tillsammans med begreppet stigmatisering kunna hjälpa oss att förstå detta.

I patriarkatet avspeglas tanken om att kvinnan värderas lägre än mannen i alla aspekter i samhället, vilket ofta resulterar i ett osynliggörande av denna makthierarki. Enligt socialkonstruktivistiskt perspektiv blir vissa sociala aktiviteter naturliga genom institutionalisering. Detta innebär att det skapas kollektiva uppfattningar om "verkligheten" vilket skapar normer. Det är alltså gemensamma antaganden om "verkligheten" som påverkar individens handlingar. Genom att kollektivet är enigt om hur verkligheten ska uppfattas, institutionaliseras normer. Man skulle alltså kunna påstå, utifrån tanken om prostitution och människohandel som ett socialt problem, att denna definition har institutionaliserat som ett allmänt synsätt, ett sätt att betrakta verkligheten på i det svenska samhället. På samma sätt skulle man kunna argumentera att man i vissa av kvinnornas hemländer har institutionaliserat en annan syn på verkligheten och därmed även på prostitution och människohandel.

Genom institutionalisering skapas "sanningar" som legitimeras. Att man i Albanien exempelvis anser att en kvinna som varit utsatt för människohandel inte är duglig för giftemål (Simenuovic-Papic/Copic 2010), skulle kunna betraktas som en sådan "sanning". Antagande att kvinnan är moraliskt ansvarig för prostitution som fenomen, är möjligt att göra utifrån intervjupersonernas uppfattningar om att det råder en annan syn på prostituerade i vissa hemländer. Genom att samhället kollektivt institutionaliserar denna tanke, skapas också individen genom att befinna sig i en institutionaliserad värld, och även genom att själv använda de normer som är rådande. På så sätt blir normer socialt accepterade och uppfattas som självklarheter som styr handlande fritt från reflektion. Detta visar också på hur dessa "sanningar" reproduceras till kommande generationer.

Om man ser patriarkatet som en rådande institutionaliserat system, som på många sätt tas för givet och ses som självklart, kan man också se att det är just kvinnor som systematiskt nedvärderas inom detta system. En tanke om att det är det kvinnliga brottsoffret som bär skulden, blir därför inte en helt främmande tanke inom ett kollektiv, som inom alla samhällsplan och aspekter ser mannen som överordnad. Som tidigare nämnt är detta rådande även i det svenska samhället. Dock skulle man kunna se en skillnad i den feministiska utvecklingen, och på så sätt kan nya normer och tankesätt institutionaliseras.

Då institutionalisering innebär ett kollektivt accepterande av normer och värderingar, blir även begreppet internalisering aktuellt för dessa offer för människohandel. Idén om kvinnans underlägsenhet kan då internaliseras till den enskilde själv, och blir på så sätt en del av individens egen självuppfattning. Man kan alltså tänka sig att dessa kvinnor genom internalisering, själva anser sig underlägsna. Att dessutom vara prostituerad, samt ha vuxit upp i ett land som institutionaliserat uppfattningen att en prostituerad är mindre värd och innehar en moralisk skuld, kan vidare bidra till

denna internalisering. Detta kan relateras till våra resultat som visar att offren i många fall inte vågar vittna så de inte känner tilltro till myndigheter eller människor i största allmänhet. Detta har vi förstått är ett oerhört problem i utredningsprocessen av dessa kvinnors situation, och i stödarbetet omkring dem. Genom socialkonstruktivistiskt och genusteoretiskt perspektiv, kan man därför se att en av anledningarna till varför det ser ut på detta sätt har en relevans i dessa begrepp.

7.7.4 Stigmatisering

Detta resonemang är även tätt förankrat med begreppet stigmatisering som blir väldigt relevant i undersökandet av hemländernas syn på prostituerade. Hedin och Månsson beskriver svenska kvinnors uppbrott ur prostitution utifrån stigmatisering. Studien beskriver att kvinnorna befinner sig i ett slags ingenmansland där de står mellan det gamla livet som prostituerad, och inför det nya oförutsägbara livet som väntar. Den sociala identiteten som prostituerad är närvarande även efter uppbrottet. Enligt denna forskning är ett tänkbart resonemang att den sociala identitet som kvinnan införskaffat genom sina erfarenheter som offer för människohandel, inte försvinner enbart för att kvinnan bli ”fri”. Den är närvarande fram till att en ny social identitet har skapats, vilket de intervjuade kvinnorna i denna studie menar är väldigt svårt på grund av stigmatisering ifrån samhället. Stigmatiseringen försvårar kvinnans möjlighet att starta ett nytt liv, vilket man skulle kunna anta stämmer in på offer för människohandel också (Hedin/Månsson 1998).

Den sociala identiteten kan därför ses på två plan utifrån våra resultat; Först, och kanske främst, kan man se en uppväxt i ett samhälle där prostituerade betraktas som mindre värda, vilket har institutionaliserats till någonting naturligt, givet och sant. Detta bland annat genom ett osynliggörande av patriarkatet, vilket resulterat i att dessa kvinnor internaliserat en allmän bild om prostituerade, som de antagligen haft redan innan de själva hamnade i prostitution. Detta kan visa på en allmän och generell uppfattning i en patriarkal ordning. För man sedan ner begreppen internalisering och social identitet till ett individuellt plan, kan man tänka sig att dessa kvinnor även internaliserat bilden om dem själva genom stigmatisering. På så sätt kan kvinnans identitetssökande efter en ny social identitet bli tudelad och psykiskt påfrestande.

7.8 Återkoppling till syfte och frågeställningar

Vad kan vi då säga med denna studie? Var har vi fått reda på genom våra intervjupersoner, dokument, tidigare forskning och analys utifrån dessa tre olika perspektiv; socialkonstruktivistiskt, genus och mänskliga rättigheter.

De mest markanta slutsatser som vi kunnat urskilja har först och främst handlat om att det finns mycket stöd att tillgå offer för människohandel i Sverige. Det finns rutiner, riktlinjer, arbetsmetoder, samverkan osv, som visar på att det finns utarbetade skydds- och stödåtgärder för dessa kvinnor. De aktörer som vanligtvis kopplas in är polis, socialtjänst, migrationsverket, samt åklagarmyndigheten. Eftersom samtliga av våra intervjupersoner har vittnat om att ärenden rörande människohandel ofta ser väldigt olika ut från fall till fall, kan det självfallet också skilja sig med vilka aktörer som kopplas in. Ibland blir frivilligorganisationer inkopplade, kanske framförallt inför återvändandet.

Dessa åtgärder kan i sin tur leda oss till en andra slutsats, nämligen att det finns ett tydligt brottsofferfokus hos svenska myndigheter, gällande ärenden rörande människohandel. När vi har läst de dokument vi valt att studera, har vi kunnat se att det på flera punkter nämns att stödet ska vara utformade utefter offrens egna önskemål, och att en anpassning efter individen ska vara rådande. Att det finns mycket samarbete mellan myndigheter, och mellan myndigheter och frivilligorganisationer, kan också ses som ett tecken på att människohandel är ett prioriterat brott. Detta kan verka som en indikation på att man vill kunna erbjuda offren bästa möjliga stöd och skydd.

Den slutsatsen vi anser är av störst relevans utifrån våra resultat har dock handlat om svårigheten att få kvinnor att definiera sig själva som offer, samt myndigheters svårigheter i att definiera dem som offer i och med deras brist på utsagor. Samtliga av våra intervjupersoner har kunde vittna om detta, samt våra studerade dokument. Även annan forskning, både svensk och internationell, har bekräftat dessa påståenden. Med andra ord kan man säga att det eventuellt inte speciellt många offer för människohandel som får ta del av de insatser regeringen satsar pengar på, då de "inte vill" ta del av dessa.

Detta blir en intressant slutsats i och med att vår förförståelse till stor del bestod av tanken om att det troligen inte fanns speciellt utarbetade stödåtgärder och rutiner för dessa offer. På den punkten har vi blivit motbevisade flera gånger om. Vi har också också fått en enhetlig bild från samtliga intervjupersoner gällande vår sista frågeställning angående vilka faktorer som kan hindra respektive möjliggöra att stödinsatser kan erbjudas offer för människohandel. Flera av intervjupersonerna menar att det handlar om en bristande tillit till myndigheter, vilket kan grunda sig i hemländernas annorlunda syn på prostituerade. En fördel man kan se är det utbredda samarbete som finns mellan myndigheter samt frivilligorganisationer. Detta betonas på samtliga områden och av samtliga intervjupersoner, som ett nödvändigt verktyg för att hjälpa dessa offer. Vi kan även se dessa slutsatser i tidigare forskning, både i Sverige och i andra länder.

Detta har vi försökt förstå genom socialkonstruktivistiska och genusteoretiska begrepp, och konstaterat att vi i Sverige har definierat prostitution och människohandel som ett sociala problem. Med anledning av detta har svenska myndigheter arbetat fram en rad åtgärder vi hoppas på ska bekämpa människohandel och skydda offren. Dock ser vi i resultaten att så inte är fallet då människohandel är ett nationsöverskridande fenomen, och därför är det inte tillräckligt med stödarbete endast inom Sveriges gränser.

Med hänsyn till de mänskliga rättigheterna är de samarbeten som finns mellan svenska myndigheter att se som betydelsefullt, då det är till fördel ur ett brottsofferperspektiv. Som ovan nämnt är naturligtvis även de stödinsatser och skyddsåtgärder som finns utformade, att se som ett arbete för att stärka de mänskliga rättigheterna. Detta är inte minst av vikt i ett större perspektiv, då det kan ses som ett uttryck för samhällets prioritering och ställningstagande inför brott som människohandel. Även om detta kan ses som ett arbete i rätt riktning kvarstår dock stora utmaningar. Som vi ser det är en utav dem, med underlag från våra intervjupersoner, offrets bristande förtroende för myndigheterna. Detta blir väldigt påtagligt då människohandeln är gränsöverskridande till sin karaktär.

Vi kan alltså konstatera att det finns ett utbrett samarbete mellan svenska myndigheter, samt mellan myndigheter och frivilligorganisationer, men att ett gränsöverskridande samarbete är bristfälligt. Människohandel måste därför ses ur ett internationellt perspektiv där samarbete länder emellan är grundläggande. Sverige har där ett betydande ansvar där en del, som vi ser det, handlar om att lägga resurser på att vinna offrens förtroende. Att skicka tillbaka kvinnor trots att man ”vet” att de är utsatta för människohandel och att det finns en hotbild, är inte förenligt med de mänskliga rättigheterna.

8. Reflektion och slutord

Som sista del i vår uppsats vill vi sammanfatta några avslutande reflektioner. Det har varit mycket intressant och väldigt givande att genomföra denna forskningsstudie. Liksom nämns i uppsatsens inledande del gick vi in i vårt ämne utifrån en kritisk infallsvinkel. Vår på förhand givna bild, utgick ifrån en föreställning om offer för människohandel som en mycket eftersatt grupp. Redan i ett tidigt skede av uppsatsen började denna bild dock revideras. Vi kan inte annat än att konstatera att vi har blivit mycket positivt överraskade på många plan.

Uppsatsämnet har även varit intressant ur en annan synvinkel. Prostitution har sedan länge haft en plats i den offentliga debatten, och har varit ett fenomen som är mycket kontroversiellt. Människohandel är däremot ett begrepp som är relativt nytt, även om företeelsen är långt ifrån ny. Periodvis aktualiseras ämnet människohandel, vilket medför att det sporadiskt placerar sig i det offentliga rummet, för att sedan tystas ned när media slutar att rapportera. Kanske beror det på att människohandel för många kan verka som ett avlägset problem, och någonting som inte existerar i vår omgivning. Det kan ibland verka som att i och med att medias kameror byter fokus, tystats debatten ner och intresset mattas ganska snart av. Vad som har varit intressant är att under den förhållandevis korta tidsperiod som vi bedrivit vår forskning, har ämnet kommit att aktualiseras på flera håll.

I nyheterna har det rapporterats om hur en tidigare högt uppsatt polischef, profilerad inom jämställdhetsfrågor, misstänks för såväl systematiska våldtäkter, som för inblandning i kopplerihärvor. Bara en kort tid därefter rapporteras det om hur en 14-årig flicka våldtas på en skoltoalett. Fallet väcker stor uppmärksamhet då, trots att den 15-åriga killen döms i såväl tingsrätt som hovrätt, vänder ett helt samhälle henne ryggen. Söndagen den 11 april kunde vi även se hur ämnet återigen aktualiserades i tv-programmet "Kalla Fakta". Programmet handlade om hur fenomenet sexnätverk granskats och hur en dold värld av utåt sätt väletablerade män, träffas för att skada och förnedra unga flickor sexuellt. I inslaget kan vi se hur Jonas Trolle, som intervjuats i vår uppsats, gör återkommande kommentarer. Medverkar gör även en annan av våra intervjupersoner, Patrik Cederlöf. Även Katarina Wennstam, författaren till bland annat "Smuts", poängterar att detta är ett fenomen som handlar om "trafficking inom Sverige". Hon menar vidare att grunden till problemet alltid vilar i att det finns en efterfrågan, och vi måste se till vad detta beror på.

Denna diskussionen är intressant ur flera synpunkter. Dels med anledning av det genomlöpande tema i vår resultatanalys som tar sin utgångspunkt i "andra länders syn prostituerade". Där den underliggande meningen antyder att vi i Sverige, inte minst med vår "sexböpslag" skulle stå för en kvinnosyn där män ses som moraliskt ansvariga i sexköpsbrott. Inslaget bevisar en annan verklighet. Kanske är vi i Sverige alldeles för upptagna av den verklighet som endast bekräftar den stereotypa bilden utav prostitution och människohandel. Där utländska grupper av organiserade nätverk fraktar flickor från Östeuropa till Sverige i syfte att sexuellt exploateras. Men kanske håller det på att växa fram en ny typ av handel med svenska gärningsmän och svenska offer som inte passar in i vår stereotypa bild. Vi ställer oss frågan om det är i denna riktning som människohandeln går, mot en expanderande inom de svenska gränserna? I sådana fall blir det nödvändigt att omvärdera mycket av det vi idag tror oss veta om människohandel och dess offer. I vår mening är det just detta fenomen som öppnar dörren för vidare forskning inom ämnet människohandel, där nya frågor bör ställas och nya begrepp bli relevanta.

Källförtäckning

Litteraturförteckning

- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008): *Sexuell människohandel – En fråga om tillgång och efterfrågan*. Rapport 2008:24. Västerås: Edita Norstedts.
- ECPAT (2009): *Barnsexhandel- kommersiell sexuell exploatering av barn*. Stockholm: Jure förlag AB.
- Gemzöe, Lena (2005): *Feminism*. Stockholm: Bilda Förlag.
- Hedin, Ulla-Carin/Månsson, Sven-Axel (1998): *Vägen Ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen*. Stockholm: Socialvetenskapliga forskningsrådet, Elanders Gotab.
- Johansson, Helena (2006): *Brist på manliga förebilder – Dekonstruktion av en föreställning och dess praktik*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete.
- Kvale, Steinar/Brinkmann, Svend (2009): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katharina (2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Lebov, Korin (2010): *Human Trafficking in Scotland*. European Journal of Criminology, 2010; 7; 77.
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2009): *Människohandel och prostitution- ur ett svenskt perspektiv*.
- Samverkan mot Trafficking: Länsstyrelsen i Stockholms Län, Länsstyrelsen i Västra Götaland, Länsstyrelsen i Skåne, Migrationsverket, Polismyndigheten i Stockholm, Länskriminalpolisen i Götaland, Länskriminalpolisen i Skåne, Socialtjänstförvaltningen i Stockholms stad, Socialtjänstförvaltningen i Göteborgs stad, Socialtjänstförvaltningen i Malmö stad, Åklagarmyndigheten (2007): *Nationell myndighetssamverkansplan för stöd till personer utsatta för människohandel*.
- Magnusson/Sjögren (2004): *Vad varje svensk bör veta*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag AB.
- *Utlänningshandboken* (2006)
- Millett, Kate (1971): *Sexualpolitiken*. Stockholm: Rabén & Sjögren
- Månson, Per (2006): *Båten i parken*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

- Norstedts Akademiska Förlag (2004): *Norstedts svenska ordbok. En ordbok för alla*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Regeringens Skrivelse 2007/08:167: *Handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål*.
- Regeringskansliet (2009): *Mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål*.
- Repstad, Pål (2005): *Sociologiska perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Rikspolisstyrelsen (2009): *Människohandel för sexuella och andra ändamål 2007-2008. Lägesrapport 10. Rapport 2009:1*.
- Simeunovic-Patic, Biljana/Copic, Sanja (2010): *Protection and Assistance to Victims of Human Trafficking in Serbia: Recent Developments*. European Journal of Criminology, 2010; 7; 45.
- Socialstyrelsen (2007): *Kännedom om prostitution 2007*. Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen och UNICEF Sverige (2008): *Kan det vara människohandel? Kortfattad information för myndigheter med flera som kan komma i kontakt med barn som utsatts för människohandel*. UNICEF Sverige.
- Statens offentliga utredningar, SOU, 2004:71 (2004): *Sexuell exploatering av barn i Sverige*. Stockholm: Elanders Gotab AB.
- Sundquist, Anna (2008): *Människohandel för sexuella ändamål- hur stor grad av makt och tvång bör krävas?*. Lund: Juridiska fakulteten.
- Svenning, Conny (2003): *Metodboken*. Eslöv: Lorentz Förlag
- *Sveriges rikes lag* (2010): Norstedts Juridik AB. Sverige
- Thomassen, Magdalene (2008): *Vetenskap, kunskap och praxis. Introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Thurén, Torsten (2007): *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber
- Van Hook, Mary P/Gjermani, Eglantia/Haxhiymeri, Edlira (2006): *Sexual trafficking of women- Tragic proportions and attempted solutions in Albania*. International Social Work, 2006; 49; 29.
- Vetenskapsrådet: *Forskningsetiska principer- inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab.

Elektroniska källor

- www.amnesty.se
- www.bra.se
- www.caritas.se
- www.coe.int
- www.eu-upplysningen.se
- www.insamlingmottrafficking.se
- www.interpol.int
- www.manskligarattigheter.gov.se
- www.migrationsverket.se
- www.ne.se
- www.polisen.se
- www.regeringen.se
- www.samverkanmottrafficking.se
- www.soroptimistsweden.se
- www.un.org

Den information vi använt oss utav utifrån dessa elektroniska källor, fanns tillgängliga 2010-04-22 kl. 20.00.

Bilaga 1

Register över aktuella organisationer/aktörer

- **Brottsförebyggande rådet**

Är ett centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott. Brottsförebyggande rådet arbetar för att reducera brottsligheten och öka tryggheten i samhället. Detta genom att bidra till presentera fakta och informera om brottslighet, samt föra ett preventivt arbete mot brott (www.bra.se).

- **Caritas**

Är ett samlingsnamn för den katolska kyrkans biståndsorganisationer, som arbetar för alla människors lika rättigheter utan gränser för nationalitet, religion, sexuell läggning, kön, etnisk tillhörighet samt politiska värderingar. Organisationern kämpar och finns till för de människor som är marginaliserade och lever i fattigdom. Arbetet sker genom samarbete med lokala organisationer i respektive land, dvs Caritas utvecklings- och katastrofinsatser bygger alla på lokalt arbete (www.caritas.se)

- **Europol**

Är den Europeiska polisbyrå och har som syfte att förebygga och hantera kriminalunderrättelser för hela EU. Syftet är vidare att hjälpa medlemsstaterna i EU till att kunna samarbeta mer effektivt i strävan att bekämpa internationell och organiserad brottslighet (www.eu-upplysningen.se).

- **FN**

FN står för Förenta nationerna och är en sammanslutning av stater som tillsammans vill arbeta för fred. Nästan alla världens länder är medlemmar, hela 192 stater, som alla är villiga att uppfylla de åtaganden som står skrivna i FN.stadgan som medlemsländerna skriver på (www.un.org).

- **Insamlingsstiftelsen mot Trafficking**

Är en av utlöparna till "Samverkan mot Trafficking". Styrelsen består av personer som har dokumenterad erfarenhet av att arbeta med området människohandel. På stiftelsens hemsida kan man sätta in pengar på ett bankgironummer för att stödja offer för människohandel på olika sätt (www.insamlingmottrafficking.se)

- **Interpol**

Står för International Criminal Police Organization, dvs den internationella kriminalpolisorganisationen. Interpol är världens största internationella polisorganisation med 184 medlemsländer, vars syfte är att både möjliggöra och underlätta det internationella polissamarbetet. Man arbetar med målet att bekämpa både transnationell(ex människohandel och människosmuggling) samt annan internationell brottslighet (www.interpol.int).

- **IOM**

Står för International Organisation for Migration och är en organisation med 125

medlemsländer. De jobbar bland annat med att hjälpa återvändande flyktingar med exempelvis transporter eller konfliktförebyggande åtgärder. De har även vissa program mot människohandel och jobbar även med rent humanitära insatser (www.migrationsverket.se).

- **Kommissionen mot människohandel**

Kommissionen mot människohandel arbetar med att identifiera kriminella personer och nätverk som befattar sig med människohandel eller grovt koppleri, och därtill relaterad brottslighet. Målet är att få dessa personer lagförda (Rikspolisstyrelsen 2009).

- **Samverkan mot Trafficking**

Var ett av de absolut mest betydelsefulla samverkansprojekt i Sverige någonsin i kampen mot människohandel. Målet med initiativet var att främja samverkan mellan myndigheter och frivilligorganisationer på ett såväl nationellt som ett internationellt plan. Ett tjugotal myndigheter och andra aktörer deltog i projektet som varade mellan 2005-2007 (www.isamlingmottrafficking.se).

- **Soroptimisterna**

Soroptimist International är en av världens största ideella opolitiska kvinnoorganisationer som finns i över 125 länder och innehar ca 90 000 medlemmar, dvs soroptimister. De arbetar i projekt i syfte att strärka kvinnors villkor, och arbetar för att förbättra mänskliga rättigheter. Organisationen är uppbyggd genom klubbar, över 3000, som är utspridda över hela världen. I Sverige finns det 67 klubbar som tillsammans innehåller 1600 medlemmar. Arbetet går ut på att stödja både lokala, nationella och internationella projekt, bland annat genom olika nätverk de som yrkeskvinnor bildat, och även genom de olika klubbarna (www.soroptimistsweden.se).

Bilaga 2

Intervjuguide

1. På vilket sätt arbetar du med människohandel för sexuella ändamål?
2. Hur ser ärendeprocessen ut när ett människohandelsbrott för sexuella ändamål uppdagas?
 - vilka myndigheter blir inkopplade?
 - vilka andra aktörer blir aktuella?
3. På vilket sätt tar man hänsyn till en eventuell hotbild i offrets situation?
 - ifall då det blir aktuellt för offret att vittna?
 - med hänsyn till offrets återvändandet?
4. Vilka rättigheter har ett offer för människohandel för sexuella ändamål i Sverige då brottet har uppdagats?
 - blir offren informerade om sina rättigheter?
5. Vilka stödinsatser finns att tillgå för ett offer för människohandel för sexuella ändamål i Sverige då brottet har uppdagats?
6. Vilka faktorer hindrar respektive möjliggör att stödinsatser kan erbjudas offret i denna ärendeprocess?
7. Sker det någon återkoppling med offret i hemlandet?
8. Finns det några utarbetade handlingsplaner hur dessa fall ska hanteras eller är det enbart individuella bedömningar?

Bilaga 3

Hej!

För er som har valt att bidra med tid och kunskap, som utgör underlaget för vår C-uppsats, vill vi klargöra för det ämne som uppsatsen kommer att handla om.

Uppsatsens *syfte* är att undersöka det svenska myndighetsförfarandet då ett människohandelsbrott för sexuella ändamål har uppdagats, med fokus på brottsoffrets situation. Syftet är således att kartlägga vilka myndigheter som blir inkopplade men även vilka andra organisationer som kan komma att bli aktuella i denna ärendeprocess för att bistå brottsoffret.

Våra *frågeställningar* är:

- Vilka rättigheter har ett offer för människohandel för sexuella ändamål i Sverige då brottet har uppdagats?
- Vilka stödinsatser finns att tillgå för ett offer för människohandel för sexuella ändamål i Sverige då brottet har uppdagats?
- Vilka faktorer hindrar respektive möjliggör att stödinsatser kan erbjudas offret i denna ärendeprocess?

Intervjuerna beräknas ta ca en halvtimme. Vi vill understryka att deltagandet är fullt frivilligt, och att man givetvis har rätt att avbryta sitt deltagande när som helst man önskar, utan negativa konsekvenser eller påtryckningar från vår sida. Detta gäller när som helst under forskningsprocessen, dvs även efter avslutad intervju. Ett aktivt visat samtycke genom mail eller telefon ser vi som ett formellt svar till samtycke. Den som önskar vara anonym i vår studie kommer att få sina personliga uppgifter som exempelvis namn och titel avidentifierade, med hänsyn till konfidentialitet.

Vi vill också informera om att det material som samlas in enbart kommer att användas till vår C-uppsats. Vid eventuella frågor och funderingar kan ni vända er till oss eller vår handledare Charlotte Melander.

Med vänliga hälsningar Josefine Höglund och Therese Olsén.

josefine.hoglund@gmail.com

tessaaan_o@hotmail.com

charlotte.melander@socwork.gu.se